

scabiosæ, cardui benedicti, aut calendulae cum spiritu vitrioli vel sulphuris extracta; item aqua stillatitia aut decocto radicis scorzonerae Hispanicae, admixto succo mali Punici, vel aqua rosacea; sed praecipue commendatur mali citri succus, cortex & semen è quo emulsionem poterunt concinnari: hic namque fructus est καρδίου φάλαξ, & corruptioni tam validè obstitit, ut à vestibus quibus interponitur, tineas abigit. Narratur ab Athenæo historia de duobus reis ad serpentum morsus damnatis, qui cum ad theatrum ducerentur, malum citrium singuli acceperunt à caponâ quâdam obviam eorum vicem dolente, moxque ab aspidibus commorati, nihil molestiae senserunt, hæsitando ac attonito iudice: audito autem citrium ab ipsis comestum, postredie alteri rursum dari curavit, alteri denegari, amboque denuò deduci ad supplicium: hæcque serpente percussus confestim perit, altero incolumi qui citrium esitaverat. Præterea crystallum minerale valentissimum est venenatae putredinis ἀλιξιμα; nitrum enim extra corpus, figit frangitque venenum arsenici & auripigmenti, antimonii malignitas nitro corrigitur; venti frigidi siccus, quia nivosi stupefaciunt animalia venenosa: loci in quibus nitrum gignitur, raro tentantur peste; ac pyrii pulveris virtus singularis ad purificandas aedes pestilentia infectas, nitro præsertim debetur, ejus compositionem ingredienti. Jureque Dioscorides in præfatione libri sexti, nitrum tritum & cum hydromelice sumptum celebrat tanquam generalem ferre venenorum domitorem, ac passim in eodem libro adversus cantharidas, mandragoram aliaque venena ipsum commendat. Quinetiam de nitri præparatione in lapidem prunelle, superbitre delinunt nostri Chimiatri: Hippocrates namque jam olim meminit νιτρού εἰς τὴν νίτρον torrefacti; ac Plinius autor est nitrum cum sulphure liquatum et qui in carbonibus, ac sulphuri concoctum in lapidem verti. Quod spectat ad officinales antidotos, probatissimæ sunt confectioes de hyacintho, & de cocco baphico, ut neque reprobari debent trochisci viperini, nisi obstat febris ardor.

Postremo notandum est per febres malè moratas, etiam in perennitate vigiliarum, non nisi cum ἀνεπιτηδευτικῆν seu accuratâ circumspeditione ad narcotica deveniendum esse: hæc namque conclamatione frigore, vel potius tacita discordia (cum ne pluris quidem nivis aut glaciæ libræ talem effectum præstare valeant) nativum calorem vi morbi jam marcescentem facile extinguunt; tantum abest ut effluvia spiritus erigant perditosque recreent. Proindeque hic locum dare tutius est Dioscoridis sententiæ; stupefacientium usum penitus improbantis: sæpe enim usu venit ut maligna febre laborantes, narcoticis quanquam debita dosi sumptis, è pervigilio repente in carum denerventur inexuperabilem, qui non veluti publicanus vitæ dimidium aufert (ut de somno naturali dicitur) sed tanquam sicarius integram vitam eripit.

Jam ad dietam. Docet in genere Hippocrates, ægrotantes plus lædi à victu sanorum, quam sanos à cibis brutorum: sed speciatim in febribus malignis, si in alio quovis morbo, legitima vivendi ratio impensè servanda est, quæ nimirum non modò naturæ studeat, sed etiam cum morbo pugnet: Nam facilius est corpus secundum primas qualitates immutare per cibos & potus, qui & majore copia ingeruntur, & in humores ac partium substantiam transmutantur, quam

per medicamenta quæ & in minore assumuntur quantitate, & in corpore parùm morantur: Adde quòd natura medicamentum ut adversum respicit, alimenti autem benignitate captâ, illud avidius amplectatur. Quâ de causâ Hygieine omnium Medicinæ partium antiquissima est, & Asclepiades, alique præci Medici unam ἀσιτηνολογίαν excolentes, φαρμακωπυλιὸν ablegabant, ac ipsismet Galenus victus rationem jactavit tanquam tutiorem ad medendum viam magisque compendiosam. Igitur nutriatur æger alimentis medicamentosis, nempe jurulentis è carne pulli ac vituli, quibus olera refrigerantia incocta fuerint, additâ agrestâ, aut succo aurantiorum. Rejiciantur carum expressa ac tortiva jura, quoniam serosa atque stercosa, ac multò magis juscula stillatitia, quæ omni nutritoria facultate exnuuntur. Ab ovis etiam nuper editis ac forbilibus, si fieri possit, febricitans ablineat: ovorum namque albore refrigerant quidem, sed vitellus calefacit ac vertitur in bilem, utpote è quò oleum satis copiosum arte exprimitur: cujus olei ope, terebinthinam aqueis liquoribus ἀπολιπῶν dissolvit. Eò πικρὸν καὶ ἀδρῶδες cibetur æger, quò vires imbecilliores fuerint, & febribus malignitas intensior. Potus sit decoctum è ferragine, ut cum Aureliano loquar, hoc est rasurâ cornu cervi & eboris, vel purum, vel cum syrò ribes, oxyacanthæ, aut acetosi simplicis. Tandem ablit pudor omnis a que sordities quæ & calefacit, & perspirationi officit, & facit cor ac cerebrum inquinari: nec idcirco Medicis quibusdam scrupulosi atque inofficiosi assentientium, qui linteorum mutationem tam severe ægrotantibus prohibent. Hæcenus ANTONIUS MENJOURTIUS.

THOMAS WILLIS

De febre malignâ & pestilentiali in genere.

CAPUT I.

P Ræter febrem continuam, qualis supra descripta fuit, quæque, ob principium aliquod sanguinis nimis evehctum, & cæteris improporionatum, exoritur: datur altera hujus species, quæ propter sanguinem miasmate venenato tactum, idèdque varias coagulationes, & corruptiones subire habilem, concitatur: in quâ non solum spiritus, & sulphur, velut in febre putrida impetum faciunt, & sanguinem immodicè effervere cogunt, verum insuper cruoris mixtio statim dissolvitur, ejusque liquor in partes facillit; adèdque horrenda symptomata, cum manifestò vitæ periculo in hujusmodi affectione inducuntur. Sub hoc censu febres malignas, pestilentes, P. stem, variolas, & morbillos comprehendimus: de quibus in præsentem agendum restat.

Morbi pestilentes adèd in tenebris grassantur, & ignorantiam ducunt originem, ut eorum causæ, & essentia sine recurso ad occultas qualitates raro explicentur. Unanimi omnium consensu, horum vires & potentia in materiâ venenatâ collocantur; quoniam ab effectu pestilenti, non secus ac ab epoto venenò, vires subito prosterni, vitamque brevi profligatam cernimus. Idèdque pro explicandâ pestilentia natura, non abs re fuerit, primùm inquirere de venenò in genere, & quo ritu corpora nostra afficiat: dein ostendere, quale venenum in peste & morbu conta,iosis dispergatur: quibus præmissis de affectibus modò citatis speciatim

ciatim dicemus.

Veneri nomen meretur, quicquid in corpus nostrum impingens, temperiem, & actiones cujusvis partis, aut totius, occulto modo & vehementer laedit, spiritus profligat, aut eorum motus pervertit, liquorum mixtiones solvit, coagulationes, & corruptiones inducit, viscerum fermenta, & functiones destruit, adeoque subitò, & latenter vitæ periculum adducit. Eorum, quæ hoc modo nobis insidiantur, in rerum natura subest ingens copia, & proventus valde opimus: sæpè intus in corpore nostro gignantur, exterius ab omni plaga è quovis terræ, aquæ, & aëris tractu, abundè suppeditantur; è distinctis Mineralium, Vegetabilium, & Animalium familiis quotidie emergunt: adeoque alimentis, in dæ medicinae nostræ sese immiscunt, ut cum Phlegmâ quæramur, quod non sit fateri, an rerum natura largius mala, an remedia genuerit.

Sicut magna est venenorum varietas: ita quoad subjecta & lædendi modos, non minor est eorum diversitas: nam licet plurima venenata, tota substantia nobis perhibentur contraria, ut quodvis adorianur, & ferialis instar ignis, vi Cautica velut in cineres redigunt, tamen ex his nonnulla, peculiari noxæ stimulo donata, plus uni parti, aut substantiæ nocent, quam alteri. Subjecta, quibus proximè, & immediatè, veneni labe insiguntur, duplici assignamus: nimirum spiritus animales, seu, liquorum spirituosum, subtilem, in cerebro & nervosò genere scatentem; & sanguinem in valis & corde fluxilem. Quando objectum alteri tantum, aut simul utrisque inproportionatum offertur, ut exindè liquorum, aut partium continentium crasis evertatur, quo functiones munitis vitæ & sensus obeundis necessariè inhibeantur, idque letenter, ac velut improvise fiat, hujusmodi effectus veneno adscribimus.

Corpora nervosa, cum spiritu animali, hanc prorsus eodem modo à quibuslibet venenis impetuntur; modò enim cum stupore, modò spasmis, & motibus convulsivis, hisque diversi generis, & moris tentantur. Morsus Tarantulæ choream infert; à torpedine per tridentem, aut retium funiculos, vis transmissa manum piscatoris stupefacit. Passinacæ sylvestris radices, aut lolii semina comesta, homines insanire faciunt: Opium, Mandragora, Hyoscyamus, & similia, somnum altum, & aliquando lethalem accerfunt. Hæc, & pleraque alia sine insigni sanguinis perturbatione, aut noxa cordi illata, facultati, seu spiritui animali virus præcipuè imprimunt.

Sunt etiam toxica nonnulla, quæ massa cruoris malignitatem suam potissimum insinuant. Quare à phar-macis quibusdam ictericia flava, aut nigra, modò Elephantiasis, affectus leprosi, aut intumescentiæ totius corporis producuntur. Vapores à cryptis subterraneis erumpentes, etiam à carbonibus recens accensis, non raro spiritus vitales suffocantes, unâ sanguinem congelant, ac in motu sistunt, quò minus in corde vitæ flamma perennetur. Quanta cruoris massæ à miasmate corruptio impertitur è maculis, & exanthematis (quæ sunt velut sanguinis siderati stigmata) cuius perspicuum est.

Si noxa alterutri, scilicet cordis, aut cerebri regi-mini, primo insidit sit levior, sine magnâ alterius offensâ plerumque absolvitur. Quare motus convulsivi, stupor, lethargus, melancholia, affectiones paralyticæ, cum pulsu laudabili, & sine immodicâ sanguinis effervescentiâ non raro incipiunt & deinde, si affectus non invalescat, sensim finiuntur, ac cessant. Alia profertant venena, quæ sæpè cruorem depravant, ejusque mixtionem dissolvendo corrumpunt, interim ut functiones animales factæ restat peritent. Si veneni fermentum sit fortius, & altiores radices egerit, statim ab uno in alterius provinciam virus dispergitur: cum

enim partes nervosæ succo virulento turgescent, veneni portio cum latice nervoso, per vasa lymphatica in venas reduce, facillè in cruoris sinum convehitur, ejusque massam lue quâ tumet inquinat: etiam à sanguine venenò graviter tactò succus, quo irrigantur nervi, brevi labem contrahit: hinc rabiosi febricitant, & febre pestilenti correpti sæpissimè delirio, aut phrenitide tentantur. Super his considerare oportet, qualis sit alteratio, sive noxæ impressio, quæ spiritus animalis, cum cerebro, & appendice nervosâ; qualis item quæ sanguini, cum corde, & valis annexis, à venenò infligitur: licet hic sciendi modum planè ostendere, ac velut digito monstrare penes humani ingenii solertiam non sit; tamen ratiocinatione, & facta cum aliis effectibus comparatione, hujus rei notitiam aliqualem consequi poterimus.

Circa prius observamus, quòd liquor ille subtilis, sive spiritus animales, quibus nervosa corpora insistantur, & quorum expansione sensus, & motus ceteras actiones edunt, à tensitate sub, & æquabili expansione facillè pervertuntur: cum enim nervi sint molli texture, & spiritus, qui in iis scænt, substantiæ admodum subtilis, objecta quavis fortis, aut vehementia ferre nequeunt: quare cum aliquid violentum, aut inproportionatum ingruit, ab expansione, aut excursu suo, sæpè in fugam, & retrocessum, & non raro in motuum anomalias, coguntur: quare subitæ animi passionis eos distrahunt, & in spasmos ac convulsiones adigunt: quando succus alibilis, quo reparantur, nimis acris, acidus aut austerus suppeditatur, modò paralytes, & modò contracturas patiuntur: quòd si objectum aliquod magis incongruum (quale venenatum statuimus) offertur, cujus particulæ tali sint ferocia prædicæ, aut ejusmodi configurationis, ut cum nervosò liquore impetuose stervescant, subtiliorem, seu spirituosam ejus portionem huc illuc exagitent, aut prorsus abigant, atque reliquum liquorum aut vi stypticâ figant, aut ebullitione in motus inordinatos cogant; hinc cerebri & nervosorum partium malæ affectiones, scilicet modò convulsio, tremor, rigor, modò stupor, aut resolutiones, reliquaque gravioris noxæ symptomata oriuntur, recessè est. Quæ hoc ritu succum nervosum veneno insinuant, modò sunt crassiora, & solida, quando in substantiâ valde tenuia, & in vaporem aut halicum usque resoluta, è punctulò quòdam veneni fermentum per totum nervosum genus suffundunt. Virus interdum rei noxæ comestum primò in ventriculò tragœdiam inchoat: sæpius nudo contractu in superficie corporis miasma virulentum relinquit, quod facillè & citò fermento suo spiritus per totum dispersos contaminat. Labe extrematibus nervorum, ubi vis, sive intus, sive extus insidit, facillè eorundem ductu, latius dispergitur, illic è ploribus ejusdem rami furculis in mali consensum adductis. Non raro levior rei venenatæ contactus è digito, aut membri cujusvis extremitate, statim cerebro susceptam communicat libem, indèque in totum corpus, & membra diffusissima retorquetur; hujus ratio est, quòd tùm succi nervosi, tùm miasmatis cujusdam venenati particulæ sunt ita agiles, & motus expediti, ut alterutra per totam alterius massam, citissimè, tanquam luminis radii, per medium diaphanum trajiciant.

2. Quoties sanguis è re venenatâ noxam contrahit, virus infixum est aut hebes, & minoris activitatis, quod non statim se prodit, nec in fera symptomata erumpit, donec à longò tempore cum tacitâ fermentatione maturerit, & prius totam sanguinis massam infecerit, uti observare licet in quibusdam venenis, quæ perhibentur ad distens, & non nisi post aliquot menses, aut annos occidere. Vel inspirata cruori toxica stimulo multò acutiori imbuuntur, ut ab eorum

contagio labes contracta in fera symptomata è vestigio erumpat, indeque sequatur modò febrilis effervescencia, cum vomitu, sibi & præcordiorum aestu, modò totius intumescencia, cutis discoloratio, sæpè exanthematum & bubonum eruptio, non rarò item repentina virium prostratio, ita ut subita mors sine tumultu, & ferè insensata obrepit: ubi obiter notandum, si Spiritus cruoris ab hoste laessit, ipsum aggredi, & pro victoriâ decertare valeant, è conflictu hoc ebullitio febrilis in sanguine concitatur: si veneni particule, viribus longè potiores, Spiritus cruoris subito profligent, ac vitam extinguant, statim corrumpitur massa sanguinea, ut nec in vasis circulari, nec in corde ritè accendi possit.

Si inquiratur adhuc, quas mutationes in substantiâ, aut consistentiâ suâ, sanguis veneno infectus subeat, ut propterea vitæ sustentandæ minus idoneus reddatur? Respondeo in hunc modum; *venena* quædam *sanguinem fundunt*, ejusque ferocitatem nimis præcipitant, ut sunt *pharmaca*, quæ vel purgatione deleteria, aut urinæ profluvio, aut totius intumescencia, vel discoloratione, vel pustularum eruptione, plurimùm ferosi laticis secretionem faciunt; interea magna ebullitio cruoris massæ inducitur, qua Spiritus vitales valdè disperduntur, *Salis*, & *Sulphuris* particule à coctione nimia exaltantur, & sæpè affantur adeò, ut icteritia, aut flava, aut nigra inducatur.

Sunt alijs generis *venena* longè periculosiora, quæ *sanguinem congelant*, ejusque mixtionem destruendo corrumpunt; scilicet massæ sanguinæ primò *congelationem*, dein *putredinem* inducunt: cum enim Spiritus cruoris, à veneni contagio profligati, dissipantur, liquoris mixtio æquabilis solvitur: quare particule crassiores se mutuo implicant, & (imitat lactis ab infuso coagulò, aut spontanea aciescentis) invicem coagulantur: hinc cruor in vasis grumescit, ut minus promptè in eis circuletur: hujus portiones coagulatae interius in cordis sinus delatæ illic stagnare aptæ sunt, adeòque crebras *syncopes* & *lipothymias* pariunt: exterius advectæ, & inter circulandum in cute defixæ, modò uberius congestæ, per totum, nigredinis suffusionem inducunt, modò parvis dispersæ, maculas tantùm, aut vibicem instar signata purpurea, cæteraque malignitatis phænomena efficiunt. Sanguinis autem coagulatio ipsum ad putredinem, seu corruptionem citò disponit; uti videre est in sanguine extravasato, qui citò nigrescere, & putrere solet. Etenim Spiritu exhalato, in cruore residua Sulphuris, & Salis particule à se invicem discedere, & mixtionis vinculum dissolvere, undè putredo sequitur, incipiunt.

His ita præmissis de veneno in genere; Methodi ratio postulat, ut febrium, quæ omninò à miasmate venenato, & maligno, originem ducunt, tractatum aggrediar: cumque sub hoc titulo *pestu* facilè principatum obtinet, ab ejus consideratione incipiam, postea de febribus malignis, variolis, & morbillis ordine dicturus. Priusquam tamen ejus definitionem proposuero, breviter inquiram de veneno pestiferò, cujus sit *indolis*, ac *natura*; undè etiam nascatur, & demùm quò pacto per *contagium* in alios propagetur.

Ad exprimendam pestis naturam solent Authores corpora quædam venenata eligere, & ab eorum nominibus *Elogia* teterrimi istius morbi conficere: quare in definitione pestis, virus Napellinum, Aconitale, & Arsenicale vulgò recensentur: quorum tamen vis lethifera cum in materiâ valdè crassâ consistat, & non nisi corporeò contactu sese exerat, luis pestilentialis essentiam non ritè imitatur: hæc enim in miasmate vaporosò, & spiritali fundatur: è quo effluvia quæquaversus diffusi se adeò potenter explicant, ut ex minimò seminariò feracem mortis & exitii segetem citò propagent. Ob insignem ejus activitatem, veneni

velut quinta quædam essentia hoc miasma dici meretur: hujus particule valdè agiles, & subtiles, quævis penetrant corpora, & fermento suo inspirant: sive enim per aërem dispersæ, vel in fomite quopiam reconditæ, corpori humano, leviter licet, & quasi per transfennam, impegrint, ipsum facile subeunt: Spiritus tum animales, tum cruoris, citò inficiunt, & exindè labem venenosam in membra omnia brevi suffundunt.

Cum halitus, seu vapor pestilentialis quempiam invasit, atque illud virus Spiritus animales, aut cruoris, aut etiam simul utrosque (quemadmodum superius dictum est de venenis) primò corripuit: à subtili, & tenuiori horum substantia labes in materiam crassiorem citò derivatur: quippe totam sanguinis, aut succi nervosi massam, atque humores extremities ubivis festentes brevi fermentat, indeque in partes solidas deducitur: usque malum infigit. Si hæc lues Spiritus animales prius occupet, statim cerebro, nervosque generi, ac imprimis ventriculo noxa communicatur: humorem in hisce gliscentem illicò venenat, ejus mixtionem solviti morum regularem pervertit, ipsumque teneriori partium contentium substantiæ omninò incongruum, & infestum reddit: indè mox spasmi, & motus convulsivi, vomitus immanes, cardialgia, necnon phrenitis, delirium, aut vigilie pertinaces circa primum morbi insulsum concitantur: cum interea, labe nondum per cruorem dispersa, ægri non febricitant: nec pulsu inordinato, aut syncope, aut stigmatum apparentia urgentur: quæ tamen symptomata quamprimum sanguis inficitur, postea enarant. Si quando Spiritus cruori miasmate venenato, aut cum aëre inspirato, aut per poros attracto, primò occupantur, illicò per totam sanguinis massam ejus fermentum dissipatur: portiones infectæ statim ab inæquabili mixtione solvi, in partes secedere & coagulari incipiunt; eademque in cordis sinus delatæ, ibidem stagnare, adeòque syncopen, lipothymias, & non rarò subitam mortem inducere; exterius etiam advectæ atque circa cutim defixæ, bubones, esthymata, & cætera venenositatis signata inferre solent, interim ut satis animo consentiat ægroti, nec delirio, nec motibus convulsivis tententur. Quod si à causa fortiori simul utriusque partibus noxa infligatur, cum magis horrendo symptomatum apparatu, ac præsertim syncope, phrenitide una infestantibus morbi cursus peragetur.

Quod ad ortum ejus attinet; quando pestis in regione, aut terræ tractu primò exoritur, ejus duplex assignatur causa, scilicet *primaria* seu *metaphysica*, item *secundaria*, sive *naturalis*, huic subordinata: hunc morbum, ubicunque grassaretur pro castigandis hominum sceleribus, primus à Deo immissum ipsi agnoverunt Ethnici, idèòque pro extirpatione ejus, precibus, & piamentis, æquè ac medicamentis insistebatur. Quod verò ad causam naturalem spectat, variæ feruntur sententiæ: Pestilentiam recens exortam volent nonnulli tantùm à coelo & syderum influentiis derivari: contra, alii solummodo ab interna humorum corporis nostri putredine suscitari statuunt: hujus affectus causam isti nimis procul, atque hi debito propius deducere nituntur. Nos media incedamus via, & quod ratio suadet, & quod Authores quamplurimi asserunt, primum & præcipuum hujus veneni seminarium in aëre collocamus; quippe rationi consonum videtur, ab eodem fonte, quo vitæ communis pabulum, etiam necis haud minus diffusa initia petantur: eadem nobis respirandi aëris, ac piscibus in aquâ degendi, incumbenti necessitas: quare sicut piscium catervatim morientium, aquis veneno infectis, lues ascribitur; ita homines, sine causa manifesta, è clade epidemica occumbentes, nil præter aëris communiter inspirati labem interire poterit.

Constat

Constat enim verò aer, quem pro vita docenda necessario inspiramus, halituum & vaporum congregate, qui perpetim à Terrâ exspirantur; quibus Salium & Sulphuris exhalationes commistæ corpusculorum *ἀρροειδῶν*, hic densam quasi nebulam constituunt: horum motus & perniciosissimus, & irrequietus, figuræ sunt multiplicis, & plurimum diversæ, quare alia continuò aliis occurrant, & juxta variss eorum configurationes, cum his coherent, & mutuo combinantur, ab illis abiguntur, & aufugiunt: hinc sympathiæ, & antipathiæ cujusque rationes potissimum dependent. A diversis hujusmodi atomorum agitationibus propè Terræ superficiem hic, aut iste tractus aeris diversas alterationes subit, quibus corpora imprimis viventia varie afficiuntur: quippe motus intestinus particularum cujusvis animalis à motu, & temperie particularum aeris plurimum dependet: hæc siquidem istas perpetim exagitant, consopitas exsuscitant, avolantium dispersa reparant, nitrositate suâ flammam vitalem exagitant, eique pabulum nitro-Sulphureum suppeditant, continuis accessuum & recessuum vicibus accensam evencilant, & fuligines auferunt. Quamdiu pro motu, & configuratione in utriusque, spira contemperatio intercedit, vita & sanitas integris animalia fruuntur: sin verò corpuscula aeris innatantia sunt ejusmodi figuræ & potentia, ut spiritibus animalium in istis planè adveniant, horum à cæteris quibus colligantur elementis mixtiones solvunt, & motus pervertunt: hinc rerum Crases perduntur, vita profligatur, eaque vixdum extinctâ, corpora putredinem subeunt: hinc arborum aut segetum culmi syderatione percussî de repente emarcescunt, hinc inter pecora lues sæpenumerò grassatur, quæ simul totas interficit greges: propter hujusmodi causam pestilentie semina se primo exerunt, & humano generi internecionem intencant: nam sicuti venenata corpuscula, in terræ visceribus, aut ejus superficie concreta, mixta Arsenicalia, aut Aconitalia producant, ita hæc in vaporem usque resoluta, & in aere agglomerata auras perniciosas creant, è quibus morbi maligni & pestilentialis oriuntur; inquamamentum, quod hoc modo aërem contaminat, *Diemerbrochius* solertissimus hujus morbi explorator, contendit solummodò (velut *ἡνέκωνος οὐρανὸν χρομαίνουσα*) ab iratâ Dei dextrâ immediate demitti: verùm hoc esset absque necessitatis prætextu multiplicare (ne dicam entia, sed) miracula, & in quâlibet peste novæ substantiæ creationem asserere: cum interim materiæ venenatæ in hanc rem satis idoneæ copiam in terræ visceribus delitescere, mineralium, ac vegetabilium virulenta producta, quæ quotidie emergunt, nobisque (uti pestis) tota natura adversa, planè testentur. Etenim corpuscula, quæ, materia terrestri obvoluta, mixta venenata in telluris gremio constituunt, eadem in vaporem resoluta non minus noxia futura sunt, & assilatum pestiferum aëri cui obversantur imprimant: quare pace tanti viri dixerim, non improbabile videtur, quòd quæ aliqui aurse tractui pestilentie seminarium primò assigunt, sint Salium, ac Sulphurum esseratum, ac à terræ visceribus (divino instigante nutu) exspiratorum venenata effluvia; quæ modò ex specubus & cavernis, prius diù inclusæ, sensim exhalantur: modò ob terræ motus, aut hiatus confertim erumpunt; cujusmodi item à militum castris squalore immundis, à cadaveribus inssepultis, vel à locis cæno stagnanti & fetido obstris passim exspirantur: corpuscula verò hoc modo exhalata longa putredine miras *δυναμίας*, & *ἀρροειδῶν* adsciscunt, ut propterea sint aliis quibuscunque incongrua, & heterogenea; adeoque in aërem suscepta ipsam (velut liquorem massam) fermentent, ac à natura salubri, & benignâ, in perniciosam, & terram pervertant.

Malignam aurse pestilentis tincturam corpora quædam facilius, alia non ita promptè suscipiunt. Quibus ex malâ victus ratione ingens subest Cacoehymia, quique ob plethoram habent sanguinem sulphure concretabili refertum, hæc venenata aurse levior assilatus virus pestilentialis insigit, præsertim si metus, & tristitia accedant, quæ levissima contagi spicula, velut *λαυλάξ* quadam, intrus convehunt, & ad eos deducunt. E contra, qui viscera habent munda, & sanguinis massam benè temperatam, quique animo forti, & intrepido præditi sunt, lucem hanc non ita facillè recipiunt, & aliquandò receptam denudò exterminant.

Hæc de pestilentia ortu, & divulgatione, juxta primos sui fontes, indeque deductam aëris infecti scaturiginem; restat dicendum de propagatione ejus per contagium, quærens, velut ex traduce, ab aliis subindè ad alios deriverit.

Per Contagium, intelligimus vim istam, sive actionem, qua affectus quispiam relidens in unò corpore sui similem excitat in alio. Cum verò hoc accidat vel immediate per contactum, ut si aliquis in eodem lectò cum altero peste correpto accumbens, eundem morbum contrahat; vel mediate, & ad distans, ut si ab unâ domò in alias remotas labem transferri contigerit, aut etiam si quempiam post aliquot dies, aut menses, forsan annos, vestem, aut suppellectilem à domò infectâ petitam contactantem statim pestis adoriatur. Ideò ut contagii natura, & diversi ejus modò planè innotescant, expendamus primò, quid sit illud, quod ab infectò corpore dimanat secundò, quomodo se habeat per transitus sui medium; tertio, quo ritu affectum sui similem in aliò corpore progignat.

I. Quòd ab unòquoque corpore, fixioris licet naturæ, atomorum effluvia constanter avolant, & excurrunt, quæ circumcirca velut nebulam, seu halonem constituunt, & instar lanuginis in pomò Perficò, quasi vestiunt; adeò receptum est inter seniores Philosophos, ut nihil magis. Quòd verò plus activis aliis quid constat particulis, eò corpuscula insignioris virtutis, & energie à se dimittit. Hinc quæ ab Electricis decedunt effluvia, valent alia corpora loco movere: à Sulphureis emanationes procedunt, quæ totam viciniam odoribus replent. Cum itaque venenum pestilentialis, uti superius dictum, in minimâ licet mole, sit maximæ efficacis, & operationis, hinc ubicunque desigatur, à corporibus ipso imbutis emanationes quædam procedunt necesse est, quæ ejusdem veneni, & malignitatis indolem referant, & quasquævis pro activitatis suæ sphaera diffundant. Quum verò hæc corpuscula, quæ pestilentie contagium retinent, quum ab uno manarunt corpore, non statim excipiuntur ab alio, inquiramus quomodo se habeant respectu transitus sui per medium.

Ubi statim occurrit eorum ab aliis plerisque discrimen, siquidem effluvia, quæ passim evaporant, corporis à quo dimanant indolem non diù retinent, quin aut tenues evanescent in auras, aut aliis corporibus in partem, iisdem assimilantur: quæ verò à miasmate pestilentiali decedunt particule non facillè ab aere, aut ab aliò corpore absorbentur, adeò ut prorsus dispareant; verùm inter varias atomorum confusiones, & aliorum corporum allisiones, sese illibatas servant. Etenim hoc virus indomitum ferè, & ab aliis insuperabile usque idem persistat, & minima licet constet atomorum congerie, non statim evanescit, quin fermento suo proxima imbuta corpuscula, adeoque sibi novas adsciscit copias, & vires acquirit eundo: undè in fomite quovis diù delitescit, atque post longum tempus, cum idoneo subjecto impegerit, sese exerit, & veneni sui labem alteri impertiens, pestilentie morbum prius explodi visum de novo resuscitat, & ex minimò licet seminatio lethale

virus longè latèque spargit.

Etenim Pells adeò certissima prodit contagii sui signa, ut nonnulli Authores contendant, eam solummodo hâc ratione inter mortales superesse, & nupiam de novò ortam esse, quin à fomite tantum conservati, & ab imâ regione sibi in aliam deferri. Refertur Historiæ hujus semina in veste aut stragulis per plures annos sopita jacuisse, ab hisdem postea commotis emicuisse, & pestilentie morbum de novo succrescentem cum ingenti hominum strage concitasse. Cùm, ratione fomitis, pells hoc modo ad distans propagatur, quæ in miasmate supersunt venenata corpuscula, commota statim exiliunt, & virus suum quaquaversus velut irradiatione quadam explicant: si quâ humano corpori impingant. Spiritus statimprehendunt, eorumque vehiculo intus convehuntur, & que dein facili negotio sanguinem, & humores quoscunque in vasis confluos, fermento suo insiciunt, hisque brevi coagulationes & putredinem inducunt. Atque ad hunc modum per subtilissima effluvia sit morbi pestilentialis velut transmigratio quadam, non secus ac cùm furculus ab arbore quadam abscissus, atque ad tempus sepultus, & postea alteri trunco insertus, ex minimâ licet gemmula, valet arborem ejusdem speciei & naturæ producere.

CAPUT II. De Pesse.

H Astenus edisserimus de venenò in genere, item de pestilentia, ejus exortu, & per contagium propagatione: restat modò, ut pestis descriptionem, ejusque naturam, juxtâ accidentia, & symptomata maxime notata digna explicemus: dein quæ ad therapiam ejus spectant nonnulla subjungentur.

Pells in hunc modum describi potest, quod sit morbus epidemius, contagiosus, humano generi summè infestus, ex miasmate venenatò, ab aere primùm susceptò, dein per contagium propagato, ortum ducens; qui, occultè & laenter homines aggressus, spirituum extinctiones, cruoris coagulationes, ipsius & partium solidarum syderationes & vapores infert, eumque apparentia exanthematum, bubonum, aut anthracum, necnon aliorum symptomatum horrendo apparatu, ægros in vitæ periculum adducit.

Licet pells sit unicum morbi genus, ejusque differentie specificæ, aut essentielles minime reperiantur; tamen propter accidentia diversimoda, quæ ipsi superveniunt, ejus diversitates & anomalie quædam observantur, quæ typum morbi nonnihil variant, etsi speciem non immutent. Etenim primò hic affectus quandoque est universalior, ut per plures simul vicos & urbes passim grassetur: interdum verò angustioribus terminis circumscriptus, tantum uni regioni seu terræ tractui minatur. Secundò, pells aliquandò simplex & aliis affectibus impermixta advenit, quare clam & velut ex insidiis, ferè sine febre, aut symptomatum vehementia, interuentionem secretam ægris adducit. Quandoque cum symptomatum aliorumque morborum liada complicatur, ut cum tumultu & crebris inter naturam & morbum velitationibus res geratur. Tertio, malignitatis gradus insignis discrimen constituit; est enim pells quibusdam locis & temporibus longè mitior, ut decumbentium plurimi evadant; quandoque summè exitialis est, ut plurimi correpti intereant, & ex centum ægris vix unus convalescat.

Quoniam verò hic morbus sagittas suas abscondit, & improvise homines adortus eos repente interimit, idèò danda erit opera, ut signis quibusdam, velut positis excubiis, clandestinum hunc hostem adventantem dignoscamus, licet à longinquo venientem

prospicere non valeamus. Plurima occurrunt signa, quæ pestilentiam brevi adfuturam prænuunciant: nimirum si annus temperamentum non terret, verum immodicos & valdè intemptivos habeat caloris aut frigoris, siccitatis aut squaloris, excessus: si morbilli, aut variolæ in magnâ copiâ passim grassantur, si phlegmones, aut Bubones febres regnantes comitantur. Insuper solent Astrologi ex syderum aspectibus, aut cometarum apparentis pestem imminemtem prædicere, verum hoc potius inanis conjectura, quàm certa præscientia appellari debet. Ex fame præcedente certissimum pestis secururæ præsagium desumitur, ut in adagio sit *μετὰ λιμνοποιίας*. Etenim similis anni constitutio, quæ plerumque ob segetes sideratas annonæ caritatem advocat, apta est, & pestem producere: etiam mala victus ratio, quâ uruntur famelici, quæ vis insalubria sine delectu comedentes, ad labem facilius suscipiendam eorum corpora disponit. Quin etiam terræ motus, cryptæque, & caverna cehiscente solo recens apertæ, propter malignæ, & venenatæ auræ eruptiones, pestilentis non rarò initia dedere. Enimverò sicut magnâ opus est diligentia pestem imminemtem velut è specula prospicere, ita non minoris erit solertia eandem recens exortam, & prima intentantem spicula, animadvertere: sæpè enim solliciti nimis, & febres vulgares, si forsitan in moriem desinant, pro hâc lue perhorrescimus; ac interdum nimis securi, pestilentiam ratione symptomatum febris communis amulam contemnentes, pericula nostræ non nisi serò deprehendimus: quare ad pleniorum hujus morbi notitiam, signa ejus, & symptomata cum communia, tum pathognomica, subjiciemus, eorumque causas, rationes & modos fiendi obiter describemus.

Præter signa superius tradita, quæ *εὐδαίμων* quadam à priori, pestis adventuræ suspicionem incutiunt, dantur alia, quorum *εὐδαίμων* ejus præsentiam in corpore ægrotante planè indicat: ex his quædam pelli cum febre putrida communia, quædam huic affectui sunt magis propria. Etenim pestilentie impressio sanguinis effervescentiam sæpissimè concitat, & febrem ita crebro adjunctam habet, ut à nonnullis in definitione pestis, loco generis, habeatur febris: quare ob sanguinis ebullitionem, & noxam visceribus illatam, itatim incallescens cum lassitudine spontaneâ, sitis, præcordiorum æstus, vomitus sæpè immanes, cardialgia, intestinorum tormina, liguæ scabrities, aut nigredo, dolor capitis, vigiliæ, phrenitis, cordis palpitatione, syncope; & subita virium prostratio sequuntur: hujusmodi symptomatis licet febres vulgares sæpissimè stipentur, tamen si eodem tempore in vicinia pestis increbescat, & ejusdem metus animis hominum infederit, hinc major hujus mali suspicio incutitur; potissimum verò quia, regnante pestilentia, cæteri quivis morbi propriam relinquunt indolem, & in ipsam migrant: quare si affectibus modò citatis accedat ejusdem ægritudinis in plures communicatio, & funerum frequentia, ut prorsus valdè lethalis usque per contagium latius serpat; & si præterea Bubones, Carbunculi, Exanthemata, aut alia his pestiferæ stigmata appareant, res extrâ dubium ponitur, & non minori fiducia hinc pestilentiam denunciamus, quam, eum ædes per tabulata erumpente igne flagrantem cernimus, incendium proclamamus. Quoniam autem *bubonum, anthracum, aliorumque symptomatum* (quorum superius, ubi de febribus putridis dictum est, meminimus) hic mentio facta est: restat, ut eorum causas, & modos fiendi breviter perstringamus: sunt autem hæc, *Carbunculus, Bubo, Exanthemata, Ecthymata & Pustula maligna.*

Super his in communi asserimus, quòd sint omnia sanguinis & succi nervosi veneno pestifero tactorum, & per pattes in circuitu coagulatorum, & putredine variè

variè affectorum, producta; siquidem spiritus, in utroque liquore, præsertim in sanguine residui, non citius malignæ luis afflatu profligantur, quin liquori residuo, non secus, ac lacti aciescenti, aut succo acido perfuso, coagulatio inducitur: quare portiones ejus, veneno gravibus tactæ, citò grumescunt, & instar sanguinis extravasati cum nigredine corruptionem patiuntur; undè statim in vasis, & corde, sanguinis reliqui motum præpediunt, ipsamque ratione fermenti sui plus coagulant: quidquid verò congelatione in grumos contrahit, ni statim foras ejicitur, cruoris circuitum inhibendo, brevi mortem accersit; atque extus ad ambitum corporis protrusum inter angulos vasorum anfractus in motu sistitur; & vel spiritu prorsus desliturum, velut sideratione percussum, *vires* sua vibices, & stigmata nigra, aut purpurea producit: aut propter Sal, & Sulphur, à fermento pestilentiali exaltata, & novas res affectantia, in tumores varii generis concrevit.

Carbunculus, sive *Anthrax*, est tumor igneus cum pustulis circum se acerrimis, & ardentissimis, doloreque acuto ægros infestans; qui variis in locis indifferenter emergens minime suppuratur, verum statim in ambitum serpens carnem exurit, ejusque corruptæ tandem lobos excurit, & ulcus cavum velut Escharotico inustum relinquit.

Anthrax generatio videtur ad hunc modum fieri; cum in sanguinem sua natura retortidum miasmata venenata impingunt, portiones ejus congelatæ in superficie corporis defiguntur; ibidemque loci, quia sanguinis motus paulum impeditur, tumor primo exiguus inducitur; qui postea, fermento maligno se statim latius explicante, sensim adauctus, in viciniam serpit: suppuratio minime succedit, quoniam materia extravasata, & stagnans, haud leni calore coquitur, & digeritur, verum ob particulas Sulphuris esserati unà cum Sale evehit in tumoribus hisce congestas, & propter stagnationem à mixtione statim exsolutas, adustio excitatur, veluti si cauterium esset parti affixum: carni velut Eschara obducta exeserum frusta, & lobi decidunt, quia venenum corrosivum musculis impactum, non tantum superficie tenus, verum ipsos transversim per totam substantiam corrodit: quare priusquam tota absumitur caro, membranæ quibus involvuntur exesit, frustum aliquod à reliquo velut abscissum decidit. Carbunculus sæpe unus, sæpe plures oriuntur: interdum solitarii sunt, aliquando Bubonem habent comitem.

Bubo pestilens in locis tantum adenosus profilit; in cuius molem non tantum sanguis à veneno congelatus, & per arterias advectus, verum & succus nervosus illic congestus, & in venas regerendus, cedit. Quoniam hic tumor ex succis minus retortidis, & in parte frigidiorè contingit, idè suppurationis particeps est. Etenim materia sensim congesta, cum (spiritu vitali ob stagnationem deciduo) sanguinis formam amiserit, è particulis Salis, & Sulphuris exaltati, & in tumore cohibitis, diuturnâ concoctione in pus convertitur. Quod verò in adenibus tantum hi tumores contingunt, ratio est, non quòd destinatione quâdam naturæ morbi fomes ad has partes defertur, sed cum miasmatis virulenti particulae ubique passim in cruore, & loco nervoso sciant, illic promptius, velut in communi foco, aggeruntur, ubi & sanguis ad Arteriarum extrema delatus, difficulter, & non ita promptè suscipitur, ac refertur à venis; & unà succus alibilis, à nervis in venas referendus, deponitur: horum utrumque circa Adenes fieri experientia, & nuperis Anatomicorum observationibus liquidè constat: quare cum in his partibus utriusque humores, contagii pestilentis seminibus referti, simul convenerint, propter virulentiam ab utrisque hic depositam, malignitatis velut nidus constituitur.

Exanthemata, et thymata, necnon maculæ purpureæ, respectu venenositatis sunt ejusdem farinae cum tumores modò descriptis: verum in his virulentia productæ in minori consistunt mole, cum majori tamen periculo, ob veneni semina magis dispersa: cruoris coagulati portiones exiliores in cute delixa, phaenomena hæc minora constituunt: quare ex his nonnulla in papulas aucta suppurantur: alia propter sanguinis corrupti *vires* quandam, sive syderationem, in vibices, & maculas purpureas concrevit.

Licet pellis, ob perniciem ægris, & secreto, & valdè celeriter intentata, prognostico vix locum, aut tempus cedat: cumque ob occultos nocendi modos hic morbus nihil non suspectum in se contineat; tamen crebra observatione constat, in hujus decursu nonnulla apparere signa è quibus salutem, aut mortem augurari solemus. Res plena timoris est, si lues citò in epidemiam transferit, & violentos fecerit insultus, si hæmorrhagia, aut sudor tantum exiguus in morbi principio succedat: si urina sit crassa, & turbulenta, pulsus inæqualis, & debilis; si convulsio, aut phrenesis statim sequantur; si vomitus, aut dejectiones sine lividæ, nigrae, aut summe fetentes, & Exanthemata prius rubra postea livorem contrahant, si carbunculi sint plures, si Bubones prius extumescerent dispareant, si vires subito deiciantur, facies sic horrida, aut livescat; si cum rigore extemorum adsit viscerum æstus, præsertim si in corpore valdè cacochymio, aut tempestate insalubri, hæc aut eorum pleraque eveniant. E contra, bono esse animo jubentur ægri si pestilentia stans sit levior, & minus exitialis: si in corpore sanò, & robusto, cum animi fortitudine morbus contingat; si remedia tempestivè adhibeantur, priusquam morbus totam occupavit sanguinis massam. Item si cum virium constantia pulsus robore, & æqualitate, Bubonum suppuratione, & largâ puris profusione, cumque symptomatum horrendorum absentia morbi decursus persurgat: interim quanquam hic omnia bona sperare liceat, tamen securos esse non conceditur, quia nonnunquam cum laudabili signorum apparentia clam vitæ struuntur insidiae, & tanquam à reconciliatio hoste gravissima patimur qui ferocientis minas evasisse videbamur.

Circa plurimarum ægritudinum curationes porissimum opus naturæ committitur, cuius necessarii obstericatur *interitum*, atque Medici officium, & scientia præcipue in his versantur, ut idoneas huic laboranti supplicias ferendi occasiones præstolentur, verum pestis hoc peculiare habet, quòd ejus curatio minime sit naturæ relinquenda, quin omni modo conscriptis ab arte remediis occurrendum. Nec de magis opportuno, & quasi molliore tempore solliciti sumus, verum citissime comparentur medicamina, atque nullis non horis, & tantum non minutis, eis insistamus. Quia tamen, regnante pestilentia, non minori opus est cura, ut contagium procul arceatur, quam ut lues impressa sanetur; idè Medico duplex incumbit pensum, nimirum ut maligni hujus morbi *prophylaxi*, æque ac curationi prospiciat. De utrisque methodum conscribere esset opus plenum tædii, & cramben ab Authoribus millies coctam apponere; quare hic præcipuas quasdam indicationes, earumque rationes tantum obiter perstringamus, ad alia festinantes.

Cautiones *prophylacticae* vel respiciunt Rempublicam, & ad Magistratum pertinent; vel privatas personas, quibus docetur, quid singulis hominibus, quando pestis timetur, sit agendum.

Cura publica tempore pestis præcipue in his consistit, ut cultus divinus ritè observetur, ut omnes putredinis fomites rescindantur, fordes sterquilinæ, & fetida quævis è locis amoveantur, & contagii quævis occasio diligentissimè evitetur, commercia cum locis infectis prohibeantur; & ut victus ratio salubris à civi-

à civibus constanter observetur. In quam rem fructuum, aliorumque insalubrium usus interdicitur: pauperes, quibus haud suppetit alimentorum copia, aut delectus, sumptibus publicis nutriantur: si pestilentia etiamnum grassari inceperit, venenata vis aëris, quantum fieri potest, corrigatur, quod sulphureorum crebra accensione optimè procurabitur: infecti à sanis separentur, ab eorum cadaveribus, aut suppellectile recedatur; denique Medici, & ministri in sanorum usus, & ægrotantium necessitates habiles, & idonei comparentur.

Ratio prophylaxeos privatæ solet his tribus concludi, scilicet *Dietâ, Pharmaciâ, & Chirurgiâ*. Dietâ respicit sex res non-naturales, inter quas majoris momenti sunt aër, & animi passiones: quoad reliqua, sufficit Hippocratis præceptum, scilicet *labor, cibum, potum, somnum, venum, omnia sint mediocriter*. Aër pestilens vel evitetur, migrando in alium locum; vel castigetur sulphureis ritè accensis, vel inter respirandum curetur per suffumigia, & odorata, prope nares crebro gestata. Quoad animi passiones, metus, & tristitia, pestilentia grassante, velut altera pestis sunt; his enim venenati contagii semina, quæ in superficie corporis velut in extrema vorticis ora collocantur, cum impetu quòdam intus rapiuntur, & cordi traduntur: quare hilaris, & confidentis esse animi, exquisitissimè præstat Antidoto. Plures cognovi, qui (& verbis Helmontii dicere solebant) *vino & confidentia fortificando Arceum*, nec aliis præterea Alexipharmacis usi, inter infectos sine contagii noxâ versabantur: & è contrâ, quidam terrore percussi, cum procul ab omni contagio degissent, pestilentia semina, velut ab astris derivata, imbibebant.

Inter Chirurgica præservationis gratiâ adhibenda commendari solent, *Vena-sectio, Caeteria, & Amuleta*. Ubi adest plethora cum magnâ sanguinis turgescentiâ, aut quibus longa consuetudine sanguis solenniter mitti solebat, iis venam secari convenit: quò enim sanguis minus effervescit, & sine tumultu in vasis circuletur, eò tardius lue pestiferâ contaminatur: Fonticuli à csuteriis excitati adeò, omnium pene suffragiis, præservationis gratiâ, contrâ pestem usurpantur, ut eorum usus vulgò receptissimus existat: hi enim constanti *σφοδρῶ* assiduum superfluum, & excrementitiæ materiæ proventum elutriant; & si qua intus admissa sint pestilentia miasmata, hac velut porta aperta, foras eijciunt.

Amuleta, collo suspensa, vel carpis gestata, adversus pestilentiam, mirabilem vim obtinere creduntur: ex his præstantissima à quibusdam habentur, quæ ex Arsenicò, Hydrargyrò, pulvere bufonum, aliisque venenatis constant. Eadem in hoc casu prodesse, præter Medicorum observationes, hæc ratio non nihil suadere videtur. Effluvia, seu corpuscula atomidea, è corporibus modò his emergentia, modò super illis residentia, per totam aëris regionem circumvolitare, superius innuunt: hæc cum diversimode sint figurata, eorum alia cum aliis optimè cohærent: sin verò in quædam alius formæ impingant, eadem oppugnant, & evertunt: hinc pestilentis miasmatis particulae, quæ spiritibus nostris adversantur, cum istis veneni corpusculis juxtâ positis optimè conveniunt, iisque promptè affiguntur. Quare hoc faciunt amuleta è venenò conflata, scilicet pestilentia semina nobis occurrentia, propter similitudinem partium, in se excipiunt: etiam, à corpore nostrò eadem in amplexus suos alliciendo, infectos quodammodo à malignitate liberant.

Prophylaxis pharmaceutica in duplicem fertur scopum: primò, ut assiduum materiæ excrementitiæ, seu humorum proventus, leni purgatione (quociens opus sit) tollatur: secundò, ut Alexipharmacis quotidie sumptis, spiritibus, & corpus nostrum contrâ ve-

neni incursum muniantur: à priori, pabulum, & fomes, quæ putredinem à venenò inducunt adaugent, detrahuntur: ab altero, pestiferæ luis, feralis tanquam ignis, prima accensio inhibetur. Alexipharmaca enim videntur sub duplici hac ratione contrâ pestis contagium juvare; tum quòd sanguinis massa, & viscera horum particulis referta, necnon spiritus iisdem prius occupati, venenati miasmatis consortia non facile admittunt; tum quòd sanguis, leni harum organo citatus, à coagulatione vindicatur.

Hætenus de *præservatione*, sequitur modò de *curatione* pestilentia agendum. Cujus doctrina est, vel *generalis*, & complectitur remedia, quæ in hunc finem ex *Dietâ, Chirurgiâ, & Pharmaciâ* desumuntur; vel *specialis*, quæ tradit usum, & cautiones circa ista remedia exhibenda; & quo ritu symptomatis variè emergentibus occurrendum sit.

Dietâ sex rerum non-naturalium usum comprehendit; præcipua tamen cura, & cautiones Medicæ, circa victum adhibentur: hujus primariæ indicationes non simul, & eodem tempore consistunt; sed pro re natâ vicissim, & juxtâ naturæ exigentiam suppleri debent. Respektu malignitatis, & virium dejectarum, alimenta, quæ spiritus valdè refocillant, & uberiores nutritionem præstant, desiderantur: respectu intemperiei febrilis, victus tenuior, refrigerans, & sanguinem attemperans, requiri videtur: Medicus utriusque prospiciat, sed contrâ malignitatem potius, quam febrem remedia intendat.

Auxilia, quæ ad Chirurgiam spectant, sunt venæsectio, quæ raro, & admodum cautè in hoc morbo celebrari debet, quia sanguine nimis exhausto, & vasis concidentibus, diaphoresis non adeò facile procuratur; hujus vicem melius supplet Cucurbitæ cum scarificatione. Etenim hoc, & vesicatoria pro venenò foras educendo rectè adhibentur; insuper contrâ Bubones, anthraces, atque ulcera maligna ab iis producta, cataplasmata, foveæ, emplastra, illitus, & pleraque alia exterius applicanda, è Chirurgiâ petuntur, quibus venenata quædam prout veneni Electrica, admisceri à nonnullis præscribuntur; quare præparata Arsenici, scilicet oleum, & balsamum ejus in hoc casu, prout egregii usûs, & efficaciam, à plurimis commendantur.

Pharmaca, circa pestis curationem, sunt vel evacuantes, vel Alexiteria: priorum intentio est, ut latex serosus in sanguine, & humores excrementitii, qui scætant in visceribus, foras deturbentur: & una cum iis plurimæ venenati miasmatis particulae ubivis in corpore dispersæ: hæc autem præstant tum vomitoria, & purgantia, quorum usus est rarior, & tantum in morbi principio, tum diaphoretica, quæ nullo non tempore, quoad vires sufferre valent, à peste indicantur: hæc enim plenius, & à totò simul corpore evacuant, quin & sanguinem exagitando, à congelatione vindicant, & cum à centrò usque ad circumferentiam movent, fermenta venenata, necnon humorum, & sanguinis corruptelas, procul à corde arcent, & hostem extrâ castra propellunt. Vomitoria autem, & purgantia minus universaliter evacuant, & materiam malignam sæpè concentrando intus deducunt, & visceribus affigunt. Hæc autem medicamina sive catharsi, sive diaphoresi operentur: ejusmodi sint oportet, quæ particulas habent miasmatis venenato, potius quam sanguini, aut spiritibus nostris congeneres: tale enim pharmacum, varios corporis nostri anfractus, cum viribus integris & illibatis pertransibit, & ob utriusque similitudinem, virulentam morbi materiam certius prehendet, illamque mutuâ partium adhæsione, quâ natura irritata ducit, secum foras rapit: quare medicamenta, sive cathartica, sive sudorifica præ cæteris commendantur, quæ ex Mercuriò, Antimoniò, Aurò, Sulphure, Ferriò, Arsenicò

Arsenico, & similibus parantur; quæ cum à calore nostro minime subigantur, aut superentur, contra virus huius pestilentissimi optima evadunt remedia: hæc enim non modò superflua potenter evacuant, sed cum particulas valde fortes, & indomitas exerant, & quaquaversus in corpore explicent: veneni fermenta hinc inde gliscentia dissipant, & à maturazione impediunt: cum & ipsa remedia, à naturâ insuperabilia, necesse habeant per partes corporis exitus amandari, quidquid extraneum, & hostile occurrit, unâ foras educunt.

Quoad Pharmaca alexiteria, quæ absque sensibili evacuatione huius morbi veneno resistere perhibentur; sunt ea ejusmodi (ut plurimum) quorum particulae naturæ nec sunt valde congeneres, ut pro alimento cedant; nec ita diversæ, ut excretionem stimulent. Eadem in usum sumpta, & quoad minima refracta, cruorem, & succos in vasis, & visceribus confusos, corpusculis suis, velut novo fermento, inspirant, eosdem leniter movendo, & inaequali mixtione servando, à coagulatione, & putredine vindicant; veneni particulas agglomerari coeptas eadem blanda agitatione ab invicem dissipant, & à maturitate impediunt, denique sanguinem, & spiritus præoccupando, eos à Characteris pestilentis impressionibus tuerunt: ex his remedia quædam simplicia commendantur, ut sunt Ruta, Scordium, &c. tamen longè potissima æstimatorum, quæ sunt compositiora; quare Theriaca, Mithridaticum, & Diascordium, quorum alius quinquaginta ut minus simplicibus constant, medicamina ad eò omnibus numeris completa habentur: ut præculum habeatur, in eorum confectioibus, vel plantam unicam, aut ipsius drachmam omittere: ratio forte est quòd plurima simul posita massam exhibent, cujus diversimodæ particulae, longâ digestionem exaltatæ, majorem in sanguine, & humoribus nostris fermentationem cient.

Re. enstis hoc modo remediis, quibus pro curanda peste instructi esse debemus; jam proximè dicendum est de curationis methodo, scilicet: quid primum, & quid deinceps ordine sit agendum: nisi quod hic morbus ad eò in præcipiti versatur, ut nec deliberationi sit locus, nec Medicus præ contagii metu ægris frequenter interesse velit: quare non pluribus hic opus est præscriptis, aut longâ indicationum serie: res hæc citò peragenda est, & paucis comprehendendi potest. Cum itaque regnante pestilentia quispiam huius morbi contagio afficitur, Dei omnipotentis auxilio precibus impetrato, illicò ad remedia confugiendum est: si in corpus minime perpuratum, ac in vomitum proclive pestis incidit, statim vomitorium sumatur, cujus operatione finita, diaphoreticis confestim adhibitis sudor provocetur; idem pro virium tolerantia continuetur, postea sæpius repetatur. Insuper alexipharmacis quovis ferè momento utendum, donec Exanthematum, Anthracum, aut Bubonum eruptione, venenum prorsus totum foras eliminetur: interea tamen symptomatis maxime urgentibus remedia respectiva, & propria opponantur: præcipuè autem pro Bubonum, & Anthracum curatione auxilia idonea ex Chirurgiâ petantur: totius negotii cardo intentionibus hisce duabus inniditur, ut virus pestiferum omni modo ab intus foras expellatur; ac dein expulsi recursus æqua diligentia præcaveatur.

De Peste non ad eò in promptu est exempla, & ægrotantium historias cum exactis symptomatum diaris conscribere: quippe huiusmodi ægrotudines hæud quotannis eveniunt, nec quando increbescunt, cuius licebit Medico, propriam salutem curanti, ægros crebro invisere, aut us diu commorari, quo singula accidentia diligenter annotet, eorumque rationes sedulo perpendat quod tamen pensum Cl.

Diemerbrochium, ad eò accuratè præstitit, ut post illum licitò aliis ab hoc opere supersedendum fuerit. Cum olim in hac urbe, scilicet, Anno 1640. pestis (licet hæud immanis) grassaretur, Dominus *Henricus Sayer*, Medicus perquam eruditus, & in praxi felix, plerisque aliis hanc Spartam reventibus, laborantes quoscunque pauperes, æque ac divites audacter invisabat; his pharmaca quotidie propinabat, Bubones, & ulcera virulenta propria manu tractabat, ad eòque sedula, licet periculosa opera ægrotantium plurimos sanabat. Ut se ipsum à contagio muniret, antequam domos infectas adibat, solummodò vini generosi haustum pleniorum ingerere, dein perambulatione suâ circa ipsum mortis lumen, & tantum non ipsius Orci fauces, peracta, idem Antidotum repetere solebat; postquam in hac urbe, tanquam à peste inviolabilis, res ægrotantium sine noxâ quavis susceptâ diu curasset, ad castra *Uvalingsfordia*, ubi hæc lues atrocius grassabatur, velut alter *Æsculapius*, à Præfecto illius loci accerfebatur: illic autem intrâ breve spatium cum Duce quodam (cujus societatem intimè colebat) à peste correpto in eodem lecto discumbere ausus ejusdem morbi contagium suscipit: nec profuerunt tunc Domino, quæ omnibus aliis emolumento fuerunt, artes; quin cum magnò ibi degenium luctu, nec citrà ingentem in scientiâ Medicâ jacturam, ex eò morbo desiderabatur. Circa alios pestilentia affectus huiusmodi medendi methodum instruere solebat, si priusquam Exanthemata, aut Bubones exterius apparerent, vocaretur, ut plurimum vomitoria exhiberet, quorum præscripta erant ex Infus. Croci metallorum, cum vitriolò interdum albò, ac interdum Romano: vomitione finita diaphoreticis statim exhibitis in sudorem conjiciendos præcepit; & deinde intervallis quibusdam pro refectioe virium concessis, usque ad morbi declinationem diaphoresin continuandam: sin post signa apparentia ad affectos accerferetur, vomitione posthabita, tantum sudorificis insistebat.

CAPUT III. De Febris Pestilentibus, ac Malignis in specie, aliisque Epidemicis.

Post explicatam *Pestis* naturam, ordine tractatus nostri, procedere debemus ad affectus, qui proxime ipsius indolem refert videntur; quales sunt præcipuè *febris dictæ pestilens*, & *maligna*; etenim vulgò notum est, febres interdum populariter regnare, quæ, pro symptomatum vehementiâ, summâ ægrotum strage, & magnâ vi contagii, pestilentia vix cedant; quæ tamen, quia putridarum typos imitantur, nec ad eò certò uti pestis, affectos interimunt; aut alios insciunt, hæud *pestis*, sed diminutioni appellatione, *febris pestilens* nomen merentur. Præter has, dantur alterius generis febres, quarum & perniciæ, & contagium se remissius habent, quæ tamen, supra putridarum vires infectæ sunt, & in se aliquatenus à Hippocratis continere videntur, tenuiorè adhuc vocabulo, *febris maligna* appellantur.

Differunt hæc febres tum à peste, tum à se invicem; juxta contagii, & perniciæ gradus, & vehementiam: ut sit *pestis* morbus summè contagiosus, & humano generi exitialis; *febris pestilens*, quæ cum minori immunitatis sui diffusionem, & funerum frequentiam, communiter grassatur. Cum infectio tantum suspecta est, & crisis, supra vulgariū febrium eventus tantum infida, aut minus tutò coningit, pro *febre malignâ* perhibetur. At hinc plenius describantur sic

Quando febris vulgò increbescit, quæ pro symptomatum varietate *putrida* sic dictæ indolem refert; cui

cui nimirum adsunt Sitis, Ardor, Lassitudo, Anxietas, linguæ Asperitas, Vigilæ, Phrenitis, Vomitus, Inappetentia, Syncope, Lipothymia, Cardialgia, aliorumque terribilium accidentium *συνδραμῶν*. Si præterea accedant maculæ, aut exiguis pulicum morsibus similes, aut vibicum instar lateæ, ac lividæ, hunc morbum mali moris existimamus: super his, si solito februm ritu non judicatur, quin ægrorum vires sine causâ manifestâ prosteruntur, & contra Medici prognosticon mors sæpè improvise, & insuspecta advenit, adhuc major ingruit *malignitatis suspicio*: si verò ægrotantium plurimi intereunt, ac qui ægris conversantur, ejusdem morbi labem contrahunt, ut per totos sæpenumerò vicos, aut civitates idem morbus grassetur, supra malignæ appellationem, *febru pestilens* dicitur; cujus adhuc probationem facit, si communi quodam symptomate passim in plurimos deserviat, ut cum anginâ, dysenteria, aut sudor funestus, qualis olim in *Angliâ* increbuit, hujusmodi febres comitantur.

Quod si febris exoritur, quæ plures in eadem regione degentes ferè eodem ritu simul afficiat, quæ tamen decursu suo putridæ vulgaris leges observet, & ferè simili modo judicetur; (nisi quòd in aliquibus, insigni cacochymia laborantibus, Bubonum, aut macularum apparentia, crisi interdum funesta, & contagio in alios serpente, malignitatis quædam signa prodic) hæc minimè pestilens, sed tantum *febru maligna* dicitur.

Si inquiratur, cuinam supradictarum febrium classis hujusmodi *pestilentes*, ac *maligna* accenseri debent, eas solummodò *continuarum* censui adscribimus; intermittentes eximimus, quoniam per intervalla adeò firmas naturæ concedunt inducias, & dein regulariter, ac ad amissim suas observant periodos, quod cum diathesi venenata minime consistit. Etiam hæc à malignitate excipimus, quoniam secus non ita diu procelarent funera, quin veneni participes citius jugularent: è continuis, licet synochos simplices haud immunes, tamen rariùs hæc labe tactas asserimus: sæpissimè autem febris, quæ pestilitatis, aut malignitatis notas exhibet, ejusmodi est, quæ putridæ sic dictæ typum mentitur: cum in his febribus, præter virulentæ phænomena, continuam sanguinis effervescentiam advertimus, quæ, velut in putridis principii, incrementi, statûs, ac declinationis stadia pertransit, meritò hic *Sulphuream* cruoris partem exalfectam, & accensam fuisse, atque incendio suo febrim induxisse statuimus: quare in hujusmodi febribus duo sunt imprimis notanda, scilicet sanguinis *effervescencia*, & *malignitas* huic conjuncta, quarum modò hæc, modò illa est potior: etiam in utrisque magna est latitudo, & plurimi sunt intensiois gradus, juxta quod febris evadit magis, aut minus acuta, aut maligna.

Effervescencia ad eundem modum peragitur, ac superius de putridis dictum est, nimirum sanguinis pars *Sulphurea*, supra modum incalescens, fervore suo velut incendium concipit: inter deslagrandum, materiae adustæ copiam ingentem in cruore accumulât, à cujus subtractione, & seclusionem, solito februm more status & crisi dependent: super his verò, sanguis venenato quodam *miasmate infectus*, inter deslagrandum, ratione fermenti maligni, per partes coagulati, ac putrescere incipit: quare præter usitata febris vulgaris symptomata, propter sanguinis portiones quasdam congelatas, aut necrosi affectas, syncope, & spirituum dejectio, necnon macularum, aut stigmatum apparentiæ succedunt: insuper effluvia venenata, quæ ab ægrotis decedunt, vi contagii similem affectum in aliis concitare valent: quare ob perniciem, & contagium, & varios eorundem gradus, febris pestilens, aut maligna appellatur.

Dùm sanguis effervescens etiam fermento maligno, & venenato inficitur, non tantum propriæ ip-

sus massæ coagulationes cum dispositione ad putredinem inducuntur, verum & liquor nervosus facillè hujus labem contrahit, undè cerebro, & spirituum animalium regimini improporionatus factus in his magnas anomalias concitat: quare hujusmodi febribus non solum maculæ, & exanthemata; verum sæpissimè delirium, phrenitis, sopores, artuum tremores, spasmi, & motus convulsivi superveniunt: non rarò observavi, quibusdam annis febres malignas increbescere, quæ sine stigmatum apparentia virulentiam suam, præcipuè circa genus nervosum, ostentantur: quippe in nonnullis, mox ab initio, somnolentia cum insigni capitis torpore, in aliis vigilæ pertinaces, animi perturbatio, cum tremore, & motibus convulsivis: in plerisque verò crisi aut nulla, aut tantum infida, e jusque vice materiæ febrilis ad cerebrum translatio sequuta est: has insuper febres; contagio in alios serpisse, ab iisque plures interisse animadversum est, ut præterea malignæ dici mereantur.

Hujusmodi autem febres nonnunquam à venenato miasmate primò inchoantur, & sanguis particulis veneni tactus, sponte effervescentiam concipit, ac incenditur; ut cum à contagio, aut maligno aere inspiratis, quispiam, sine causa evidenti, aut prædispositione, in febrim malignam incidit: interdum verò intemperies febrilis à causâ propriâ inducitur, ac dein sanguini effervescenti malignitatis semina, aut intus in corpore latentia sese exerunt, aut aliundè ex aere contaminatò, velut pabulum flammæ prius accensæ, adveniunt; etenim crebra observatione constat, tempore quo febris epidemica grassatur, alias quocumque modo ortas in ipsam migrare.

Febres malignæ, ut & pestilentes, plerumque sunt populares, ac plures simul invadunt: verum aliquandò privata, ac sporadica, ut forsitan unum, aut alterum in totâ regione solummodò corripiant; in tali casu suspicandum est, eas non ab aere maligno, aut causâ epidemica, sed à morbosò corporis apparatu provenire, nam sæpiùs observavi, quòd cum vere, aut autumnò, febris fatis vulgaris, in urbe, aut vicò quòdam grassaretur, è qua ægroti plurimi evaderent; forsitan aliquis, cui prædispositio mala, & causa evidens fortior, febrim induxerit, cum symptomatis magis horrendis, & insignibus malignitatis notis, decumberet: in quo casu ista malignitas non febris communis dicenda, sed tantum sporadica, & accidentalis.

Licet maxima discriminis ratio, qua hujusmodi febres ab invicem, & ab aliis distinguuntur, in earum pernicio, & contagio consistit; tamen aliquandò symptomate quòdam peculiari insigniuntur, è quò tum malignitatis nota, tum nominis appellatio, pro isto tempore desumuntur: hinc quibusdam annis febris epidemica regnat, quæ plerisque affectis anginam, aliò tempore peripneumoniam, pleuritim, dysenteriam, aut alium quendam affectum, eumque periculosum sæpè, & contagiosum induxerit: adeò morborum semina, non solum à parentibus ex traduce derivata, fructus suos, velut designatione quòdam, in eadem parte, aut membrò excitant; verumetiam ex miasmate communiter grassante suscepta, ejusdem modi ac typi, affectus in omnibus producant; quòd tamen accidere puto, non quia venenati miasmatis semina hanc, aut illam corporis regionem virtute quòdam peculiari respiciunt: verum hæc sanguinis massam simili ritu ita in omnibus afficiunt, ut necesse sit, istius labis eluendæ gratia, eodem modo crisi in omnibus tentari. Cum enim, absque malignitate, sanguis ob coagulationem, aut forsitan alias causas extravasari aptus fuerit, loca usitata, in quibus ejusdem extravasati portiones desigi solent, sunt guttur, pleura, pulmo, & intestina: quare nihil mirum est, quando à causâ malignâ sanguinis congelatio, atque id propter extravasatio inducitur, si morbus in assuetò naturæ focò niduletur.

Circa causas hujusmodi febrium non multis opus est: respectu malignitatis, ut plurimum, à vitiosa aëris constitutione: respectu effervescentia febrili, à morbosò corporis apparatus erunt deducendæ: utraque ex iis quæ superius de febre putridâ, & caulis pestilentia dicta sunt, facile elucescunt: si malignitas sit febre validior, eamque induxerit, ipsius impressio erit vel auræ inspiratæ, vel contagio ab aliis suscepto imputanda: si febris sit prior, ejus accensio transpirationi prohibita, crapula, aut alicui causarum evidentium supra enumeratarum adscribetur.

Quoad signa, præter contagium, & perniciem, febris malignitatem ostendent subita virium dejectio, pulsus debilis, & inæqualis, cerebri, & partium nervosarum mala affectio subitò inducta, vomitus immanes, linguæ nigredo, atredinis per totum corpus suffusio, præsertim verò Macularum, Bubonum, aliorumque stigmatum apparentia.

Pro curatione febrium, cum pestilentium, tum malignarum, quàm in cæteris quibuscunque, majori opus est iudicio, & circumspectione: cum enim duo sunt primaria indicantia, scilicet, malignitas, & intemperies febrili, eumque alteri sine alterius detrimento vix prospicere liceat: utri prius sit occurrendum, & potius consulendum, non facile erit discernere. Respectu febris, purgatio, venæ sectio, & refrigerantia imprimis conducunt: dum verò hæc celebrantur, malignitas plerumque augetur, & neglecta venenum latius diffundit: contra malignitatem alexipharmaca, & diaphoretica requiruntur, verùm hæc febrem valde intendunt, sanguinem, ac spiritus prius accensos velut folium explosu plus exagitant, & totos quasi in flammam adigunt: quare hæc magna opus solertia, ut hæc ritè inter se conferantur, & undè plus periculi emineat, illinc intentiones curativæ immediatè designentur: ita tamen ut dum alteri consulitur, alterius neglectus non habeatur. Verùm in his casibus, præter Medici cujusque privatum iudicium, experientia potissimam medendi rationem suppeditat: cum enim hæc febres primò grassantur, singuli ferè singula tentant remedia, & ex eorum successibus unà collatis facile ediscitur, quali demùm methòdo inveniendum erit, donec ultimo crebro tentamine, seu transeuntium vestigiis, via quasi regia & lata, ad hujusmodi affectuum curationem teritur, variisque observationibus monitisque munita.

Præter hujusmodi febres, quæ simul in plures grassantur, & propter contagium, perniciem, & conspicuas virulentia notas, pestilentes aut maligna dici merentur: dantur aliæ quædam epidemica, seu populares, quæ singulis ferè annis, aut vere, aut autumnò in quibusdam regionibus deserviant; à quibus incolæ quamplurimi ægrotare solent, & non pauci præsertim è senioribus occumbere: in quibus tamen nulla pestilentia, aut malignitatis signa apparent, nec tam contagio videtur morbus ab aliis subindè in alios grassari, quàm ob prædispositionem ferè omnibus impressam, unà plures corripere. Hujusmodi autem affectus à prægressâ anni constitutione potissimum dependent: si enim tempestas, propter excessus frigoris, aut caloris, siccitatis, aut humiditatis, valde intemperata præcesserit, adeoque diu persistit, sanguinem nostrum ut plurimum à debita temperie immutat, quâ postea effervescentia febriles concipere aptus fit; atque hinc febris, modò hujus, modò illius typi, ac Idææ, produci-tur; quæ statim epidemica evadit, quoniam à causâ communi, quâ simul omnium quodammodo afficiuntur corpora, originem ducit: tales verò febres, quæstuntur à sanguine diathesi, modò acrem, modò austertam, aut aliis generis, propter anni temperiem, noctæ dependent, ut plurimum sunt de intermittentiis censu: proprio tamen symptomatum apparatus, juxta peculiarem cujusque anni constitutionem insigniri so-

lent. Has sub communi quâdam normâ, seu ratione formali, quæ singulis hujus naturæ quadret, comprehendere non licet; quoniam ipsæ juxta pleraque accidentia quotannis variant. Utcunque tamen hujusmodi febrium, nuperis annis in hæc regione grassantium, descriptiones tum temporis habitas, in aliquale cæterarum specimen, dabimus, & sub finem hujus operis coronidis loco subjiciemus.

Restat adhuc malignarum censui febres quasdam alias privatas, & nullius contagii participes adscribere: cujusmodi sunt imprimis, quæ feminis puerperis, ob partum difficilem, & laboriosum, vel propter lochia detenta, accidere solent. Siquidem hæc valde periculosas, & non raro lethales esse, observatione communi satis constat: nam si lacus uteri partibus, aut frigore admissis, aut alia forsitan causa, lochia sistantur, & qui excerni debuerat humor sanguinis massæ confusus fuerit, ipsum, veluti mixtura quadam venenata, pessimè inquinat, ut exindè statim febris exciteur, quæ malo symptomatum apparatus, scilicet calore, & siti inmanè, vomitu, cardialgia, & vigiliis, ut plurimum stipatur, & plerumque crisin aut nullam, aut valde difficilem obtinet: quippe, si solita via lochiorum fluxus, demùm restituitur, post sanguinis effervescentiam per aliquot dies habitam, labes cerebro, & nervoso generi communicari solet; undè mox delirium, phrenitis, convulsionis, aliæque pessimæ affectiones sæpissimè inducuntur, quæ non raro in mortem terminantur: verùm hujusmodi febres considerationem peculiarem merentur, quam inferius, discursu in hanc rem appropriato, plenius habere statuimus; subitè interea febriem superius traditarum, scilicet pestilentia, ac maligna instantias, seu exempla quædam proponere.

Febris pestilens, nuperis annis rarior quàm pestis ipsa, in his regionibus grassata est: hujus generis unica, quæ nostræ observationi constitit, descriptionem brevi subjiciam. Anno 1643. cum, incense vere, Effixia Comes Radingham præsidio Regio defensam, obsidione premeret, in utroque exercitu morbus admodum epidemicus exoriri cœperat; utcunque tamen operi insistente illo, donec inclusi ad deditorem cogerentur, affectus ingravescebat adeò, ut brevi postea utrinque discessum, & deinceps per plures menses non cum hoste, sed morbo pugnatum fuerit: ac si exitiabili ingruente lue, in aliud mortis genus, districtis jam, & veluti huic uni incumbentibus fati, divertere non esset otium. Effixia castra movens Thame locisque adjacentibus confedit, ubi magnam suorum partem brevi requisivit. Rex verò Oxoniam rediit, ubi militibus primò in campò apertò, dein postea per oppida, & vicos dispositis, non multò leviora passus est: pedites enim ejus (quos præcipuè invasit) gregatim in arboribus contuberniis collocati, cum omnia squalore, terra immunditie, & fædis odoribus complevisset (ut ipsam aera inquinasse viderentur) catervatim, & quasi per manipulos aggregabant. Tandem febris jam plus quàm castrensis, inermem, & imbellem turbam, militum nimirum hospites, aliosque quoslibet passim invasit, qui primò (lue adhuc mitius inflata) licet gravi, & diuturnò languore obsessi, plerique tamen evaserunt. Circa solstitium æstivum febris hæc cum pejori symptomatum apparatus etiamnum increbrescere, & plurimos colonos, aliosque ruri habitantes occupare cœpit. Dein postea in hæc urbe nostrâ, & universâ vicinâ, per decem ut minus milliarium spatium grassabatur. Interim qui in aliis regionibus procul hinc degabant, velut extrâ contagi sphaeram, noxâ immunes persistenterunt. Hic verò, morbus iste in tantum epidemicus evasit, ut maxima pars mortalium eodem inficeretur; quamcumque demùm intraverat, statim totam adoriebatur, utque demùm intraverat, qui malè habitibus miniferebant, &

trarent, advenæ, aut conductitii in ægrorum ministeria vocati, mox eadem corripiebantur læ: ut demum, præ contagii metu, ex hac febre decumbentes, ferè ac peste laborantes, à sanis vitarentur.

Nec minima quidem perniciæ, aut mortalium strages hunc morbum comitata est: quippe senes cachectici, phthisici, aut aliis in valetudinarii quamplurimi hoc facto interiere; etiam puerorum, juvenum, maturæ, & robustæ ætatis hominum, non pauci. Memini in quibusdam villis, seniores ferè omnes hoc anno vita abreptos, ut vix superessent, qui traditionibus antiquitus acceptis, Paræciz mores, & privilegia tueri potuerint.

Quando hæc febris primò incepit, synochi putris typum nonnihil referebat; erat tamen iudicatu difficilior, & cum sudore, aut diarrhœa solvi videretur, statim recrudescere solita erat: plerumque verò post sanguinis desflagrationem, per sex, aut septem dies continuatam, hæc remittente, &, crifeus vice, materia adusta in cerebrum translata, cum furore nonnunquam, sæpius cum torpore, imbecillitate magnâ, & aliquando motibus convulsivis, ægri, longò tempore decumbentes, vix tandem evaserunt. Circà mediam ætatem, præter contagium, & funerum frequentiam, signis apertis, scilicet exanthematum, & macularum eruptione, hic morbus vim suam malignam, & pestilentialem prodidit: quippe, sub hoc tempus, multis sine magno febris incendio pulsus inæqualis, debilis, & plurimum inordinatus, etiam sine manifestâ spirituum expensâ, vires statim languidæ, & valdè dejectæ evaserunt: alius, simili ritu decumbentibus, papulæ modò exiguæ, rubræ, modò latæ ac lividæ apparebant: in multis Bubones (uti in peste) circà adenes: ex his nonnulli, sine magnâ spirituum luctâ aut excandescentiâ febrili in cruore citata, tacitè, & improvisò emoriebantur: interim alii mox furibundi, quosd vitæ participes fuerant, spirituum animalium distractiones horrendas perpessi sunt. Ex hoc morbo evasuri sine crisi laudabili (nisi sudore ab arte provocato citius liberarentur) cerebro, demum, ac nervoso genere affectis, cum sensuum stupore, tremoribus, vertigine, membrorum debilitate, ac motibus convulsivis non nisi post longum tempus convalescunt. Durante Cuniculâ hic morbus usque infestus, non uti febris, sed velut mitior pestis tractari, & remediis tantum Alexipharmacis expugnari coepit; phlebotomia hic usque fatalis credita est: vomitoria, & purgationes interdum, licet non ita crebro, usui fuerunt; potissima autem medendi ratio in Alexiteriis, & diaphoresi tempestivè procuranda, statuebatur. In hunc finem præter Medicorum præscripta è pharmacopoliæ perita, remedia quædam Empirica laudem non exiguam meruere; tunc primùm in hac regione pulvis Comitissæ Cantii magni nominis esse coepit: etiam non minimæ notæ fuit pulvis alter cineritii coloris, quem Aulicus quidam, in hac urbe fortè diversatus, bono cum successu pluribus exhibuit, aliisque ejus usum probantibus, magno pretio venalem exposuit: solebant ægri ab hujus semidrachma, in quòvis liquore propinati, in sudorem copiosissimum incidere, adeoque à morbi virulentia liberari; fuit diaphoreticum illud (cujus præparationem ab Authoris consobriano postea edidici) solummodò Bufonum Sale expurgatorum, dein, vino optimo lotorum, & in olla fictili leviter calcinatorum pulvis. Vergente Autumno, hic morbus de solita atrocità sensim remittebat, ut pauciores ægrotarent, & eorum plurimi convalescerent; donec incumbente hyeme, febre ista ferè in totum evanida, statim denuò salubris in hac urbe, & rure circumcercâ, in solidum reddebatur.

Liceat hic febris ab initio tantum castrensis, demum pestilentialis, ac epidemicæ factæ, exortum, progressum,

& postremò exitum intueri. Quod primò in militum castris morbus inceperit, non tantum eorum squalori, & tetris odoribus, verum aliquatenus communi æris vitio imputandum videtur: namque siquidem hæc febres non quotannis eveniunt, eorum origo peculiari constitutioni anni nonnihil ascribetur. Quippe exindè contracta levior auræ intemperies licet salubriter degentes haud malè afficiat; in exercitu tamen, ubi *σφοδρότης* isti generali causæ evidentes, scilicet errores in sex non naturalibus quamplurimi accedunt, ejusmodi ægritudines facilius concitari necesse est. Fuit autem hujus anni constitutio verna imbribus ferè continuò madentibus valdè humida; cui dein Æstas calidior succedens, & contagii febrilis miasmata hic prius gliscentia usque in pejus evexit, & corpora quævis ad suscipiendum ista magis deposuit. Quare quòd hic morbus ferè huic regioni proprius, & hoc tempore epidemicus extiterit, ejus seminario, ab exercitu circumcercâ confidente primitus oriundo, debetur. In quantum verò pestilentialis, & valdè epidemicus postea, factus, mortalium hic degentium plurimos infecerit, & non paucos interfecerit, in causâ erat mala æris affectio; qui propter anni intemperiem minus salubris, insuper habitum tetrorum, à militum castris, & ægrotantium contuberniis expiratione continuâ ita demum vitiosus evaserit, ut in eo dispersa hujus febris miasmata exaltarentur valdè, & ferè ad pestilentia virulentiam assurgerent. Refert *Diemerbrochius*, ab hujusmodi febre castrensi, *Noviomagus* in Æstate excitatam, postea aliam malignam, & pestilentialem, ac dein pestem ipsam accrevisse. Etiam febrem hanc nostram, ultimò ipsius pestis fuisse æmulam, præter magnam vim contagii, & funerum frequentiam, indicio erant ab eadem in omnibus *cruribus*, & *liquoribus nervosis* affectiones pessimæ statim inductæ: quippe vires subito dejectæ, pulsus debilis intermittens, formicans, papularum, & Bubonum eruptio, sanguinis coagulationem, & dispositionem corruptivam arguebant: insuper delirium, mania, phrenitis, torpor, somnolentia, vertigo, tremores, motus convulsivi, alique diversimodi capitis affectus insignem cerebri, & nervosi generis læsionem ostendebant.

Ut febris malignæ typus, sive Idea ad vivum depingatur, observationes, seu ægrotantium historiarum quamplurimæ, satis ad manum prostant: è pluribus hujus morbi exemplis libet hic pauca tantum inferere, quæ ante aliquot annos in domo venerabilis viri, ut cum clade luctuosâ, ita non sine admiratione quadam obtigerunt.

Circà solstitium hyemale, anno 1655. puer in ætate circiter septem annorum, sine causâ manifestâ male habens; gravi capitis dolore, somnolentia, & insigni torpore afficiebatur; simul aderat febris, licet minus intensa, cum incendio mediocri, quæ tamen paroxysmis vagis, modò semel, modò bis in viginti quatuor horarum spatio exacerbatur: mox ab initio morbi ferè continuò dormiebat, etiam in somnis ejulare, incongruè fabulari, & sæpius lecto exilire solitus; excitatus, ac interdum sponte evigilans, statim animo constare, & potum constanter requirere; urina fuit rubicunda, & contentis saturata, pulsus æqualis & satis robustus, tendinum in carpis contracturæ leves; in collò aliisque partibus corporis maculæ quædam rubræ pulicares apparebant. Primis diebus lenis purgatio, & (enematum usu) crebra alvi subductio instituebatur: Julapia cardiaca cum Alexiteriis quotidie sumebantur; vesicatoria collo, aliaque emplastra pedum plantis fuerant adhibita; die sexto sanguis parum è naribus stillavit; septimo, sine manifestâ diacrisi febris plurimum remisit, calor tantum mitis fuit tactu perceptibilis; etiam urina pallida, tenuis sine

sine quovis sedimento, at tamen somnolentia, & capitis torpore longè gravius molestabatur, ita ut urina, excrementa alvi involuntariè effluerent; utcumque voce interpellatus adstantes novit, & interrogatus respondit; affectiones istae non obstantibus remediis in dies ingravescebant: circa 14. diem aeger adedè stupidus evasit, ut nec intelligere, nec loqui potuerit, usque tamen ori ingesta (licet inscius) deglutivit, fuitque pulsus satis laudabilis: sub hoc tempore diarrhoeam, sponte naturae excitatam, per quatuor dies passus est; qua demùm cessante, crusta albicans, & velut cretacea, totam oris, & gutturis cavitatem oblinire cepit, qua saepius in die deterfa, nova statim erupit: cum deindè per quatuor dies hoc modo laborasset, circa intellectum, & sensationem melius habuit, ita ut parentes, & amicos dignoscere, dièis annuere, & iussa aliqua exequi potuerit: prout verò facultas sensitiva restituit, ita circa loquelam, & deglutitionis organa malum ingravescere cepit; proculdubio, materia è cerebro in nervorum principia, & ductus prolapsa. Torpori, ac stupiditati, paralyfis in lingua, ac gutture successerat: qui affectus brevi in tantum accrevit, ut postea aegrotus non omninò deglutire potuerit, quin ore ingesta statim effluerent, ne quidquam in ventriculum illaberetur; cum praeter morbi atrociam, periculum esset, ne hic fame encaretur, instrumentum parabatur ex pinnà ceraceà in virgunculam flexilem efformata, ejusque apici nodulo Bombycino adaptato: atque hoc, gutturi intrusum, clausuram ejus pro tempore referabat, quo alimentis ingestis transitus patefieret, post hujus usum die uno, aut altero, iterùm deglutire, & dein satis alimenti ingerere potuit: atque intrà paucos dies loqui, quidvis discernere, atque mirabiliter esuriens, totis diebus esculenta cujuscunque generis postulare, & oblata quavis avidissimè vorare cepit. Interim, praedictam aegritudine, & partibus nervosis graviter lassis, in tantum emaciabatur, ut demùm, ossibus vix cuti coherentibus, skeleton vivum exactissimè representaret. Postea tamen matris sedula, indefatigabili, & prudenti circa victum cura, sanitatem perfectam recuperavit, & adhuc sanus vivit.

Dùm hic puer aegritudinis suae vix *duplè* transgisset, frater ejus, binorum circiter annorum aetate major, Idibus *Januarii* ferè simili ritu decubuit. Primò torpore, & capitis gravitate: perendie febricitans, somnolentia, & stupiditate afficiebatur: in somnis delire fabulari, dein evigilans vix animo constare cepit: post quatuor, aut quinque dies symptomata haec ingravescebant: parùm intelligere, non nisi titubanter, & vix articulatè loqui potuit. Urina fuit crassa, opaca, sine hypostasi, aut contentorum subsidentia: maculae, rubrae, exiguae, pulicum morsui similes, prout in fratre apparebant; excrementa, tum vesicae involuntariè effluebant. Pulsus verò adhuc robustus, & aequalis constabat: hypochondria erant tensa, & inflata cum tumore abdominis: circa diem octavum, stillicidium sanguinis exiguum: die aegrotationis undecimo in diarrhoeam incidit, qua intrà quinque horas septies deiecit, biliosa, tenuis, & summè putida, undè spes aliqua conditionem aegri meliorem fore: post diem tamen fluore alvi cessante, dolor, ac tormina in ventre immaniter infestabant, ut clamans, ac ejulans, die ac nocte querelas gravissimas misceret: hypochondria, & abdomen instar tympani erant tumida, & valdè distenta; cum à nullis remediis, plurium Medicorum opera exquisitissima tentatis, quidquam levaminis recipere potuisset, die decimà quartà in his cruciatibus convulsus obiit.

Paulò post hujus mortem, scilicet 6. Idibus *Februarii*, frater ejus senior, circa undecim annos natus, spei optimae puer, febricitare incepit, torpore, & gravitate capitis, uti priores, licet minùs intensè affectus:

Tom. II.

verùm in sanguine, qui temperamenti erat calidioris, major effervescencia, & perturbatio apparebant, ut primis sex diebus, praeter calorem, & sitim, continuo excretionis nixu, modò per sudorem, modò per alvi fluxum molestaretur: urina erat rubicunda, & turbida: maculae quaedam rubrae, prout in caeteris, eruperunt: die septimo haemorrhagia ad quinque uncias obigit, qua cessante torpor ingens successit, ut per totum istum diem, & noctem sequentem, vix oculos elevare potuerit: die octavo haemorrhagia narium iterùm copiosissima insequuta est, ut periculum esset, ne unà cum sanguine animam effunderet: cruoat copiosè adedè è nare sinistra exiit; ut, pelvi excaptus, casu suo in bullas ingentes efformaretur: cum supra duas libras sanguinis amiserat, & sudore frigido persusus, viribus exsolvi inceperit, remediis demùm adhibitis, difficulter admodum fluxus sistebatur. Haemorrhagia sedata, puer altum dormivit, ac toto isto die somnolentus evasit: crebro tamen evigilans, facis animo constabat; eratque sensu, & intellectu vegetis; de valitudine interrogatus, se mediocriter habere dixit: urina, quae priùs erat rubicunda, & turbida, tunc pallida, tenuis, & cum hypostasi laudabili apparebat, ut videretur aeger (praesertim quia sitis, & immodici caloris expertus) perfectè judicatus, & febre immunis: mane sequenti, die febris nono, adhuc torpidus mansit, excitatus verò sine intemperie, & alacriter degens in convalescentiae statu videbatur, nisi quòd loquela parùm vacillare coeperit: vespere cum res minùs esset inspecta, febre denudè accensa, derepente in lethargum incidit, ut aegre à somno excitari, vellicatus vix quinquam noscere, aut articulatè loqui valeret: licet adedè immensis sanguinis jaçtura praecesseret, pulsus fuit denudè citatus, altus, & vehemens, etiam urina rubicunda: post remedia derivantia, revellentia totà isthac nocte usurpata, egregius hic juvenis paulò in meliori statu visus est, ita ut mane proximo diutius à somno contineret, oculos huc illuc desistere, & se parùm erigere inceperit, sine loquela tamen, aut adstantium notitia: ante meridiem oculis denudè clausis, cujusque facultatis animalis usum penitus amisit: cum pulsu alto, & vehementi, palpitatione cordis, respiratione anhela, & suspiriosa, triduo velut apoplecticus jacuit: pulsu demùm sensim diminutione facto, die febris decimotertio mortuus est.

Decimo quarto *Calendas Martii*, hujus soror minutcula, cum intemperie febrili, & siti, quae cepit de dolore, & torminibus in ventre, tremore in manibus & tensione dolorifica in musculis colli: ultimo *Februarii* apertius febricitans lecto abstinere nequivit: in super calore vago, modò in facie, modò circa partes inferiores afficiebatur; item torpida, & somnolenta evasit, è somno evigilans haud statim animo constitit. *Martii* primò cum expressione *Rhabbari* fuit leviter purgata, cum levamine: urina crassa, & rubicunda; etiam maculae rubrae petechiales (prout in caeteris) erant conspicuae: huic deinceps per quatuor dies crebris vicibus, nimirùm sex horarum intervallo, exhibuimus sp. *Cornu Cervi guttas è 10.* oculos *Julapii Cardiaci*; symptomata praedicta postea sensum remiserunt, & sine manifestà diacrisi haec aegrotans salubrem, licet tardè, recuperavit.

Sub eodem tempore fraterculus horum aetate minimus ferè simili ritu aegrotavit; qui tamen, diarrhoea sponte naturae oborta, per plures dies, biliosa & viridia dejiciens, facilis absolvebatur. Etiam in eadem familià, plerique alii domestici, atque advenarum administrantium nonnulli, velut labe per contagium propagata, ex eodem morbò decubuerunt: qui tamen omnes difficili demùm, & lenta convalescentia, sine crisi regulariter facta, evaserunt.

Hanc febrem fuisse malignam, ex contagio, perniciè,

macularum pulicarum apparentia, multisque aliis indicibus constare videtur: licet miasma illud inficiens, quo ab alio subinde in alium grassata est, torpidum & minoris efficaciam exciterit: quippe inter singulorum ægrotationes, plures dies, ac sæpius hebdomadæ interceserunt, ut morbi hujus etiam acuti infectio, ac in plures difaminatio, vix intrâ quadrimestre spatium in eadem domo finiretur. Febris circâ prima initia visa est mitis, & blanda, haud multum incendio terribilis; at tamen materies à sanguinis desflagratione congesta, statim indomita, exterminatu difficilis, item cerebro, & nervoso generi inimica evasit: quare in singulis morbi initia, corpore, & somnolentia, potius quam fervore, & æstu erant dignoscenda: etiam crisis, licet variis modis, scilicet per sudorem, diarrhoeam, hæmorrhagiam, tentata, haud feliciter successit, quin plerumque sanguis, motu critico turgescens, materiam febrilem è propriis sinibus in spirituum animalium domicilia transferre cogebatur; nec tamen ipse hoc ritu de puratus evasit, quin circâ febris statum utriusque humores, (nimirum & cruor, & succus nervosus) impura mixtione simul vitari, & graviter tacti, morbi eventum aut fanelum, aut valde periculosum constituerunt.

CAPUT IV. De Variolis, & Morbillis.

Februm pestilentium & malignarum censui proximo in loco referimus *Variolas, & Morbillos*, qui revera sunt mixti affectus, simul juxta, & adversus naturam nostram consistentes. Quoad originem suam, seminarium habent nobis connatum; quoad effectus verò, symptomata præternaturalia producant, & (sicut pestis ipsa) venenata; adeo peculiare quoddam februm genus constituunt, hominibus quidem proprium, verum alio modo quam *Porphyrum* assignavit; convenit enim homini, omni, soli, & semel variolis, aut morbillis affici: si forte quispiam in totâ vitâ immunis degerit, aut alius in hos affectus sæpius inciderit, sunt hæc rara & inusitata naturæ eventa, quæ communi observationi minime derogant: quin omnino rarum sit, quod nimirum *cuncti & soli* homines sint variolis & morbillis obnoxii, atque *unica plaga* iis absolvi soleant. De *variola* seorsim à morbillis trademus, quæ sit earum *causa*, dein qualia habeant *signa & symptomata*, ultimò quæ pertinent ad *crisin & curationem*.

Circâ causas considerare debemus, primò quæ sit *causa prædispositiva*, quæ nimirum *prædispositio naturalis* homines quidem solos, & omnes, idque semel, huic morbo obnoxios reddit. Secundò, inquirendum erit de *causis evidentibus*; scilicet quibus, & quot modis, latens, & occulta hæc diathesis, modò citius, modò ferius, solet in actum deduci. Tertio dicetur, quæ sit *causa conjuncta*, quali nimirum sanguinis motu, & alteratione, hujus morbi typus producat.

I. Quoad *primum*, ista diathesis, seu naturalis prædispositio, quæ genus humanum ad hunc morbum inclinat, videtur esse labes quædam, seu impuritas sanguinis, inter prima factus rudimenta, in utero concepta; hanc Authores ferè omnes sanguini mensura adscriptam volunt: quæ sententia non omnino improbabilis videtur: quippe in utero muliebri (seorsim ac in aliis plerisque animalibus) generatur fermentum quoddam, quod sanguinis massæ communicatur, ipsi vigorem ac *volubilitatem* conciliat ac dein statis periodis turgescit, & sanguinis superflui excretionem procurat; tempore autem conceptus, cum minino desistunt menstrua, plurimum hujus fermenti, foetui impenditur; ejusque particule, cæteris quibuscunque heterogeneæ, velut extraneum quoddam,

humorum ac sanguinis massæ confunduntur; cui involuta, & ab invicem separata, diu delitescunt; postea tamen aliquando, à causâ evidenti commota, cum sanguine fermentescunt; ipsique *ebullitionem*, ac deinde *coagulationem* inducunt; è quibus plurima hujus morbi symptomata oriuntur.

Fermentativa hæc semina modò sunt pauca, & mitiora, aliisque corpusculis ita obvoluta, ut non facile emergant, & in actum deducantur: quandoque sunt plura, & fortiora, ita ut levi quavis occasione in hunc morbum maturentur: hinc quidam citius, & primis annis variolis corripuntur; alii tardius, & nonnisi provectâ ætate: etiam aliqui contagium facile suscipiunt, alii verò sine periculo sæpe cum ægris conversantur. Quò citius hoc morbo afficitur quispiam, eò securius se habet: quare pueri sæpius evadunt, senes, aut ætate grandiores, plus periculi subeunt; scilicet in pueris, aut juvenibus, transpiratio facilior est, etiam corporis habitus firmior, & salubrior. Licet autem venenata hujus morbi semina ut plurimum semel, & unicâ ægritudine solent distilli; quandoque tamen accidit, ut, parte miasmatis adhuc relicta, bis, aut ter ægri in hunc affectum inciderint.

2. *Causa evidens*, quæ hæc semina fermentativa commovet, & sæpius in actum deducit, triplex assignatur: scilicet *contagium aliunde susceptum, dispositio æræ, ac immodica sanguinis & humorum perturbatio*. Contagio hunc morbum in alios serpere, lateque grassari, quotidianâ experientiâ manifestum est; scilicet à corpore infecto continuo decedunt effluvia, quæ, ab aliis corporibus suscepta, statim, instar veneni, cum sanguine fermentescunt, & semina ejusdem affectus latentia, ipsique homogenea suscitant, & in hujus morbi ideam disponunt: nec solum contactu, sed ad distans miasma communicatur. Qui intrâ ejusdem ædes, aut in ægrotantium vicinâ degunt, facile labem suscipiunt; necnon & vestium interventu fovetur, longius dissipatur, & ad remota transfertur loca. Qui sunt consanguinei, alterutros citius inficiunt: etiam qui sunt timidi, & maxime hunc morbum perhorrescunt, in eum promptius incidunt; timore enim miasmatis particule à superficie corporis intus convolvuntur. Quo tempore increbescit contagium, & variolæ sunt epidemicæ, ferè alii quivis morbi in hunc degenerant. Secundò, peculiaris quædam *æris dispositio* Variolas insigniter producit; hinc sæpius popularis evadit, ac per rotas regiones, urbes, vicisque passim delavit, hinc etiam vere, & autumnò crebrior existit: quippe in ære tunc temporis imprimis diversimoda, atque exinde tumultuans, innatant corpuscula, quæ cum aurâ vitali inspiramus, indèque varie humorum ac sanguinis effervescentiæ, & morborum ideæ suscitantur. Nec tantum hic affectus ob has causas crebrior, & epidemicus evadit, sed & multiplicem adipiscitur naturam, ut Variolæ quandoque sint lethales, & velut pestiferæ, quandoque mitius & benignius se habeant, prout nimirum plus aut minus malignitatis ab ære contractæ referunt; hinc etiam pustulæ interdum nigrae, & lividae apparent, & multum de naturâ pestilentia habent. Tertio, Interdum verò, licet deerit contagii fomes, nullaque maligni æris constitutio præcesserit, tamen, ob sanguinem, & humores immodicè perturbatos, variolæ oriuntur: ita novi quosdam à crapulâ, aut exercitio immodico, in hunc morbum incidisse, cum præterea nemo circumvicinâ in tota regione ægrotavit: nimirum sine prævio miasmate latentia hujus mali semina, à nimio sanguinis fervore commota, & invicem associata agglomerantur, facileque totam inquinant sanguinis massam, & fermento suo inficiunt.

3. Hactenus de causis, *prædispositivâ, & evidenti*; quoad *conjunctam* verò, scilicet quæ sit hujus morbi ratio formalis, seu modus fiendi, res paulò intricatior videtur.

videtur. Vulgò comparari solet effervescentiæ musti, aut cervisicæ, cum in dolio depurantur: istis enim liquoribus si aliquid fermenti adjicias, eorum particulae cum sint heterogeneae, & miræ activitatis, illic per totam se diffundunt liquoris molem, crassiora, ac impura, quibus impinguntur, corpuscula variè exagitant, invicem deducunt, & obvolvunt, donec efflorescentia facta, eadem ab intimo reliquorum consortio ad extremam superficiem propellant. Pari modo, heterogenea hujus morbi semina sanguinem fermentant; & dein postularum eruptione velut efflorescentia quadam depurare creduntur. Verùm enimverò, si rem strictius consideremus, magnum hic discrimen apparebit: quippe miasma variolarum habet se uti fermentum, sed corruptivum, & sanguinem, non versus perfectionem, sed depravationem effervescere cogit: cum enim venenatae hujus miasmatis particulae subjecto capaci impinguntur, alia statim corpuscula sibi ipsius similia, & nobis connata exsuscitant, quibus associatae totam pervadunt sanguinis massam, tanquam insigniter turgescere, & ebullire, ac post aliqualem effervesceniam in partes secedere, ac coagulati faciunt: scilicet dispersa veneni semina cruoris mixtionem solvunt, spiritus puriores statim profligant, dein crassiores ejus particulas sibi consciscunt, & adhaesum suum velut congelatas reddunt: portiones ita coagulatae, una cum implexis veneni seminibus, à reliquo sanguine in circuitu ejus inter vasorum extremitates derelictae, cuti affiguntur: quo pacto si natura satis robusta cum gelato sanguine totum virus eliminavit, reliqua cruoris massa, licet pauperior facta, utrunque salubris & vitae praerogandae habilis existit: si cruor nimium coagulatus hoc modo depurari nequit; vel si portiones sanguinis, cum veneno coalescentes, non plenè erumpunt, aut denuò intus restagnant, & sanguinis liquorem penitus corrumpunt, aut etiam visceribus, & imprimis cordi afixae, eorum crasin, ac robur destruant.

Sanguinis cum veneno congelati portiones, circa diem quartum, (modò citius, modò tardius) erumpere incipiunt: quippe non statim, sed post aliquod tempus, quo venenum se explicat, & effervescencia cruorem fermentat, coagulatio inducitur: Primò leves portiones sanguinis inquinatae, eaque numero paucae, instar pulicum morsus, in cute desigantur: citò posthac plures apparent, & primò eruptae, novae materiae accessu, & cruoris congelati continuo appulsu, accrescunt, & in tumorem elevantur: dein haec moleculae primò rubrae, sensim auctae, tandem albescunt: scilicet sanguis cum veneno extravasatus, propter calorem & stagnationem, in pus mutatur: circa septimum ab eruptione diem, albi tumores in scabiem siccam incrustantur; renuiore enim materiae parte evaporata, reliqua indurefcit, quae, dein cuticula exesa, & abrupta, à cute decedit.

Cum variolarum miasma spiritibus & cruori semel imprimitur, tardè admodum medicamentis, aut venesectione deleri, aut dissilari potest, quin diathesis latens in actum erumpat: quare primò se paulatim diffundit, & sanguinis massam velut fermento inspirat; hinc ebullitio & effervescencia in toto corpore producuntur, vasa distenduntur, viscera irritantur, membranae vellicantur, donec contagii semina, sanguinem fundendo, & coagulando, tandem congelatis ejus portionibus obvoluta, foras protruduntur. Hujus morbi essentia melius patet, si modò signa, & symptomata, quae in toto ejus decursu observantur, recensam, eorumque rationes, & causas, è quibus dependent, ordine subjiciam: sunt autem ista, vel quae morbum praesentem indicant, vel quae statum, & eventum ejus praenuntiant.

Quoad diagnosim hujus affectus, qua innotescat, num quis primò aegrotans variolas habiturus sit, Tom. II.

necne; perpendenda sunt eo tempore contagii vis & symptomatum primò apparentium *ευρησιν*. Si enim, ob malignam Aëris constitutionem, hic morbus late, & passim grassatur, nemo tunc febre corripitur sine suspitione variolarum, praecipuè si ipsis tota vita prius caruerit: sin rarior sit hic morbus, & absit contagii metus, tamen improvisus ejus insultus brevi hujusmodi signis, & symptomatis se prodit.

I. Adest febris incerta, & vaga, modò intensa, modò remissior, nullam observans incrementi aut *επιπληθισ* rationem, adeò ut aegroti nunc summè incallescant, mox sine causâ evidenti *αποπληθ* degant; cujus causa est, quòd semina fermentativa non aequabili motu agitentur, sed, instar ignis semi obruti, nunc magis gliscant, nunc ferè sedentur, & exspirent; donec, incendio latius serpente, flamma ubique erumpat.

II. Dolor in capite, & lumbis, adeò peculiare est signum in hoc affectu, ut ferè solus, in febre continuâ, variolas imminentes significet: cujus ratio valis majoribus, à sanguinis effervescencia plurimum distentis, vulgò imputatur: veruntamen haud constat, cur non aequè in aliis partibus, propter similem vasorum distentionem, eadem molestia inferatur, & quare in variolis potius quam in Causone, aut aliis febribus, ubi sanguis plus effervescit, ejusmodi dolores increbescant. Quin observare licet insignes, modò in capite, modò in lumbis, cruciatus urgere, quando, sanguine parùm turgescente, vasa minime ampliantur, scilicet in n. orbi principiò, quando febrilis intemperies nondum conspicua est; dum aegroti adhuc foras obambulant, & stomacho valent, variolae ingruentes primò hisce doloribus se produnt. Quare videtur potius in nervosò genere hujusmodi *ἀλγυμίας* causam subsistere: scilicet in cerebri, & spinali medulla, propter membranas, & partes nervosas, à veneni particulis vellicatas, illos dolores oriri. Enim verisimile est, quòd inera variolarum semina in partibus spermaticis potissimum recondantur, & quòd primò miasmatis contagium plerumque S. nitus animales corripit: in succo, quo cerebrum, & partes nervosae, praesertim verò medulla spinalis, irrigantur, primam effervesceniam concitari, & exinde cruoris massae labem communicari: quare incipiente hoc morbo, caput & lumbi dolore atroci urgentur, postea, veneno in sanguinem translato, effervescencia febrilis in toto concitatur.

III. Magna anxietas, & inquietudo, interdum & syncope aegrotantes infestant, scilicet ob perturbatum sanguinis motum, necnon aequabilem ejus mixtionem à fermentò venenatò solvi inceptam, cruor hinc in corde stagnare, & in circuitu suo praepediri aptus, affectus modò citatos infert.

IV. Vomitus immanis, etiam quando ventriculus impura humorum saburra vacuus est, saepissimè hunc affectum comitatur; cujus ratio est, quia semina fermentativa in motum concita, arteriolis in ventriculi tunicas dehiscenibus, ad singulos appulsus sanguinis deponuntur, & vomitum non secus ac sibi particulae deglutitae concitant: postea tamen, quamprimùm diaphoresi procura à venenum extra propellatur, symptoma hoc cessat, & sine quavis expurgatione noxiae materiae, stomacho valent aegri.

V. His accensentur symptomata, quae juxta varias corporum habitudines se vario habent modo, ut sunt somnolentia gravis, terrores in somno, deliria, tremores, & convulsiones, sternutatio, calor, rubor, punctio sensus in toto corpore, lacrymae involuntariae, oculorum splendor & pruritus, tumor faciei, vehementia symptomatum ab initio, ut morbus statim vigorem attigisse videatur: quorum omnium

ratio, si quae superius de februm symptomatis dicta sunt, observentur; cum respectu ad diversas ægrotantium temperies, habitum, ætatem, necnon anni conditionem, facile elucescet.

2. Quoad prognosin hujus morbi, ipsum aut salutarem, aut lethalem, aut dubii eventus fore, signis *ἰνδυνωσιβοις* indicatur.

Res in vadō esse videtur, quando hic affectus circumstantias habet benignas: nimirum cum accidit in borā constitutione aëris, & anni, quō tempore variolæ sunt minus malignæ, & pestilentes: prout Anno 1654. Oxonii, circa Autumnum, variolæ latissimè grassabantur, tamen plurimi evaserunt: olim verò circiter Annum 1649. rarior erat hic morbus, tamen plures ex eo interibant. Etiam minus subest periculi, si in ætate puerili, aut infantia, si in temperamento sanguineo, & habitu corporis bono, si in familiā contigerit, cujus antecessoribus variolæ non fuerunt exitiales: præterea si in totō morbi decursu symptomata eveniant laudabilia: si primo insultu febris adest lenis, sine immani vomitu, syncope, delirio, aut aliis horrendis affectibus: circa diem quartum si febris cum symptomatis maximè urgentibus sedatur, & tunc maculæ quædam rubræ apparere incipiunt: si, die exitus secundo, maculæ ejusmodi rubræ longè plures sunt conspicuæ, quæ postea sensim in moleculas accrescunt, & in pus maturantur: circa decimum plus minus ab eruptione diem, si tumores albi incrustari, & dein paulatim decidere incipiunt: si à quo primo eruperunt, variolæ sint molles, distinctæ, paucæ, rotundæ, fastigiatæ, solummodò curim, & minime partes internas occupantes, res ægroti in bono esse statu, confidere licet.

II. Phenomena, quæ in variolis rem suspectam & periculi plenam significant, sunt hujusmodi: si adest maligna aëris constitutio, ut hic morbus pestilentior evaserit, eoque plures interierint; si homines proventæ ætatis eo corripuntur, si in temperamento frigidō & melancholicō, aut in corpore impuro, & cacochymō acciderit, ubi sanguis non expedire circuletur, nec transpiratio rectè peragitur, vel si hypochondria, aut præcordia sint obstructa, viscera quævis infirma, aut ulcere affecta, aut si habitus corporis sit nimium obesus, variolæ non sine magnō vitæ periculō eveniunt: nec minus timendum est, quando statim ab initio febris ingens, vomitus immanis, syncope, virium dejectio, phrenitis, aut delirium ingruunt, neque variolis plenè eruptis desistunt; hæc enim nimiam in sanguine, & humoribus perturbationem significant, etiam materiæ morbificæ confusionem, & contumaciam, quæ nec subigi, nec à cruoris massâ facilè secerni, aut æquabiliter extrudi poterit: si adfit anxietas, & magna inquietudo, cum inordinatâ humorum effervescentiâ, & ebullitione, etiam sitis ingens, & difficultas spirandi, necnon alvi fluxus, aut dysenteria, indicant diaphoresin præpeditam, & humores malignos versùs interiora restagnare: variolæ tardè erumpentes, materiæ cruditatem, effractionem, & naturæ impotentiam arguunt: multò magis duplices, & continuatæ, quantitatis nimie, confusionis, nec non expulsionis inordinatæ, & irregularis materiæ istius (cum non certis foraminulis, sed indiscriminatim quaquaversùs ejicitur) indicio fuerint. Variolæ duræ, ejusdem materiæ incoctibilitatem; depressæ expulsionem debilem significant, eoque deteriores sunt, si in earum medio maculæ nigrae appareant, aut si maculæ febri purpuratæ, seu pestilentiali familiares, variolis interspergantur, malignitatem insignem, & sanguinis putredinem indicant, qualis nimirum in peste reperiri solet. Denique variolæ nigrae, lividae, aut virides malè ominantur; quia præter sanguinis coagulationes, ejus vapores, & corruptiones, prout in gangrænâ, aut Anthrace pesti-

lenti, arguunt: si ubi egressæ sint variolæ, confestim marcescunt, & tumor partium remittitur, indicat malignæ materiæ, sive sanguinis cum venenō congelati retrocessum, & ad interiora restagnationem; undè ni statim diaphoresis liberius excitata, denuò foras eliminetur, citò mors ut plurimum succedit: hinc enim sanguis, plus coagulatus, putredinem subit, etiam in motu præpediri, & in corde, & vasis stagnare aptus est. Si post eruptionem variolarum, alvi fluxus, aut hæmorrhagia supervenit, mali indicium est, quoniam hæc ratione venenum extrâ propulsum denuò intus revocatur: interdum verò hæc symptomata cum magnō ægrotantium levamine contigisse observavi, scilicet natura prius gravata, & oppressa hoc modo, velut parte oneris detracta, sublevarur, quare se operi diaphoresis accingit, & noxiæ materiæ expulsionem promptius expedit.

Quod ad Therapeiam attinet, cum morbi hujus stadium, sive decursus tria habeat tempora, velut totidem metas invicem distinctas; etiam curativæ intentiones singulis horum accommodari debent, quare circa variolas docet *methodu therapeutica*, primò quid agendum sit, quamdiu sanguis, materiæ fermentativæ motu, intus ebulliat, & effervescat, ac variolæ nondum appareant, quæ periodus ut plurimum quatuor, aut quinque diebus solet absolvi. *Secundò*, quæ victus & medicinæ ratio instituenda sit, à variolarum eruptione, usque ad morbi statum, scilicet dum pustulæ ad summum pervenerint, & plenè suppuratæ exarescere incipiunt. *Tertio* denique, quid in morbi declinatione, usque dum variolæ exsiccatae planè deciderint, observare debeamus.

I. Quoad primum, intentio sit, ut naturæ impedimenta quævis auferamus, quò sanguis, variolarum fermento inquinatus, & coagulari aptus, adhuc motum æquabilem in corde, & vasis sine stagnatione retineat, ac effervescens portiones cum venenō gelatas foras expellat; interim cautio sit, ne fermentationis, seu effervescentiæ opus ullatenus cohibeatur, aut nimium proritetur; hoc enim cruoris massâ plus debito in portiones congelatas agitur, illo restringitur nimis in motu, nec particulæ venenatæ cum cruore gelatō foras amandantur: natura à secretionis & expulsionis opere impediri solet nimia excrementorum congerie in visceribus, aut sanguinis exundantiâ in vasis: quare primo statim morbi insultu danda erit opera, ut evacuatio per vomitum, ac sedem, si opus fuerit, tempestivè procuretur, pharmacis tantum mitioribus & blandis utendum est, quæ nimirum non irritent, aut humores perturbent: quare hoc tempore interdum emetica, purgantia, aut Enemata, modò hæc, modò ista locum habent: etiam sanguinis missio, si plethora adfit, bono cum successu celebratur.

Durante hac sanguinis effervescentiâ, victus instituitur tenuis & modice refrigerans, scilicet ex hordeatis, avenaceis, liquore posseti, cervisia tenui, & similibus: vitentur caro & juscula ejus, quibus sanguis, ob nimiam pabuli *Sulphurei* copiam, plus debito accenditur, etiam frigida & acida quævis nocent, hæc enim sanguinem magis congelant, & astrictione vasorum oscula contrahunt, ut variolæ minus liberè erumpant: etiam calida & cardiaca cautè adhibeantur, his enim sanguis & humores agitantur nimis, & in confusionem aguntur.

II. Cum variolæ apparere incipiunt, tria sunt, quæ regula constanti quibusvis ægrotantibus agenda præcipimus, nimirum ut lenis & blanda diaphoresis usque in sanguine continetur; etiam ut guttur, ac oculi, à nimia variolarum eruptione præserventur. Quò sanguis leniter effervescens variolas emittat, decocta sicuum, florum calendulæ, & rasuræ Cornu cervi, in liquore posseti vulgò præscribuntur, & eorum usus

à longò tempore ferè inter omnes increbuit; propter eandem intentionem, cardiaca moderata aliquoties in die propinare solemus, calida autem & fortiora sedulo vitentur: purgatio & venæ sectio hic pessimè audiunt, & cogente licet necessitatis prætextu, propter opprobrii metum, hæc Medici vix audent celebrare: pro tuendis gulæ, & gutturis partibus, exterius scutum croco interfuturum, & Lacte muliebri intinctum apponimus, hæc enim poros aperiendo, venenum ab intimo gutturis exterius allicunt; etiam in hunc finem adhibemus gargarifinos, & oris collutiones, quæ restrictione suâ variolas intus erupturas cohibeant: oculos Epithematis ex aquâ rosarum, lacte muliebri, croco, & similibus, crebro iteratis, ab incursu variolarum munimus: præter hæc, symptomataque horrenda quandoque urgent, quibus cum idoneis remediis tempestivè occurratur; adsunt modò vigiliæ, phrenitis, hæmorrhagiæ, vomitus, diarrhœæ, variolarum recursus: his & quibuscunque aliis pro re nata prudens Medicus novit prospicere, in quibus tamen magnâ cautione opus est, ne dum exiguis consulimus, nimia pharmacorum molestiâ magnam naturæ opus inturbetur. Etenim totò hoc tempore una continua est crisis: quare nihil temerè movendum est. Maxima requiritur Medici, & ministrantium sedulitas, & circumspectio, quando hic morbus in statu est: scilicet, ne cum variolæ plenè eruptæ, & ad summam molem evertæ sint, transpirationem impediatur, tunc enim de febre redintegrandâ, & de materiæ malignæ intus restagnatione ægri periclitantur, quorum alterutrum dum præcavere studemus, sæpè alterum inferimus.

III. Cum morbus in declinatione fuerit, & variolæ ematrescere, & incrustari inceperint, res ut plurimum extra periculum sita est, nec multum negotii Medico incumbit: victu adhuc tenui, & carnium experti, ægrotos, licet valde esuriens, contentos sit: si pustulæ tardius deciderint, linimentis, & Epithematis eorum casum mutare solemus, à quibus ne aliores relinquuntur foveæ, præcaveretur: postquam æger, variolarum exuviis per totum depositus, lecto exurgere & in cubili obambulare potest, purgatione bis, aut ter iterata, fordes, & materia excrementitia in visceribus, & sanguine relicta, auferantur, & dein victu lauciori uti permittatur.

Variolis adeò affines sunt morbilli, ut seorsim ab illis tractari, apud plerosque Authores, non meruerint, quin utriusque affectus, simili modo, & methodo una traduntur. Essentia, & curatio, quoad magis, & minus, sive accidentaliter saltem differunt: quia in morbillis exanthemata non adeò in molem attolluntur, neque suppurantur: quare citius, & cum minori periculo, ægrotudo finitur. Solet hic affectus sapissimè inter pueros grassari, rarius ætate grandiores, aut senes corripit; etiam qui variolis prius laborarunt, non sunt adeò morbillis postea obnoxii; in plerisque verò affectus sunt cognati: scilicet, in morbillis labe ab utero contracta homines solos, omnes, & semel disponit: diathesin latentem maligna seris constitutio, interdum & crapula, sæpissimè contagium solent in actum deducere: adsunt malignitatis notæ, & cum pernicie, & contagio ægrotudo sæpè epidemica existit.

Ut rei summam breviter contraham: videtur quòd morbilli sint fermenti extranei, ab utero contracti, levior quædam efflorescentia: qua particulæ nonnullæ, in motum concitæ, sanguinem leniter effervescente, & parùm coagulati faciunt: quare stigmata inde prolata, sine cuticulæ disruptione, solâ evaporatione diffiantur: variolæ autem sunt ejusdem fermenti plenior, validæ, & secundum omnes particulas agitatio, quæ majorem ebullitionem & coagulationem sanguini inferens, exanthemata longè plura, eademque mole grandiora, & non nisi suppuratione dissolubilia, producit: quando variolæ præcedunt, non tantum

ejusdem affectus, sed plerumque morbillorum exinde sequitur immunitas; morbilli, quia fermenti particulas solum aliquoties absumuntur, adhuc diathesin ad variolas relinquunt, quare senes, aut ætate grandiores morbillis non ita promptè inficiuntur, quoniam aut variolis prius infecti contagio absoluntur, aut leviori hujus affectus miasmata, eorum spiritus robustiores, faciliè resistunt.

Doctrinam de Variolis præmissam faciliè esset ægrotantium historiis & observationibus illustrare, quippe circa nullum præterea morbum uberius suppetit exemplorum copia, aut accidentium varietas: è numerosa, quæ hujus farinae est, suppellectile paucos solummodò casus, eosque anomaliis quibusdam insignes, hoc loco proponam.

Usitatum est quovis variolis affectos, simili, aut proreus eadem medendi methodo, ac victus ratione tractare; quare ad vulgares Medicus raro accersitur; verum mulieribus quibusdam clinicis, quæ hanc Jatricem se optime callere venditant, res tota committitur; atque istæ solent jusculis, & quibusvis ægri forbilibus, flores calendulæ, rasuram Cornu-cervi, & interdum ficus incoquere; item quavis nocte bolum ex discordiis exhibere: qui tali regimine non convalescunt, minime neglecti, sed præ morbi atrocitate in curabiles pronunciantur. Verum enim verò hujusmodi praxia non ex æquo omnibus convenire, nec quibuslibet indifferenter adhibendam esse, duæ sequentes historiæ palam facient.

Juvenis viginti circiter annos natus, corporis gracilis, & temperamenti calidioris, ineunte vere febricitate cepit, primis diebus vomitus atroces, cordis oppressio, æstus & rigoris vices crebræ, dolor in lumbis, phantasie perturbatio, & vigiliæ infestabant: die tertio variolis apparentibus symptomata ista remiserunt, usque tamen febris cum siti & calore persistit: huic non solum decocta in hoc morbo assueta, verum & Julapia eleganter propter gratum saporem parata, adeò nausæ & molestiæ fuerunt, ut eadem sine magnâ molestiâ nedum pituitare liceret: quoties hora somni discordium, aut aliud temperatius cardiacum, ad diaphoresin continuandam vel in exigua quantitate sumeret, nox insomnis cum jactatione plurima, & dein primo mane hæmorrhagia insequuta est; qua quidem variolis plenè eruptis, propter hanc occasionem semel & dein rursus contingente, ægroti salus insigniter periclitata est, quare cum sanguinem huic à levi irritatione immodicè effervescente aptum observatione competissem, pro re nata hanc methodum insitui. Pharmaciam proreus omni posthabita, pro siti restinguenda cerevisiam tenuem, & Amygdalatum simplex ad libitum sumebat: pro victu, quoniam juscula avenaceæ & hordeatæ quævis respuebat, solummodò erant poma ad teneritudinem cocta, & dein saccharo & aqua rosacea condita, quæ aliquoties in die comedeat. Natura tenui hoc regimine contenta, ac ab alio quovis perturbari visa, opus suum feliciter peregit, ut sine gravi postea symptomate, variolis sensim maturatis, & dein sponte decidentibus, æger convalesceret.

Medio autumno superioris anni, Adolescens perillultris, sanguine acri præditus, & hæmorrhagiis narium crebro obnoxius, variolis ægrotabat, sanguis sponte suâ immodicè effervebat, ut pustulæ per totum corpus confusissimè erumperent: huic serum lactis cum floribus calendulæ, aliisque usitate incoctis, item Julapia, aut cardiaca quavis (temperata licet) diaphoresin leniter promoventis, sanguinis fluxum certissime concitabant, quare similem ac in ægro prius citato victus rationem præcepi, qua quidem melius habuit; utcumque in ipso morbi statu (cum variolis plenè eruptis, ob difficiliorem transpirationem solet febris in omnibus nonnihil redintegrari) hic ægrotus in hæ-

morrhagiam copiosam incidit; ut post largam sanguinis profusionem variolæ flaccescere inceperint: postquam remedia pro sistendo sanguine quamplurima incassum tentarentur, tandem à sacculò (cui inerat bubo in Sole exsiccatus & contusus) circa collum suspensò, primò ac immediatè levamen sensit, etenim hæmorrhagia hinc statim sedata & (cum Epithema constanter postea in sinu gestaret) non amplius redeunte, ægrotus noster usque victu tenuissimo & infrigidante usus, integrè convaluit; ut reverà hinc constare videatur, quòd licet sanguis in hoc affectu insigniter ad coagulandum aptus fuerit, tamen quamdiu spiritus vitales fortes & robusti satis & regimine potiantur, ipsi, propriis viribus innixi, portiones cruoris congelatas velut discretione quãdam sagaci optime secernunt, & eliminant; atque hoc opus maximè perturbatur, cum iidem spiritus à cardiacis aut viâ calidiore irritantur nimis, & in confusionem aguntur: in peste autem secus accidit, quoniam in hac, si mora conceditur, spiritus ipsi statim à venenò profligantur; quare hic aperto Marte illicò dimicandum est, cum in variolâ Medicus cunctando potius restituat rem.

Circà missionem sanguinis instante variolarum eruptione valde ambigitur: olim inter nostrates hæc res sacra audiebat, neque sub ullò necessitatis prætextu phlebotomia admitti solebat: nuper autem experientia duce in quibusdam casibus sanguinem mitti omninò utile & necessarium esse comprobatur, quæ tamen evacuatio si in quavis constitutione indiscriminatim adhibeatur, aut, quando isthac opus fuerit, in quantitate nimis largâ peragatur, magna sæpè incommoda exindè sequuntur.

Ante aliquot annos feminam illustrem juvenem, vultus floridi, & temperamenti calidioris, post quartam ingravidationis mensem valde febricitantem invisi: vomitu immani, lumborum dolore atrocissimo, insuper calore ac siti intensissimis, urgebatur: erat pulsus celerrimus cum vibratione forti & vehementi: licet variolæ illic loci nusquam increbescerent, tamen hujus affectus symptomata istac suspicionem non levem incuriebant: utrunque, sanguinem mitti debere ejus effervescentia valde immodica indicabat: quare circiter uncias sex illicò detraxi: exindè calor nonnihil remisit, usque tamen vomitus cum dolore atroci in lumbis persistebat: hora somni holum cardiacum cum laudani nostri gr. sem. exhibui, undè somnus quietus cum placidâ diaphoresi, & symptomatum omnium sedatione successit: mane proximo variolæ eruperunt; quibus licet ægra confusissimis afficeretur, tamen sine periculosa ægritudine, aut abortus metu convaluit, & gravidationem integrè complevit.

Novissimo autumno vir robustus, habitus corporis athleticæ, vultus tamen pallidi, & temperamenti frigidioris, in febrim incidit: die secundo cum calore & siti, doloreque in lumbis immanissimo, torquebatur: cum sanguinem in exigua quantitate mitti prescriberetur, pseudo-Chirurgus accersitus ipsum ferè ad sesquilibrium detraxit: paulò post æger sudore frigidò perfundi, viribus subito collapsis, rigore, pulsu debili, inæquali, & crebra lipothymia tentari cepit: hoc tempore accersitus cardiaca temperata crebrâ vice sumenda exhibui. Indè cum pulsu & spiritibus restitutis febris redintegrata est, quæ postea per plures dies, imò hebdomadas, irregulari admodum modò ægrum exercuit: etenim per tres aut quatuor dies valde increscere, etiam siti, vigiliis, cephalalgia, aliisque symptomatis infestari, dein sudore copiosò, & velut critico per totum suffundi solebat, quo quidem semidiurno spatio se melius habuit: exindè verò febris denudò recrudescens materiam usque novam crisi alia ac deinceps alia distillandam crebrò congregabat: postquam per viginti ut minus dies ἀνομάτως ità febricitarat,

tandem variolæ in singulis partibus corporis sparsum erupere; & tunc primò febris in totum remitti cepit: intrâ paucos tamen dies, propter errores in victu commissos, pustulæ quamplurimæ rursus subsidebant, paucis tantum ad maturitatem perductis: utrunque, variolarum subsidentium vice, Bubo ingens pone aurem dextram accrevit; quo brevi suppurato, & disrupto, puris magna copia per plures dies effluxit, & ità tandem corruptelæ sanguinis, alias distillari inhabiles, sensim eliminabantur, & ægrotus salutem integrè recuperabat.

CAPUT V. De Puerperarum Febris.

Puerperarum febres suprâ communium aliarum indolem valde periculosas esse, vulgaris experientia abundè testatur: etiam easdem, quoad essentias, à synochò tum simplici tum putrida plurimum differre, è signis & symptomatis earum ritè perpenis liquidò constat. Quapropter non abs re fore duxi, post febres malignas, acutos puerperarum morbos, utpote ob perniciem ipsis summe affines, tractare. Prius tamen quàm affectus ipsos explicare aggredior, earum subiecta, scilicet puerperarum corpora, quasi modo sint prædisposita, & quo apparatu ejusmodi ægritudinibus sint obnoxia, considerare oportebit.

Circà hoc primò occurrit, quòd sanguinis mensuræ fluxum pari, humano generi ibidemque scemini omninò conveniat; de cujus naturâ & origine non erit hujus loci inquirere: ac adnotare sufficet, quòd in istis cruoris periodicè excernendi particule sint valde fermentibiles, quæ, si præter solitum naturæ morem in corpore retinentur, sæpissimè plurimum ægritudinum causa existunt: excepto tamen si mulier utero conceperit. Toro enim ingravidationis tempore sine magno incommodo menses subsistunt: atque interea pro nutrimento foetus lac, sive humor albilis, in magnâ copiâ circa placentam uterinam deponitur: post partum verò ista diuturna mensium suppressio copioso lochiorum profluvio compensatur, atque lac intrâ triduum utero penitus relictò ubertim in mammis profilit; quo tempore puerperæ solent febricula tentari. Quòd si lac è mammis propellitur, versus uterum denuò restagnat, & unâ cum lochiis sub formâ humoris albicansis excernitur. Interim à partu uterus ipse varias affectiones subit: sæpè enim ejus tonus læditur, unitas solvitur, & alia plurima accidentia inducuntur, quæ puerperas periculose alac subiectas reddunt. Quare ut acuti earum morbi ritè explicentur, de tribus hisce considerationem præcipuam habere convenit: scilicet Primò, de foetus nutrimento, sive de generatione lactis, tum in utero, tum in mammis, deque metastasi ejus ab alterutro in alterum. Secundò, de sanguinis materni purgamento, sive de lochiorum profluvio post menses diu suppressa. Tertio, de uteri post partum statu, ejusque in alias corporis partes influxu. Atque, his præmissis, de Febris puerperarum, scilicet tum lactis, tum putrida dicta, quæ ob perniciem maligna dici meretur, verba faciemus.

Primò, Lac, & humor nutritius in uterinis partibus pro foetus nutrimento congestus, sunt natura consimiles, licet consistentia aliquantum differant, Lac est reverà crassius, quoniam ore excipiendum in ventriculò digerit, ac postea tenuior ejus portio massæ sanguinæ convehi debet. Humor alter albilis tenuior est; & velut aqua lactis stillatitia, qua per vasa umbilicalia, sine præviâ digestionè, en bryonis sanguini immediatè infunditur. Uterque succus è chylò in stomacho maternò recens confectò constare putatur: qui in mammis reponitur, crassior, & albidior est propter colum

colum rarius, & in glandulis majoribus coctionem; contra accidit in utero ubi percolatio est strictior & glandulæ sunt perexiguæ. Inter Authores autem valde disceptatur, quibus ductibus iste humor tum in mammis, tum in placentam uterinam deferatur. Contendunt alii lac tantum è sanguine uberius in glandulis cocto progigni; quòd tamen propter immensa lactis dispendia, quæ cum sanguine non consistunt, haud probabile videtur. Statuunt alii chylum, sive humorem lacteum, è coctionis visceribus per meatus occultos sine alteratione quavis in utraque receptacula immediatè convehi. Veruntamen tantisper, dum isti ductus patefcunt, mihi quidem verisimilius videtur, quòd à cibus stomacho materno ingestis chyli indè confecti portio statim in venas absorbeatur, qui sanguinis vehiculo potitus, priusquam ipsi affimiletur, in glandulas, hic illic eidem excipiendò destinatas, per arterias advectus, à cruoris massâ denuò secretus deponatur; cum enim consistat quòd potus copiosè ingestus citò totam sanguinis massam trajiciat, & sub lymphæ formâ per urinam reddatur; cumque ulcera perantiqua mediante cruore humorem nutritium à toto corpore deprædantur, ipsumque sub specie putridi ichoris profundant, quidni pariter succus alibilis glandularum colo secretus, priusquam sanguinis colorem induat, in humorem lacteum facessat? Hoc equidem probabilius videtur, quia dum lac ab utero in mammis, & è contra fertur, sanguinis massam pertransiens, perturbatioem in toto cum intemperie febrili concitare solet; insuper primis à partu diebus, quando glandulæ secretionis officio minùs rectè defunguntur, jumenta, quæ lochia non excernunt, lac cruentum, (hoc est, sanguine præ copia simul exundante, commixtum) uberibus emulgendum præbent.

Secundò, quòd ad *menstrua* ingravidationis tempore *suppressa*, & *lochis* à puerperio copiosè dimanantia spectat; dicimus, quòd à foetu conceptio *menstrua* designatione divinâ suppressi oportuit, eò quòd eorum fluxus sæpè abortum inferat, dein quoniam vasa, succi alibilis in partes uterinas exudatione continuâ, deplentur, sanguinis massâ in turgescencias fluxu *menstruo* sedandas non facillè assurgit. Ob eandem rationem mulieribus, quamdiu infantes lactant, catamenia ut plurimum sistuntur. In quibusdam forsàn sanguine calidiori præditis menses, tum ingravidationis, tum lactationis temporibus, fluunt, verum id rarius, & non sine incommodo evenire solet. Intereà tamen *menstrua* durante ingravidatione suppressa, quoniam longè minùs humoris nutritii tunc tempotis pro lacte impenditur, multò magis sanguinem depravant, quàm eadem sub lactatione cohibita solent. Quinimò ex istis in priori statu diu suppressis labes quasi venenata cruoris massæ imprimuntur, quæ, nisi statim à puerperio, diuturno lochiorum fluxu expurgetur, affectus graves, & ferè malignos producit. Quare, ut de lochiis fluentibus sententiam feram, dico, quòd hæmorrhagia ista è vasis, quibus placenta utero cohaeret, disruptis immediatè procedat, quòdque hac via sanguis & humores excrementitii, partim circà uterum durante ingravidatione congesti, & partim è totâ cruoris massâ fluxiles evacuentur; scilicet dum uterus, prius mole intumefactus, statim à partu concidit, & in minus spatium contrahitur, sanguis è vasis in eo patentibus copiosè exprimitur. Præterea autem in quantum durante catamenia suppressione massa sanguinea particulis valde fermentativis imbuitur, quamprimùm à partu ora vasorum aperiantur, illic, velut instante largiori mensium fluxu, torus effervesceat cruor, (non secùs ac mustum utre aperto) & particulas maximè fermentescibiles lochiorum dimanatione, tanquam ef-

florescentia, è sinu suo expurgare nititur: idèoque præter sanguinem, qui primis diebus, propter vasa recens aperta, sæpè purus effluit, postea ichores valde discoloros, scilicet lividi, aut virides, illic valde foetentes, excernuntur. Hujusmodi fluor per quatuordecim ut minùs dies, imò in quibusdam per mensem durare solet; atque si ob errata quavis prius sistatur, quum tali efflorescentiâ satis depuretur cruoris massa, illic febris valde periculosa cum tetto symptomatum apparatu induci solet: de quâ inferius proprio in loco dicetur.

Tertia consideratio, ad doctrinam de puerperarum febribus prævia, præcipuè circà ipsum *uterum* versatur: quomodo nimirum à puerperio afficiatur: & qualem in alias corporis partes influentiam habeat. Quoad *prius*, duo sunt præcipuè accidentia, è quibus acuti puerperarum morbi multum dependent: Primò scilicet *uteri e-incidentia*, sive ab ingravidationis mole ad naturalem situm & magnitudinem reductio: Secundò, intrâ cavitatem ejus, propter disruptam placenta connexionem, *unitatis solutio*. Quando foetus cum involucri deponitur, statim latera ipsius uteri, prius valde ampliata, mutuo concidunt, & fibrarum ope sese in spatium angustius sensum contrahunt; hujusmodi propter contractionem sanguis & ichores è vasis & poris uterinis copiosè exprimitur, & cum lochiis excernuntur: interdum verò accidit ob res præternaturales in utero contentas, uti sunt pars secundinae, mola, grumi sanguinis, &c. etiam si à partu laborioso contusio, aut magna dilaceratio accidant, quòd uterus haud ritè se contrahit, sed, fibrarum motu inverso, sursùm ascendit, & in molem attollitur; necnon, membranarum spasio affectis, ipse torminibus, quasi adhuc urgeret partus, usque tentetur; cujusmodi affectiones si aliquandiu persistent, propter officium uteri motu convulsivo constrictum sæpè etiam lochia sistuntur: hinc gravia symptomata succedunt, & sæpenumerò febrem vel primò excitari, aut ob aliam causam inductam longè periculosiorem reddi, contingit: Secundò, quòd unitatem à placenta disruptâ solutam, partus aut legitimò tempore, aut præcipiti, & festinato nimirum, evenit: deit secundina vel integra rejicitur, vel divulsa, parte ejus pone relicta, quasi dimidiata abscedit. Si puerperium justò tempore succedit, atque focus cum involucri ab uteri cavitare, quasi fructus ab arbore, maturus, integer, sine violentiâ decedit, vasorum ora nonnihil referantur, ut lochia moderatè fluant: hinc verò nullum symptoma gravius timetur: si foetus, nondum partui maturus, quasi vi abruptitur, licet placenta cum membranarum integra divellatur, tamen vasis dilaceratis, major hæmorrhagia, & demum vasorum osculis ichorem foetidum exsudantibus, dispositio ulcerosa succedit. Quòd si pars, aut tota secundina uteri lateribus, post partum adhærere, illic putrescunt, ichores valde foetides exsulant, & retro affectus provocant; sæpè officium uteri occluditur, & intus retinet grumos sanguinis, membranarum aut carniarum frustula; quæ, ob calorem putrescentiæ, sanguinem, & humores per circuitus è toto corpore illuc confluos, venenant; etiam procreatione molestâ partes uterinas utpote valde sensibiles in spasmos cient.

Cum itaque à puerperio modis præditis noxa utero inferatur, eadem aliis partibus, non sine totius corporis molestiâ, citò communicatur: quòd quidem duplici ratione fieri solet. Primò enim hoc contingit, quia lochia excerni prohibita statim in cruoris massam restagnant, ipsamque velut miasmata virulenta inquinant: insuper è contentis in utero putrescentibus, aut ipsa ichoris substantia, aut particula à recadaverosa discedentes, sanguini & succo nervoso
illac

illac pertranscuntibus commiscuntur, eorumque liquores brevi totos insciunt. *Secundò*, affectiones hystericae latius extenduntur propter insignem consensum, qui inter uterum & cerebrum cum totius corporis fibris & membranis, mediante nervoso ductu, intercedit: cum enim nervorum extremitates, circa partes uterinas consistit, ob humoris noxii præsentiam in spasmos & motus convulsivos adiguntur, convulsiones illic susceptæ, statim superius latae, per nervorum nixus, atque *συστάσεως*, cerebrum versus perreptant: adeoque viscera successivè inflari, & immaniter convelli, & cerebrum demùm ipsum percelli, ejusque functiones velut obrui contingit: hinc à motibus convulsivis circa uterum exortis, ventris & hypochondriorum inflatio, *rugitus*, vomitio, singultus, præcordiorum angustia, respiratio difficilis, præfocionis sensus, & sæpè stupor, & *αδωσία*, aut saltem ex his aliqua, concitantur: nec ita planè cessat Tragedia, quin, cerebro per continuationem affectus etiamnum læso, exindè in alias partes noxa retorquetur; ut sæpè totum nervosum genus in motuum anomalias compellatur. Quod enim per vapores fieri vulgò dicitur, & affectus, qui ab infra ad superiora perreptans *vaporum ascensu* vocatur nihil aliud est, quàm membranarum ductuumque nervosorum partes successivè in spasmos adactæ. Porro in hujusmodi affectibus actio læsa non semper incipit, aut primò sentitur in eà regione, aut loco, ubi noxa infligitur, neque passiones quæ dicuntur hystericae solummodò ab utero procedunt; namque interdum molestia immediatè infertur *cerebro*, spasmi autem & contractiones in *extremis partibus* incipiunt, atque aliquando nervorum extremitates alicubi in visceribus, puta stomacho, liene, renibus, non minùs quàm in utero vellicantur; in quibus exortæ anomalias, in viciniam, indèque in cerebrum continuantur: è quo rursùs in alias partes, & non rarò in totum corpus convulsiones reflectuntur. Rem ita se habere in foeminis puerperis, alisque febricitantibus, sæpiùs adverte: nimirum nonnullæ propter uterum malè affectum, aliæ verò ob materiam febrilem critica metastasi in cerebro desixam in passiones hystericarum æmulas incidunt. Atque his, de apparatu puerperarum febribus prævio, ritè perpensis, non est quòd ulterius in limine hæreamus, modò adnotetur quòd parturientium (præcipuè quæ sunt imbecilles, & tenerioris constitutionis) corpora maximè à partu laborioso & difficili debilitantur, adeò ut propter hanc solam occasionem intemperies febriles faciliè concipiant, atque hoc aut alio modo inductis agrè ferant. Jam proximè de febribus ipsis, quibus puerperæ laborare solent, dicamus; quorum affectuum tres veluti species vulgò recensentur; scilicet *febris lactea putrida*, aut istiusmodi, quæ *symptomate* quodam mutuatitio, præcipuè autem *pleuritide*, *angina*, aut *variolis*, insignita est: de quibus ordine disparemus.

Febris Lactea.

Superius diximus adhuc in incerto esse ex quâ materiâ lac immediatè consistit, & quibus ductibus in mammas feratur, insuper quando *ἀνομία* anatomica hac ex parte omnino cessat, tunc in eà esse sententiâ, quòd chymus lactescens ex alimentis in visceribus confectus, indèque pro succo nutritio sanguini confusus, denuò statim è massa ejus, ope glandularum in utero, aut mammas, non secùs ac serum in renibus, magna ex parte secernatur, ut nutrimentum foetui, aut in ventre, aut sinu materno gestato, suppediet. In gravidationis tempore, licet maxima hujus portio ad uterum derivetur, tamen ultimis mensibus ejus aliquantulum in uberibus deponitur, circa tertium verò, aut quartum à puerperio diem, lac in mammas

uberius, & velut cum impetu quodam fertur, ut cito eas ad tenstatem impleat, & aggravare incipiat. Hoc tempore puerperæ (licet non omnes, pleræque tamen) intemperie febrili, cum siti, calore, & inquietudine totius corporis affici solent, queruntur de dolore gravativo in dorso & scapulis, de mammarum plenitudine, & aestu: & ni lac diligenter emulgeatur, nimis congestum, sæpè inflammationem cum subsequenti abscessu in mammas parit. Hæc febris, dummodò lochia se rectè habent, vix ultra triduum perdurat, quin circa illud spatium sudore copioso sponte oborto sedari solet: hæc tamen intemperies à lactis proventu excitata nonnihil intenditur, & diutius immoratur, si quando lac mammas ubertim ingressum non emulgetur, at illinc denuò repellitur; etenim decellu ejus, non secùs ac adventu, perturbatio in toto corpore cum siti ac aestu contingere affolet; quod etiam certius evenit, si Topicis repellentibus illud violenter abigi contigerit: ex uberibus autem eorundem ope propulsum, aut sponte abscedens, cum lochiis sub humoris albicantis formâ excernitur, atque sudor, aut plenior diaphoresis morbi reliquias exterminat. Quòd si hujusmodi intemperie propter lactis commotionem inducta lochia sistantur, vel errata in visu admittantur, aut causa evidens alia quæpiam accesserit, ut cruoris effervescencia intendatur, non rarò febris lactea, pejora statim symptomata asseiscens, in putridam, seu potius malignam migrat.

Febris prædictæ *causa*, seu *ratio formalis* (donec lactis innocuerit iter) tantum ex *hypothesi*, & quasi augurio quodam proponi poterit: *supposito* enim, quòd humor lacteus peculiari ductu è visceribus coctionis sine ullo sanguinis commercio immediatè ad mammas feratur, intemperies ista febrilis orietur, eò quòd, mammas lacte repletis, & valdè distensis, vasa sanguinea comprimantur adeò, ut cruorem illac confluam non faciliè transmittant; undè cruor in circuitu suo præpeditus juxta totam ejus massam tumultuari incipit, & spiritibus inordinatè commotis, & penitus confusis, effervescenciam concipit, qualis à *πυρρίσσει*, crapula, phlegmone, aut vulnere inducta, synochum simplicem passim constituit; sin verò lactis materia (uti non improbabile est) sanguinem trajiciat, hæc puerperarum febris hinc nata videbitur, quòd cum utero relicto ad mammas latex iste transferatur, magna ejus portio in cruoris massa subsistat, quæ siquidem debitum succi nutritii penum excedat, adeoque tota assimilari nequeat, insuper partibus heterogeneis scateat, velut extraneum quoddam & non miscibile sanguini molestiam creat; proque ipso eliminando & foras excernendo effervescencia febrilis tridua impenditur: cum enim chylus lactescens, circa uterum secerni assuetus, mox à puerperio ista excretionis via præpeditur, in sanguinis massam restagnans, primò illic uberius congeritur, quàm aut totus in nutrimentum facessere, aut in mammas excipi poterit: hinc vasorum plenitudo & turgescencia, necnon propter superflui subactionem & exclusionem immodica sanguinis fermentatio orietur necesse est: quare lac non tantum in itinere ad mammas, at etiam indè versus uterum reditu, scilicet propter utrumque sanguinis trajectum, febrilem parit.

Utunque verò hujus morbi *causa* statuantur, circa *curationem* parùm aut nihil intererit: hæc enim naturæ omnino committitur, & quamdiu lochia se rectè habent sine ope medica, ut plurimùm sat feliciter procedit: quippe post effervescenciam sanguinis per 3, aut 4, dies peractam, aut sudor copiosus, aut transpiratio liberior hunc affectum solvit; nimirum aut particulæ humoris lactei, inter assimilandum degeneres, aut cretamenta adusta, à sanguinis deslagratione residua,

dua, aut simul utraque fomitem febrī suppeditantia, paulatim subiguntur, & foras evaporantur, quibus exclusis, sanguis, extranea mixtura liber factus, citò pristinum statum recuperat; interea tamen quaedam regulæ vulgares circa *lactu admissionem*, aut ejusdem ex uberibus *propulsionem* observari solent. Si lac copiosè nimis in mammas prosilit, ut earum inflammatio, necnon immodica sanguinis effervescentia præcaveantur, tunc temporis victus tenuior, & parcius, nimirum ex jusculo carniū expertè, & in minore quantitate imperatur; etiam ubera suctu crebriori deplentur: si matri infantem lactare minus commodum fuerit, usitatum est primo, aut tertio à puerperio die, Ceratis modicè adstringentibus (utpotè ex emplastro de minid, &c.) totas mammas obtegere; sic enim spongiosa glandularum substantia nonnihil constringitur, quò humorem lacteum illuc scaturientem minus promptè suscipiant, hoc tamen remediū genus cautè adhiberi debet, ne si lac omninò excludatur, aut nimis confertim è mammas abigatur, in cruorem subito restagnans, ejusdem inordinationem, febris putridæ, live malignæ prodromam inducat: de quâ proximè dicendum restat.

Puerperarum Febres putridæ.

Puerperæ ex mali affecti corporis vitio, tanquàm auræ pestilentialis contagio tactæ, febrī putridæ, seu potius *malignæ* quàm nimirum obnoxie reperiuntur; hujusce verò morbi labem haud omnes ex æquo suscipiunt, etenim pauperes, *pidrapæ*, rusticæ, aliæque duris laboribus assuetæ, necnon viragines, & meretrices, quæ clandestina agunt puerperia, sine magnâ difficultate pariunt, & deinceps brevi à lectò excitatæ, ad solita redeunt opera: mulieres autem ditiores, tenellæ, & pulchræ, pleræque vitam sedentariam degentes, quasi maledicti divini graviore modo participes, in dolore pariunt, indeque mox à partu difficiles, & periculosos subeunt casus; cujus ratio videtur in hoc sita, quòd quæ multo exercitio utuntur, sanguinem continuò exagitant, & eventilant, idè quæ à suppressis mensibus miasmata pauciora in morbi materiam congerunt; porro mulieres laboriosæ, & agiles, cum partes nervosas habeant firmiores, idè motibus convulsivis, & affectibus vulgè dictis hysteris minus subjiciuntur: è contrâ, delicatulis, & otiosis, ingravidationis tempore, sanguinis massa valdè impura, & fermentisibilis evadit; insuper quia cerebrum, & nervorum systema molle & imbecillum habeant, à levi quilibet occasione spirituum animalium distractiones, partiumque nervosarum motus inordinatos perpetiuntur. Arque hic obiter notandum, quòd femine præ viris, aliæque ejus sexûs præ aliis, affectiones dictas hystericas sentiunt, non tam ob uteri ipsius vitia, quàm propter debiliores cerebri, & nervosi generis constitutiones: taliter enim affectis passionibus iræ, tristitiæ, metûs, necnon objecta quævis ætria, aut fortiora, partium istarum crases, & functiones facile pervertunt, quæ, cum semel læsæ fuerint, iidem anomalis postea ferè semper assuescunt. Verùm undè digressi sumus revertamur. Febris modò proposita puerperarum quidem variis temporibus, & propter diversas occasiones infestare solet, modò statim à partu, præsertim si difficilis, & laboriosus fuerit, modò prima, modò secunda, tertia, aut quarta septimana exoritur; quò tamen ferè incipit, eò tutius absolvi solet. Typus verò affectûs istius ferè hunc ad modum peragitur. Post præviam indispositionem aperta febricitatio, plerumque cum rigore, aut horrore primum insolentem constituit, quem statim calor sublequitur, postea sudor succedit: die uno forsan, aut altero, calor, & frigoris variè reciprocantur paroxysmi; dum sanguine per totum accento, lochia, si non

prius suppressa, aut minutè fluunt, aut prorsus subsistunt: si morbus sit acutus, & celeris motûs, die tertio, aut quarto ad *apicem* pervenit; tunc calor intensus cum siti valdè molestâ, pulsus vehementis, & citatus, vigiliæ pertinaces, magna inquietudo totius corporis, ut hinc & illuc continuò in lectò decumbentes sese jactitent, urina crassa, & rubicunda, aliaque gravia symptomata increbrescunt: dum febris hoc modo in statu est, crisis minimè expectetur: nunquàm enim sudore critico hunc morbum solutum vidi; quin res admodum in præcipiti versatur, ut postquam sanguis aliquantisper efferverit, materia adusta statim in cerebrum translata, ipsius, & totius nervosi generis inordinationes periculosæ, & gravissimæ è vestigio ingruant; namque tendinum motus convulsivi, circa viscera distensiones miræ, & inflationes passionum hystericarum æmula, sæpissimè concitantur; dein aliquando phrenitis, aut delirium, non raro stupor, & *apoplexia* etiam subsequuntur: ferè in omnibus sine causâ manifestâ vires subito prostratæ jacent, pulsus debilis, & inæqualis evadit, & ægrotantes citò in mortem præcipiuntur: si quæ forsan evaserint, aut restituro lochiorum fluxu, aut diarrhœa superveniente, post longam ægrotationem ægrè, & vix tandem emergunt: novi in quibusdam maculas purpureas apparuisse: certè in plerisque symptomata, quæ aut sanguinem, aut succum nervosum spectant, malignitatem non levem arguunt.

Hujus febris *causæ* vulgari more in *procatarticas*, & *conjunctas* distinguere libet. Istæ prioris generis, è quibus morbi malignitas, & summa pernicietas dependent, præcipuè sunt duæ, scilicet *primæ*, à longâ mensium suppressione *prava sanguinis diathesis*: *secundæ* (à partu) *mala uteri affectiones* ex periculosis mulierum puerperiis (quæ maledictionem divinam ratam faciunt:) à menstruis dùm suppressis non modò turgescit sanguis, ejusque partes sulphuræ nimis evectæ incendio aptiores redduntur, verùm insuper cruoris massa particulis valdè fermentativis imbuitur, adeò ut (quemadmodum prius innuitur) veluti miasmata venenata tacta, effervescentia statim verè putredinem, & inordinationes corruptivas ipsa disponitur, & præterea liquorem nervosum illic venenat, & præterea liquorem nervosum illic venenat reddat. Hujusmodi labes, sanguini impetella, copioso lochiorum fluxu expurgari debet; sin verò à partu uterus malè habeat, non modò sistuntur lochia, adeòque totius sanguinis depuratio impeditur, verùm præterea ichores foetidi illinc cruori traduntur, ipsamque graviter inficiunt; nec non ob motus convulsivos circa uterum inceptos indeque aliis partibus continuatos, in sanguine, & succis inordinationes concitantur, quæ sæpè in febris aut productionem, aut exacerbationem conspirant.

Causæ evidentes, quæ aut sanguini *cyferasiam* nato effervescentiam actualem inducunt, aut uteri in vitia totum corpus invertunt, diversimodæ existunt. Huc faciunt partus laboriosus, circa uterum unitas soluta, contusio, rerum præternaturalium retentio, diffusio ulcerosa, & pleræque alia accidentia, quæ necessitate quâdam inducuntur. Occasiones autem in arbitrio patientum sitæ, & facile evitabiles, quæ hujusmodi febrim excitare solent, præcipuè sunt *duæ*, scilicet, *mala victus ratio*, & *frigoris susceptio*. Usitatum est foeminis à puerperio imbecillis, primo, aut secundo die, carnes animalium, aut eorum juscula consummata, aliaque esculenta earum crasibus valdè improporcionata, exhibere, undè statim in visceribus indigestio, & magnæ molestiæ, atque in sanguine ob succum nutritivum debito opimiorum turgescentiæ febriles oriuntur. Præter errata in victu sæpè noxa inferitur, eò quòd estum corpora, utpotè tenerima, etiam ob partus labores, foetusque exclusionem, meatibus undè-
quaque

quaque apertissimis prædita, nimis incaute frigori exponuntur: pleræque enim, lecti impatientes, intra diem unum, aut alterum, aut citius quam oportuit, vestibus induuntur, lectoque exsurgunt, inde statim poris cutis subito constipatis, & aëre in partes uterinas admisso, transpiratio cohibetur, & non raro lochia derepente sistuntur, quorum utraque febrilem effervescentiam excitare suffecerit.

Causa conjuncta, sive *ratio formalis* hujusce ægritudinis potissimum hæc tria complectitur: adsunt nimirum, *Primò*, sanguinis insignis dyscrasia, ut à febre occasionaliter inducta exardescens, haud æquabiliter deflagret, nec recrementa adusta paulatim subigat, eademque postea citrice excernat: quin cruor effervescentiam statim in mixtione laxatur, & reserata ejus compage versus corruptionem vergit, & defleat; hinc, quando parum defervuit, spiritus domito excussum in confusionem aguntur. Interim particulae Sulphureæ indomitæ, & effervatæ evadunt, quare vires sine causâ manifestâ concidunt, pulsus fit debilis, & inordinatus; à deflagratione sanguinis licet recrementa adusta plurima congerantur, tamen nihil ritè coquitur, aut seceratur, quin laborantes, naturâ valde oppressâ, licet continud sudent, sæpè nihil levaminis inde capiunt: materies autem febrilis, quæ excerni debuit, in caput, & nervosum genus transmissa, ibidem regiminis animalis perturbationes gravissimas inducit. *Secundò*, hujus morbi tragœdia, haud minima ex parte, debetur succo nervoso statim acri, ideoque cerebro, ejusque appendici, improporcionado facto; hic enim labe a sanguine contractâ inquinatus subiecta sua haud leniter irrigat, & blandè inflat, verum teneras istas partes (veluti cum vitrioli infusio lumbico affunditur) insigniter vellicat, ac in spasmos, & quasi trepidationum, ac subsultuum motus irritat, eorumque functiones interdum prorsus obruit: hinc contracturæ, convulsiones graves, delirium, vigilæ, quandoque stupor, & affectus comatosi puerperas incessunt. *Tertiò*, dum hæc aguntur, non raro tertia symptomatum cohors laborantes infestat, nimirum, eò quod uterus noxâ quadam læsus se inordinate movere, & secundum has, aut illas partes spasmus percellitur, inde mox per membranas, & ductus nervosos, motus convulsivi totam abdominis regionem pervadunt, quare viscera, & hypochondria inflantur, ructus, & vomitus graves cientur, dein affectu superius perreperante, partesque thoracis nervosas occupante, respiratio difficilis, & inæqualis, cordis palpitatio, præfocationis sensus in gutture, ob musculos ibidem retractos, aliaque symptomata per totum corpus, eadem noxâ cerebro demum illata, excitantur.

Puerperarum febres ferè nunquam periculo vacant; ipsas verò aliquando circa prima initia victu tenui, & restituro lochiorum fluxu, sanari contingit; sin verò intemperies febrilis altius radices egerit, ut totus accendatur cruor, & immodicè effervescat, prognosticon non nisi lævi ominis habere oportet; exitque major periculi ratio, si, præter calorem in toto suffusum, laborantes crebro rigore tentantur, si magnâ inquietudine, & vigiliis, cum subitis corporum concussionibus, aut tendinum contracturis afficiantur: si tertio, aut quarto die de tinnitu aurium, cum magnâ capitis repletionem, queruntur, gravius illicò malum ingruere colligas, scilicet materię febrilis, & noxiæ in cerebro metastasin; nec minus metuedum est, si præcordiis oppressio, & gravamen incumbant, ut non liceat ægrotantibus liberè respirare, nec anhelitum altè, & a profundo thoracis, sed tantum à summitate, eumque crebrum, & suspiriosum ducere, interim ut laborantes cogantur erectè federe, seque huc illuc inquietim commovere: hoc enim arguit sanguinem in circuitu circa cor & pulmones stagnare, necnon

grumescere, & coagulari aptum: quòd si peiores adhuc cerebri, & nervosi generis affectus succedant, atque pulsus debilis, & inæqualis evaserit, rem ferè deploratam pronunties: sin verò (uti interdum, licet rarius, contingit) à febre accensâ, & graviter minante, aut repetat lochiorum fluxus, aut diarrhœa cum levamine succedat, spes aliqua salutis, licet in profundo, eadem admitti debet.

Circa *curationem* hujusmodi febrium, Medico difficile admodum incumbit pensum, quoniam puerperis pharmacia quævis non modò inutilis, ac insuper noxia admodum apud vulgus habetur; quare Medici raro accersuntur, nisi cum remediis nullus relinquatur locus, & utilis operæ omninò præterit occasio: quòd si forte circa prima morbi initia adfuerint, non facile erit vulgaribus remediis laborantibus salutem procurare; quòdunque verò tentaverint, ni istud opiferum fuerit, à mulierculis, & adstantibus exitiale, & unica mortis causa perhibetur: ut reverà circa nullius morbi curationem minùs commodi, & plus opprobrii nobis obvenire solet.

Methodus autem medendi (non secus ac in morbis contagiosis) duplex institui debet: nimirum *prophylactica*, & *therapeutica*: prior harum tradit præcepta, & cautiones, quibus puerperæ à febrium incursu præserventur: altera intentiones curativas suggerit, quibus laborantes (si modò fieri poterit) salutem demum recuperent.

I. Licet hæc febris, quantumvis maligna fuerit, contagio minime accersatur, & decumbentibus nullus venenati miasmatis ab extrâ suscipiendi incumbat metus; attamen puerperæ omnes indigenam habent virulentie mineram, & ab hujus noxâ, tanquam summe malignitatis fomite, cavere debent; quapropter iis exacto regimine opus est, quo nimirum à partu, sine febris periculo *impuritates sanguinis*, & humorum ritè expurgentur; necnon uteri mala *affectiones sanentur*; atque vires à partu *fractæ*, & *debilitatæ*, debito modo *restitui* poterint. Propter hos fines e-runt hæc tria præscriptis Medicis potissimum inculcanda: *Primò* exactissimam victus rationem puerperis imperari necessarium duco: nimirum ut jusculis avenaceis, modò ex cerevisiâ, modò ex aquâ vinò albò admixtò paratis, nec non panatella, aliisque levioris nutritiis, per septimanam ut minùs, omninò vescantur; quia multum inaniuntur, ideò crebris eis forbere licebit, aut nihil solidi, aut fortioris alimenti exhibeatur. Etenim diligenter observavi, quòd has febres sæpissimè induxit præpropera carnis, aut esculenti lautioris comestio. Quippe puerperæ non solum uti graviter vulnerati, verum sicut indispositionem febrilem ex perturbatâ sanguinis crasi, & temperie nasci, tractari debent: apud ipsas enim cruor pridem nimium evectus, & velut impuro miasmate tactus, pabuli cujusvis Sulphurei accessu, citissimè flammam concipit. *Secundò* post victum erit cura, ne à frigore externo incautiùs admisso constipentur pori, aut sistantur lochia: etenim à levissimâ occasione immutato *diapnois* modo, sanguis priùs effervescentiam inordinatam concipit, necnon uterus, Auræ ulla tactus, se contrahit, & vaforum ora, quò lochia minùs fluant, obstat: quapropter per quinque ut minùs à partu dies, mulieres in lectò detineri omninò velim. Scio, quòd vulgi mos sit quævis die tertio è lecto exsuscitare, verum exindè plures in febres incidisse novi: & reverà si puerperas extrâ periculi aleam consistere cupiamus, tutissima erit ratio, ut diutius se lecto contineant. *Tertiò* circa præservationem restat scopus, ut puerperis, factâ leni sanguinis prostratione, lochiorum fluxus continuetur: in hunc finem solent obstetrices (si quando à partu difficili id malum timetur) sperma cœci, pulverem regulæ Hibernicæ, aut crocum vino albo intinctum exhibere: porro juscu-

la avenacea, ut sanguinem magis tundant, ex aqua, vino albo, aut Rheno admixto parare, quibus, aut etiam sero lactis, flores calendulæ, soba pulegii, aut Artemisiam incoquant: extant pleraque alia administrationum genera circa puerperas habenda, quæ utpotè vulgo nota, hic libens prætereo.

Febris puerperium subsequens *Therapia* est methode in putridis usitata longè recedit: enim verò in ista non expectandum est, ut sanguis incendio febrili tactus gradatim deflagret, deincrementa adusta in sinu ejus sensim congesta subigat, eademque crisi secernat: quin potius (uti in maligna fieri amat) quamprimum immodice effervescentia cruor, à remediis blande diaphoreticis ipsum exagitari, ejusque mixtiones heterogeneas, & impuras foras eliminari convenit: quare inter vulgares (idque haud perperam) in more est, puerperis febricitantibus statim sudorifica exhibere: hoc ritu sanguine eventilato, ejus effervescentia sedatur; necnon propter agitationem ejus lochia, cohereri apta, in effluxum proritantur. Inter auctores plurimum disceptatur, unde hujusmodi febrim initia computari debent, scilicet an ab ipso partu, an à primo febricitationis sensu? attamen parùm intererit, si hoc, aut isto modo hujus solutio statuatur: nam, siquidem hæc febris solita putridarum stadia haud æquabiliter decurrat, nec crisin habitura sit, neque remedii cathartici usum omnino admittat, non est ut de periodo ejus, aut mensuratione quoad dies omnino solliciti simus: at verò circa indicationes curativas solum ex usu erit distinguere, de agendis in morbi hujus principio, augmento, & fine: quod etiam, dum vires nonnihil constant, etiam quid in iisdem oppressis, & valdè dejectis moliri debemus.

Cum itaque hac febre puerpera quæpiam primò afficitur, (cujus insultus à lactea dignoscitur, quia cum rigore ut plurimum incipit) protinus danda erit opera, ut sanguini flagranti uberius detrahatur pabulum, & ut superius monui, animalium carnes, aut juscula ex iisdem procul amandentur; interea tamen frigida quævis, & virtute styptica potentia, æqua sanctione arceantur; hæc enim sanguinem figunt, & constipant nimis, ejusque expurgationem valdè requisitam, tum per lochia, tum per transpirationem cutaneam impediunt. Quin potius, febre licet urgente, decocta, pulveres, aut confectioes è moderate calidis exhibeantur: hujusmodi sunt (prout jam dictum) decocta, aut aquæ destillatæ, florum calendulæ, foliorum pulegii, Artemisiam, radic. scorzonerae, necnon pulveres Bezoartici, sp. Cornu-cervi, Sales herbarum fixi, &c. si lochia sistantur, ut eorum fluxus denuo cieatur, omni modo enitendum erit: huic promovendo conducunt frictions, & ligaturæ circa femora, & crura, interdum cucurbitulæ, aut vesicatoria circa femora, aut coxas, necnon in plantis pedum: quandoque etiam venæsectio in talo convenit, interea focus ex decocto hysterico circa pubem applicetur, vel omentum vervecinum calide exemptum imo ventri imponatur; pessaria, & injectiones uterinas aliquando prodesse experientia constitit: si alvus non respondeat, glande violaceo dicto, aut clystere emolliente blandè subducatur: à proritatione fortiori cavendum erit, quoniam in puerperio, non secus ac in febre maligna, à copiosa dejectione, cum spirituum deliquio, aures subito extolvi constat. Si quando, cum lochiorum suppressione, sanguinis perturbatio insignis, cum vomitu siti, & vigiliis adfuerit, sæpè *laudanum croco admixtum* se-

Tom. II.

lici successu exhibitum novi. Vice Julapii refrigerantis hujusmodi mixtura conveniat, scilicet, *Recipe Aq. pulegii, melissa an. unc. 3. hysterica unc. 2. Syrupi Artemisia unc. 1. sem. tintura croci drach. 2. Calorei in peria ligati, & suspensi serup. 1. Misce.* Hujus cochlearia tria, aut quatuor aliquoties in die propinantur.

II. Si, non obstante hujusmodi remediorum usu, febris usque ingravescat, & cum peiori symptomatum apparatu sensim augeatur, ut, præter sanguinis inordinationes, cerebrum, & nervosæ partes percelli inceperint, medicamina, licet plurima cujusque generis tentantur, sæpissime minus possunt: quinimò, in hoc casu, indicationes cum istis in ipsa peste adhibendis fere coincidunt: siquidem lochia aliquamdiu suppressa, haud facillè, aut vix omnino, in magna sanguinis, & humorum confusione reduci poterint, ideo diaphoresin citatius movere convenit: nimirum ut corruptelæ sanguini, & succo nervoso impressæ, & ab utero resurgentes per sudorem & transpirationem insensilem quodammodo eliminari poterint. Quare hic pulveres, & confectioes Bezoartica, sp. Cornu-cervi, aut fuliginis, tintura è corallio, aut margarita, conducunt. Vidi aliquoties hujusmodi medicamentorum ope, in casu deplorato, cum pulsu alisque symptomatis paulisper melius se habentibus, aliquantulum spei affulsisse; curatio tamen rarius successit: quin cum ille cardiacorum usus remitteretur, cum pulsu debili, & diarrhoea statim oborta, laborantes in lethum præcipites ivere.

III. Cum adhuc in deterius res agrotantium vergant, ut, cum febre aucta, pulsus debilis, & inæqualis fuerit, ac crebri horrores, & motus convulsivi in toto corpore, cum delirio, aut stupore infestent; tunc Medicus, factò prius lethi prognostico, remediis paucioribus, usque ferè tantum cardiacis insistat: & à sanguinis missione, scarificatione, vesicatoriis, aut cucurbitularum usu omnino ablineat: tales enim administrationes solum odum, & opprobrium accersunt, ut propterea à sceminis quibusvis malefici, & crudeles habeantur.

Febres puerperarum symptomatice.

A Cui puerperarum morbi non modò juxta febris prædictæ typum se habent, ac nunquam symptomate quodam insigni, scilicet, *angina, pleuritide, peripneumonia, dysenteria, variolu*, aut alius generis stipantur: & tunc temporis affectuum istorum appellationes sortiuntur. Non erit opportunum quæ ad naturas, & essentias singulorum latè pertinent, hoc in loco repetere: quod verò ægritudines istæ, cum puerperii affectionibus complicatæ, circa causas, aut curationes, peculiare habent, breviter subjiciam.

Cuncta isthæc symptomata à sanguinis coagulatione quadam, & exinde ejus extravasatione procedere arbitramur: dum verò sanguis extravasatur in una parte, ejus effluxus quilibet naturalis, & criticus cohibetur in alia: quare periculum est, ne dum cruor, aut in particulari assuetoque congelationis foco, aut universum in tota ejus massa conglari incipiat, protinus lochiorum dimanatio sistatur, quod revera ut plurimum accidit, ideoque affectus isti puerperis sæpissime lethales existunt: attamen, exitii causa, cum aliquo discrimine plerumque evenit, scilicet, in *variolu* lochia fluentia malignitatem exterius eliminari cœptam intus revocant, ejusque habe sanguinis massam, & cor ipsum prorsus ve-

T t nenari

nenari cogunt; ideoque in variolis purgamenta isthac uterina sisti convenit: in pleuritide autem, angina, & cateris, cum morbi stimulus, hic, aut illic particulari loco defixus, impuritates sanguinis per lochia secerni debitas sibi acceriat, & prorsus ab utero derivet, propter istam rationem cruoris inquinamentum adauget: lochia in variolis cohibita universaliori excretionis modo, cum particulis morbi venenatis, foras excludi poterint; quod quidem in cæteris ob minutulam, & parciorem *excretus* viam non succedit.

Ex his Angina, Pleuritis, & Peripneumonia propter magnam & causæ similitudinem, & curationis analogiam, unâ considerari poterint: cum puerpera qualibet harum afficitur, putandum est quoddam, præter miasmata ingravidationis tempore congesta, accedit sanguinis diathesis quædam acidiuscula, cujus ratione, dum ipse febriliter effervescat, ejus particulæ quædam acore perfusæ, in hoc, aut isto loco congelationem, instar lactis aciescentis, & proinde coagulati, lubeunt: cruor ibidem gelatus, & in circuitu præpeditus, reliqui transitum inhibet: sanguis autem, motu obstructus, in obicem suum ardet, adeoque circumcirca congestus, & extra vasa propulsus, in tumorem accrescit: inde statim quidquid in ejus massa heterogeneum, & secernibile continetur, in partem affectam velut cloacam deponitur: quare sanguinis corruptelæ per uterum expurgari debita, illinc versus morbi hujus focum derivantur, quæ cum hac via satis expurgari nequeant, & cruoris liquor insignis corrumpitur, & affectus illius particularis, scilicet angina, pleuritidis, aut alterius judicium reddiur difficilior.

Pro curatione complicatarum hujusmodi ægritudinum, à primis statim initiis enitendum erit, ut sanguis alicubi defixus, & extravasati cœpius circulationi restituatur, nec Apostema faciat; quoniam raro admodum puerperæ, febribus illis symptomaticis correptæ, materiam *abscessu* aut *spuro* sanantur: quapropter remedia interna, quæ sanguinem fundunt, & à coagulatione liberant, erunt usurpanda; cujusmodi sunt imprimis Diaphoretica Sale volatili referta, ut sp. Cornucervi, fuliginis, urinæ, necnon Sales ipsi; item pulveres, testacei, & Bezoartici, lapis prunellæ, decocta, & Julapia è vegetabilibus, menses, aut urinam moventibus, quibus omnibus admisceri debent, quæ, experientia duce, uterinis affectibus appropriata reperiantur: insuper parti affectæ remedia discutientia, quæ materiam impactam abigant, & dispescant, (cujusmodi sunt linimenta, fofus, & cataplasmata) sedulo erunt applicanda. Interim sanguinis impetuofior motus, & effervescentia immodica, procul inde amandentur, & purgamenta ejus, quibus fieri possit modis, usque inferius transferantur. In hunc finem frictions, ligaturæ, epispastica, & (si opus fuerit) cucurbitulæ circa pedes, & crura adhiberi poterint: si affectu plurimum ingravescente, sanguinis missio indicatur, nisi ingens plethora in toto corpore, & inflammatio valde acuta in parte affecta adfuerint, venam in pede secari, aut vasa hæmorrhoidalia hirundinum suctu aperiri præstabit: sin verò necessitas urgeat, ipsam in brachio fieri: post isthac habitam phlebotomiam, altera (si admitti poterit) in crure subsequatur: verumtamen monendum erit venæ sectionem caute admodum in his casibus institui debere, nisi enim juvamen præstat (quod raro contigisse novi) statim, pulsu debiliore facto, res ægotantium in pejus ruit.

Dysenteria à simili fere causa cum prædictis affecti-

bus ortum ducit: verum in hac, quia sanguis extravasatus, illico profunditur, nec in corpore retentus illic molestiam facit, & plus adhuc corrumpitur: cumque hæc *excretus* via prope uterinum effluxum fiat, eumque postea non alio derivat, hinc minus ab hoc morbo, quam ab aliis prædictis, periculi timetur: sæpè numero tamen hic affectus puerperis lethalis est; eo quidem potius, quoniam à dysenteria sanguinem attemperantia, & modice astringentia indicantur: hæc verò lochiorum fluxum inhibere nimis apta reperiantur: quare in hoc casu, donec puerperæ diutino fluore fere satis expurgantur, alterius morbi curatio omittatur, & tantum demulcentibus symptomatum ferocia compescatur.

Variolarum indicationes non modò ab istis supra descriptis dissident, at verò sibimet-ipsis contrariis stipantur; etenim lochiorum fluxus modice cohiberi (quemadmodum dictum est) postulant: interea tamen ut sanguinis efflorescentia, & blanda diaphoresis continuari debeant: cum enim in hoc morbo fermentum venenatum duplex extiterit, & particulæ sanguinis corruptæ in duplicem extrinsecus ferantur viam, cavendum est, ne minor, & angustior porta materiam aut totam, aut plus, quam extramittere poterit, ad lumen suum attrahat: itaque ne lochia copiosius fluentia venenum, exterius efflorescere apium, intus revocent, erit ratio victus nonnihil immutanda; atque imprimis, ægotantium jusculis, quæ vi alexiteria, simulque adstringenti pollent (uti sunt radix tormentillæ, & bistortæ) incoquantur: etiam pulveres, Julapia, & opiatas tali virtute præditas debitis intervallis exhiberi convenit: quietiam in hoc casu nullo modo sceminis indulgeatur, ut carnibus earumque jusculo vescantur, aut lecto exsurgant: verum quiete (quo fieri possit modo) tum animi, tum corporis procuratâ, & dieta ex iis quæ sanguinem minime exagitant imperata, res fere in totum Deo & Naturæ committatur.

Quæ superius de acutis Puerperarum morbis dicta sunt, facile esset historiis & observationibus illustrare: verum exempla, quæ hac in re adduci poterint, maxima ex parte luctuosa, & mali ominis erunt: quippè febres istæ in mortem ut plurimum cedunt. Hujusmodi verò ægritudines describere, nec Medici confirmabit operam, nec Medicinæ methodum in iis usurpatam omnino probatam reddet; utcumque, siquidem harum notitia ad meliorem morbi istius diagnosis facit, libet hic puerperarum singulares quosdam casus, & symptomatum varietates proponere, in quibus licet curationum formulæ, & rationes parcius occurrant, saltem præcautionis regulæ quædam non contemnendi usus habebuntur.

Clarissima mulier, in ætate viginti sex circiter annorum, sexti foetus partum difficulter admodum, nec sine vitæ discrimine enixa est; postea tamen statim se mediocriter habuit: die secundo carnem totius pulli comedit: tertio, lecto excitata, per quatuor horas in cathedra sedit; nocte insequenti se male habuit, quo tempore lac in mammas profudit; quod tamen emplastris è diachylo applicitis citò disparuit: mane proximo de lassitudine, & dolore velut ulceroso totius corporis, necnon de vomitu, nausea, ac plenitudine circa ventriculum; & hypochondria querebatur: nox valde perturbata sequuta est: die quinto apertius febricitavit, modò rigorem, modò æstum undique gliscentem persensit; erat nauseabunda, stomacho aggravata, insuper irrequieta, & insomnis, lochia minute

minute fluebant, humor verò albicans (vulgò lactis fluor dictus) emanabat: vesperi circa frontem & tempora, velut somnolenta, gravamen habuit, & parum dormire cepit; post sesquihoram eum phantasmate perturbato evigilans, quæstus est de capite velut in molemingentem aucto, etiam de maxillis obseratis, ut dentes recludere nequirit, & pugnis arcte contrahis: porro stuporem in toto corpore quasi pungituum sentire visa est; ventriculus, & hypochondria usque tenia, & inflata perstabant; huic frictions, ligaturæ, cucurbitulæ, aliaque remedia tum interius, tum exterius adhibebantur, quæ lochia revocarent, & sanguinis recrementa a capite derivarent: venæ sectionem pulsus debiliior, & inordinatus non admittent; pulveres, & julapia quæ diaphoresin blande moverent, sanguinemque & succum nervosum suaderent, & a resurgationibus impedirent, diligentius fuerant adhibita; quin etiam foris imoventri modò ex pannis laneis decocto emollienti inunctis, modò ex tepidis animalium visceribus applicabantur; interim fœtuda (uti in hysteriis affolet) naribus adinora erant, quæ spirituum & sanguinis impetuofum in caput raptum arcerent: his verò aliisque per plures horas sedulo peractis, quiddam levaminis sentire visa est; usque tamen oculos claudere, aut somno se accingere verebatur; etenim palpebris obductis cum sonitu & tinnitu in toto capite, mille phantasmata animo incubant; noctem fere insomnem ducebat; quamprimùm dormire ceperat, statim perterrita, & in præcordiis aggravata expersiscebatur: die sexto circa meridiem rigorem magnum, seu potius horrorem cum totius corporis concussionem validam perpessa est; cui velut in febris intermittens patoxyfmo, mox calor, & dein sudor copiosus successere: inde verò nihil levaminis laboranti advenit; quippe statim à sudore, febrilis calor redintegritus est, & affectus convulsivi ipsam plus infestabant: nocte insequenti cum & reliqua symptomata ingravescerent, primò in lingua, dein mox in gutture paralysis excitata est, ut minime loqui, & vix omnino deglutire potuerit: die septimo circa eandem horam, iterùm rigor cum calore, & sudore; inde pulsus longe debiliior, & inæqualis; item respiratio difficilis cum anhelitu crebro, & pectore elato invaserant; adstantes non agnovit; die octavo emori batur.

In illustri hujus fœminæ perniciem, propter ingravidationem in febrem prædispositæ, multiplex armabatur occasio, morbi que malignitatem impendio auverat: nam, & uteri à partu difficili lælio, lactis subitanea à mammis exclusio, carnis comestio, & cita nimis à lecto exultatio in majorem noxam velut conjuratione facta convenere; sanguis febrili incendio tactus statim inordinationes concepit: lochia, aliaque forsan uteri inquinamenta in se rapuit, indeque labem majorem, & diathesin plane venenatam acquisivit; viscerum membrana sive succo nervoso degeneri perfusa, sive spasmiis iis ab utero continuatis, motibus convulsivis percellabantur: etenim ejusmodi circa abdomen inflationes, & distentiones revera convulsionum effectus sunt: nam licet fibræ directæ membrum contrahentes, sæpe illud comprimunt; tamen cum fibræ simul rectæ, & transversæ, aliaque vario situ positæ in membrana cavitatem ambiente unà convelluntur, pars tanquam vesica inflata intumescit; in cuius vacuitatem, aer rarefactus secundariò se proripit: tantum abest (quòd vulgò fertur) aerem, sive statim ibi primò con-

gestum, distentionis causam esse. In ægrotante nostra sanguis effervescens, atque citò materia aucta atque maligna satur, ipsam subigi, & per sudorem fecerit inhabilem, protinus in cerebro defigere conabatur; primæ ejusdem materiæ in capite insusio, propter spiritus animales semi-obrutos sentium intulit magnitudinis ipsius capitis plurimùm auctæ; quòd simili ritu accidit, ac cum pes stupore correptus se ipso longe major presentiri videtur: quòd verò post levamen quoddam, indormitione, & oculorum clausura affectus recrudesceret, ratio est; quia vigiliæ, & sensuum excitatio, materiem cerebrum & nervos obsidentem aliquatenus excutiunt, & à se amoveant; quæ tamen propè, & in præcinctu sita, irrepente somno, ab ipso quasi imbibitur, eorumque corpora unà cum succo alibili penitus subit. Cruor autem, licet recrementa cerebro copiose suffuderat, haud tamen ipse immunis evasit; quin impura saburra usque impletus, efflorescentiam velut criticam concepit, & cum rigore, subsequenibus calore & sudore (prout in magna exæta affolet) semel, atque iterum, farcinam suam excutere tentavit: quæ tamen nisi nihil ultra proficiebatur; quàm quòd materies cerebro adhærescens, altius ipsi impingeretur, nervorumque furculis quibusdam infixæ, loquelam, & deglutitionem, dein postea sentationem adimeret; atque sanguinis massa, sensim magis magisque depravata, tandem vitæ sustentandæ inhabilis evaserit.

Fœmina perillustri paulo infra vicenarium ætatis annum nupta, uterum gestans, cum, durante ingravidatione victu parvo, & exercitio fere nullo uteretur, in partu labores, & tormina cum intermissione tamen, & crebro levamine per duodecim horas passa, filium enixa est: fœtus cum secundina abscellit, omniaque recte circa uterum consistere: diebus primo & secundo mediocriter habuit, tertio autem post levem rigorem de siti, & incalescentia queri cepit; quibus diarrhœa successit, ut isto die quatuor sedes habuerit: nox fere insomnis sequuta est, intemperies febrilis deinceps per biduum eodem modo perstitit; quotidie alvum, ter, aut quater deiecit, lochia adhuc modice fluentibus: die sexto cum, mulierum suavis, ad moderandum alvi fluxum quiddam adstringens cepisset, purgamenta uteri fere in totum sistebantur: quo tempore febris intensior evasit, & symptomata velut hysterica emergebant; etenim in præcordiis oppressiones habuit magnas, & crebras, atque in gutture præfocationis sensum perpessa est: die septimo erat calor intensus, & respiratio difficilis, ac laboriosior; tum verò ex præscripto Medici, tum primò accessit, sanguis è pede ad unc. 3. erat detractus, è quo per quatuor horas se melius habuit: etenim somnus placidus cum sudore copioso successit, lochia in exigua licet quantitate denuò apparebant: vesperi iterum omnia exacerbabantur, vires plurimum exsolutæ, pulsus debiliior, & inæqualis evasit: quæstus est etiam de sonitu, & tinnitu aurium, cum plenitudine capitis, porro tendinum in carpis subulius, necnon totius corporis subitas concussionem habuit, usque tamen diarrhœa ipsam exercuit: huic cardiaca, aliaque remedia, & administrationum genera ex plurium Medicorum præscriptis sedulo adhibita ne hilum profuere: pulsus debiliiori facto, & viribus sensim diminutis die nono à partu obiit.

Hæc febris à vitioso corporis apparatu velut causa procatactica plurimùm dependebat: etenim

sæpius observavi quòd male sit puerperis, quæ cum gravidæ fuerint, fructus, & cibaria quævis insalubria ingerunt, atque sine motu, ac exercitio degentes, tantum otio, & quieti indulgent: sanguis ob præviam *κακότητα*, sine evidenti occasione, velut sponte incendium concepit: effervescens autem recrementa sua, & impuritates usque interius deponens, diarrhœam intulit: nec tamen ab ista fere continua excretionem ejus massa depuratio facta est, quin mixtione sive crasi ejus usque magis depravata, tandem à propria indole omnino descivit cruor, & ad fermentandum in corde, quo calor, & spiritus undique dispescantur, inhabilis evasit: diarrhœa naturæ motu excitata perperam erat cõhibita, præsertim adstringentium usu; hæc enim non impune tentari sæpius observavi. Quippe alvi fluor nonnullas male habentes sanavit, atque in ista Domina plurimisque aliis (uti experientia nostræ abunde constat) etiam si febrem non sustulerit, tamen à gravioribus cerebri, & nervosi generis affectibus eas liberavit: unde hæc ægotans delirio omnino caruit, nec motibus convulsivis, donec fere ad extremum redacta, percelleretur.

Mater-familias non ignobilis, triginta sex, aut quod excurrit, annos nata, decimum septimum fœtum gestans fuit mœsta admodum atq; anxiosa, ne ab instanti puerperio interiret: sed (Deo favente) sat feliciter filium enixa est, & per tres inde dies alacriter habuit: die quarto cum ex carne pulli plus debito comedisset, paulo ante noctem in febrilem intemperiem cum vomitu, & lochiis cõhibitis incidit: tota nocte infomnis, & irrequietasacuit, mane proximo spatio unius horæ quatuor habuit sedes, & alleviari visa est: circa meridiem (quo tempore adveneram) rursus de calore, & siti, nec non palpitatione cordis, & molis cujusdam in guttur ascensu conquesta est: pulsus erat celer, & parvus, urina erat rubicunda, lochia vix apparebant: huic Julapia, cardiaca, & purgationem uterinam moventia exhiberi, insuper fœtus imo ventri adhiberi, etiam crura, & pedes pannis excelsis sæpius confricari præcepi; hora somni laudani gr. i. cum croci pul. scrup. sem. in cochleari aquæ Theriacalis propinabam; placide dormivit, & lochia uberim descendunt: indeque, victu tenui, & fluxum uterinum modice proritante per paucos dies usa, plane convaluit.

Huic sine magno apparatu, aut prædispositione multum vitiosa immoderatus carniæ esus, velut causa evidens, & sola fere sufficiens, febrem induxit: lochia in massam sanguineam restagnantia ejus intemperiem auxerunt, atque nervoso generi statim molestias intulere: interea tamen cruor, licet effervescens, corruptionem haud magnam subibat: quin cum recrementa à crapula congesta diarrhœa excernerentur, atque sanguis fluxu lochiorum restituto rursus solito more expurgari cœperat, febris ista, fermento adhuc plurimum maligno carens, cito disparuit.

Fœmina prænobilis, juvenis, & venusta, filiolæ secundæ partum satis facilem obtinuit, & per sex dies circa lochia aliaque accidentia rectè habens, cujusvis intemperiei suspitione omnino caruit: carnibus quotidie vescabatur, & lecto excitata in cubili alacris versabatur: die septimo, sine causa manifesta rigor supervenit, cum febre, & lochiis diminutis, verùm non suppressis: ad diem verò à partu decimum, modice tantum febricitans, cum purgamentis uterinis adhuc fluentibus, symptomate quovis graviore immunis degebat: tunc verò licet valde febricitans, solito hilarior, & de salute sua confidentior

visa est: nocte parum, aut vix omnino dormivit; mane sequenti (quo tempore eam primò invisi) aperte deliravit, lochia sistebantur, horrore etiam totum corpus concutiebatur, tendines in carpis convellebantur, adeo ut vix liceret pulsus dignoscere; qui interea debilis, inæqualis, & valde creber fuit: Hanc, nisi divina manus insperatò, & quasi è machina intervenerit, brevi emorturam pronunciaui: utcumque Bezoar Orientalis g. 6. in cochleari Julapii cardiaci exhibita, sudorem copiosum cum pulsu meliori inducentia; dein alia cardiaca debitis intervallis propinata, spem salutis aliqualem, dubiam licet, sibi que minime constantem fecere: post quatuor horas à quo intraveram, languida sponte naturæ sedem ingentem habuit, inde statim omnino conciderunt vires, atque intra sesqui horam mortua est.

Huic Domine, cum circa partum, aut uterum nihil mali contigisset, sine magna atque insuper maligna sanguinis & humorum *σφοδρότητι*, ita perniciofa, & subito lethalis obvenire non potuit: utrum plenior victus, an frigus susceptum, aut alia quæpiam causa evidens, huic originem præbuerit, incertum est: quippe mulieres & nutriculae ministrantes nullam manifestam ægritudinis occasionem agnovere: Febre accensa, sanguinis labes purgatione uterina etiam diu continuata, haud in totum eliminari potuerat; licet propterea symptomata tetriora haud statim ingruerent: usque tamen malum intus latitabat, atque morbo valde acuto, ejusque motu celeri existente, die quarto, cum natura crisin moliri debuisset, materia febrilis commota, necdum verò subacta, cerebri, & partes nervosas semel & quasi momento obruit, ipsamque sanguinis crasin subito perfundedit, unde mors inexpectata, atque præcepte subsequuta est.

Mulier eximia vicesimum vitæ annum vix prætergressa, vultus floridi, & gracilis corporis, post partum cum lochia immoderate fluere, remediis quibusdam adstringentibus ex ministrantium consilio usa est, unde omnino sistebantur: fluxus verò alvi successit; qui cum per tres dies incrudesceret, mulieres alia propinant remedia ad sistendam diarrhœam: nec quidem successu frustratae sunt: interim febrem periculosam, & affectus quasi hystericos, in prioris mali locum advocare: etenim siti, & calore cum vigiliis, dein crebra vice syncope, & sudoribus frigidis infelix puerpera afficiebatur: hoc tempore accersitus, remedia cardiaca, & purgationes uterinas moventia hauriri, atque insuper clysterem immitti præcepi: alvi fluxu denuo provocato, etiam lochia descenderunt, atque ægotans nostra prædictis symptomatis, & graviore morbo, scilicet nutricularum remediis libera, cito à febre convaluit.

Huic fœminæ fluxus uterinus copiosior contingens, morbi graviore procataxin amoverat: quare cum tot errata circa regimen ejus committerentur; (scilicet primò insistendis lochiis, dein, quo istorum defectus compensari debuit, in cõhibendo alvi fluxu) febris tantum levior, sine miasmate venenato sanguini impresso accersebatur: simile huic frequenter accidisse novi, nimirum si quando primis diebus purgationes uterinæ admodum copiosæ dimanant, postea cum pariori earum profluvio, ac interdum defectu puerperæ evadunt. Atque hoc in loco obiter notetur, periculosum omnino esse, quemvis naturæ motum licet anomalus incitatum, aut inhibere, aut saltem desistere, atque in transversum agere.

Illustrissima mulier viginti circiter annos nata, habitu corporis pleno, & toroso prædita, intra anni spatium bis abortum passa est: cum postea utero conceperat, ex præscripto Medici sui semel in mense sero lactis copiose epoto, vomitum provocavit, quo multum pituitæ crassæ, & tenacis rejicere solebat; etiam gravidationis tempore quinquies sanguinem misit: gestationis spatio transacto, cum difficili admodum partu puerum enixa est; secunda integre abscellit, & egregie purgabatur: die secundo, dum in lecto super pedes erigeretur, ut linthea, atque stragula melius componerentur, frigus susceptus, indeque lochia sanguinea omnino sistebantur, & tantum aquæ serosæ parum dimanavit: die tertio, queri cepit de dolore acuto in latere dextro: quæ aderant mulieres, admovent facculos ex camomilia cum lateribus excaustificis: verumtamen affectus plurimum exacerbabatur, cum spuito cruento: die puerperii quarto dolor acutissimus, cum respiratione difficillima, & valde laboriosa invasit: ex præscripto Medici tunc primum ex vicinia adventantis, sanguis è basilica ad unc. 6. detrahebatur, & levamen subito per sensit, per horas decem melius habuit; media nocte dolor pungitivus cum solita atrocitate rediit: tandem Medicis aliis in consilium vocatis venæ sectionem in brachio lateris affecti denuo necessariam esse, communi omnium suffragio pronuntiatur: sanguine ad unc. 4. misso, dolor remisit, & ægrotans melius respiravit; dein à remediis diaphoreticis in sudorem copiosum cum somno quieto incidit: pulsus verò crebrior, & debilior factus est, etiam in carpis tendinum contracturæ emicere: postea statim incongrua loquebatur, atque intra viginti quatuor horas, è quo sanguis ultimo mittebatur, è vivis excessit.

Quòd hæc Domina à lochiis suppressis unà cum febre in pleuritidem inciderit, in causa aliquatenus fuisse videtur sanguinis missio, gestationis tempore ita crebro adhibita: etenim hac ratione sanguis in brachio eventilari assuetus, postea effervescens, utero relicto versus solitum extramissionis locum rapitur; ubi cum exitum non invenerit, in latere vicino, velut proximo extravasationis foco desigitur: quinimo præter usitatum pleuritidis morem, huic morbo malignitas haud minima accesserat; nam sanguis, ab extravasatione vindicatus, statim in crisi sua corrumpi incepit, atque tertio febris die tantum depravabatur, ut in corde ulterius fermentescere, adeoque vitam prorogare nequirit.

Non ita pridem uxor cujusdam fabri ferrarii parturivit, quo tempore in eadem domo nati ejus variolis afficerentur, atque ipsa, uti videtur, ejusdem morbi contagium susceperat, namque secundo à partu die cum incalescentia febrili, & dolore in lumbis, pustulæ erumpere cœperunt: quæ quidem per triduum, lochii moderate fluentibus, in moleculas rite assurgebant: tametsi purgatio uterina eo tempore copiosa obrigisset, variolas in toto corpore constitissimas habuit; nec tantum in cutis superficie, verum etiam oris, & gutturis cavitate implerunt adeo, ut vix loqui, aut deglutire potuerit: die puerperii sexto lochia immoderate fluebant, unde statim cum variolis flaccidis, syncope, convulsionibus crebris, aliaque mali moris symptomata ægram incessere, quæ mortem brevi minabantur; accersitus præscripsi pulveris hujus semi drachmam è cochleari Julapii sequentis trium horarum intervallis constanter assumendam, scilicet 2. Radie tormentilla pul. drach. 2. boli armeni opt. drach. 1. specierum de hyacintho drach. sem. f. pulvis. 3. Aqu. scordii composit. Dracontii, ulmaria au. unc. 3. Aceti Theriacalis unc. 1. Syrupi è coral-

liu unc. 2. Cornucervi ussi drach. sem. f. Julapium. Insuper jusculis ejus, & potulentis quibusvis, radices tormentillæ incoqui præceperam: his remediis purgatio uterina mox in totum sistebatur, & variolæ sine graviore symptomate sensim maturatæ excidebant.

Causa hic fuit revera difficilis, & magno cum discrimine absolvebatur: scilicet, aut lochia, aut variolas intus cohiberi periculosum erat, & tamen alterutrum plenior eruptio alterius motum impediabat; quamdiu utraque moderate procedebat, res naturæ ductui permessa moderate se habuit: cum verò altera invalescente, artis opera requirebatur, lochia fræna, variola autem stimulos adhiberi ex usu fuerat.

C A P. VI. De Febris Epidemicis.

Hic ultimam dissertationi nostræ de Febris manum imponere animo statueram; commentarium potius, quàm integrum tractatum meditatus. Quatenus verò febres quædam epidemicæ non raro grassantur, quæ nullas observant leges, neque ad certam doctrinæ normam revocari possunt: verum anomalæ profus quotannis variant, & propterea, quoties earum aliqua increbrescit, statim *morbus novus* appellatur: idcirco operæ pretium duxi, quoniam de his febris generalia præcepta non sunt tradenda, historias particulares de quibusdam hujus farinae subjungere; etenim ex vario symptomatum apparatu quo insigniri solent, *natura & tota formalis ratio* hujusmodi affectuum, non nihil elucescet: Cum itaque nuperis annis intra brevem temporis tractum, tres morbi populares in his regionibus grassati sunt; singulas eorum descriptiones temporibus quibus febres ipsæ ingravescerant olim factas, huic operi coronidis loco subjiciam.

*Febris Epidemica circa autumnum Anni 1657
increbrescentis descriptio, medio
Septembris habita.*

Dum febris, hoc tempore immaniter grassantis, descriptionem meditatur, æquum est, ut Hippocratis exemplo ducti, prægressam anni constitutionem, ejusque intemperies, & qualitatum excessus, prius expendamus. Etenim morbi epidemici, & communiter inter populum excitati, erit causa communis; qualis Anni habitudo, & exinde contracta sanguinis nostri diathesis (qua pariter complures afficiantur) assignanda. Ut autem ab initio rem deducamus; Ver novissimum, atque exinde succedens tempus usque ad finem Æstatis, scilicet totum hoc semestre spatium impense calidum, siccumque fuerat: præcipue verò post solstitium Æstivum fervores adeo intensi per plures hebdomadas insequuti sunt, ut dies, & noctes, nullus non quereretur de æris calore, & fere continuo sudore, quo maderet, quòdque libere respirare non liceret: circa calendas Sextiles, hæc febris primum sporadica, in quibusdam locis erumpere cœpit, ut forsitan unus, aut alter, in Urbe, aut Vico eadem corripere: in plurimis tertianæ intermittens typum imitata est, scilicet diebus alternis paroxysmi redierunt: qui tamen sine frigoris, aut rigoris proœmio, cum calore intensissimo ægros infestant; vomitus, & dejectiones biliosæ in plerisque copiose evenerunt, sudore non nisi

nisi difficili, & sæpe interrupto succedente, quo febrilis accessio raro in *ἀνωγειάζων* solvebatur: quin toto Interstitii tempore cum siti & inquietudine, languidi, & imbecilles *ἄγρι* manserunt: in quibusdam cum res in melius vergeret, post tres, aut quatuor paroxysmos, frigus & rigor accessionem inchoabant, & febris exacte tertiana intermittens facta est: in plerisque autem morbus usque in deterius cessit, & statim mali moris, & difficilis solutionis, cum pravo symptomatum apparatu evasit; cum enim *ἄγρι* in paroxysmis summe incalescerent, & difficulter sudarent, errores committi solebant; qui morbi vires quotidie intenderent; quippe ob *ἄγρων* impatientiam, & ministrantium imperitiam, sudore, qui accessionem febrilem finire debuerat, interrupto, post unum paroxysmum vix finitum, statim alter successit, indeque morbus periodos vagas & incertas, sine *ἀνωγειάζων* intercessu, habere, & postea in febrem velut continuam transire solebat. Cujus status aliquando valde periculosus, cum mala cerebri, & nervosi generis affectione, fuerat, ut non raro lethargus, sæpe autem spasmi, & motus convulsivi, excitarentur: circa mensem *Ἀγούβη*, hæc febris longe, lateque in populum grassari coepit, ut in nulla non regione, & Vico plures ex eadem decumberent; erat tamen ruri, & in villis minoribus, longe frequentior, quam in Urbium, aut oppidorum consitiis. Usque febris intermittens typum referebat, nisi quod paroxysmorum atrociam, & intermissionis brevitate, solito infestior visa sit; ideoque morbus novus passim vocabatur: insuper malignitatis cujusdam subibat notam, & certa satis contagii atque perniciæ suæ documenta dederat; in quantum de domo in domum serpebat, pluresque ejusdem familie, & præsertim cum *ἄγρι* familiariter versantes eadem labe infecit: quin etiam senes, ac maturæ ætatis homines passim è medio sustulit.

Affectus naturam ac essentiam si spectes: erit hæc febris proprie in *intermittentium* centum referenda; etenim paroxysmi stas temporibus redeunt: necnon ut plurimum cum frigore, & rigore, sæpissime cum vomitu incipiunt, & mox calore intensissimo procedentes demum sudore finiuntur. Urina in plerisque apparet coloris flammæ, in paroxysmo tenuis, cum aliquali hypostasi, extra huac crassior, cum sedimento subrufo, sudore licet copiosissimo, & sæpius iterato, morbus non judicatur, quod in febre continua expectare liceret; quin per plures dies, aliquando & menses, affectus diuissime perstat, licet plurima evacuatio per vomitum, & sudorem quotidie fere contingat: quod in febre intermittente frequenter, in continua rard accidere observamus; extra paroxysmum, quovis morbi tempore, purgatio commode instituitur, quod in synocho ante signa coctionis esset nefas moliri; præterea esse hanc febrem de *intermittentium* genere, vel hinc constare videtur, quia plurimi ex eadem convalescunt, ut *ἄγρον* vix millesimus intereat, quod de synocho Epidemica vix auditum censeo. Circa prima hujus morbi initia, tertianæ intermittenti perquam similis apparet, licet, postea in aliquibus ob vitiosum corporis apparatus, & errores in victu & diaphoresi commissos, in continuam migrasse videatur: quibus enim paroxysmi non rite concluduntur, nec in *ἄπυρεξiam* desinunt, propte materiam morbificam non penitus dissolam, iis sanguis jugiter effervescit: undè factum est, ut accessiones celerius redeant, & diuissime infestent: donec tandem ob materie

copiam, & naturæ languorem, cruor debilior factus, non amplius turgescere, & stas horis materiam febrilem fecernere, potis sit, quin ipsam paulatim, & continua effervescencia subigere nitatur.

Circa causas hujus morbi inquirendum erit, quæ sit causa *ἀνωγειάζων*, *evidens & conjuncta*, scilicet cujus ratione adeo nunc passim grassetur, & per totam *Ἀγγλίαν* Epidemicus evaserit; quibus modis, & ob quas *ἀνωγειάζων* in quibuslibet hominibus soleat primò excitari: ultimò demum, qualis alteratio, sanguini & humoribus inducitur, hujusmodi febrem cum tali symptomatum apparatu pariat, & in actu conservet.

Scio in promptu esse hujus morbi adeo popularis causam in maligna aëris constitutione omninò collocare, quòd nimirum, auræ qua vescebamur particulæ miasmate quodam extraneo, & naturæ nostræ minus congruo infectæ fuerant, cujus miasmatis corpuscula, intus admissa, cum sanguine & humoribus fermentescebant; adeoque in plurimis cum eadem fere symptomatum apparentia hanc febrem induxere. Quis enim morbi adeo communiter grassantis originem à minus publico fonte deducere audebit? Aut aliunde morborum causas acceptas referre quàm fomiti isti vitalis auræ quem universi jugiter depascuntur? At mihi rem attentius consideranti, paulo altius ejusdem stemma, & prima quasi rudimenta repetenda videntur. Quòd nimirum hæc febris nata sit, non contagio quodam ab aëre communicato, & immediate hominibus labem infigente, sed potius à diathesi, seu prædispositione quadam febrili, propter anni intemperiem antehac paulatim corporibus nostris impressa, quæ demum maturitatem adepta, levi occasione in actum deducitur, & in hanc febrem non erumpit adeo, quàm excrevit.

Cum enim circa Julii Calendas, æstu intensissimo per plures dies, aër immodice incalesceret, facile sanguinem nostrum, versus calidam & biliosam intemperiem alteravit, quia nimirum, (uti in vino plus debito effervescente,) pars dulcis, & spirituosissima multum absumitur, interim salina & sulphurea nimis evehitur, ut exinde rancorem, aut acorem liquor facile contrahat: hujusmodi sanguinis diathesin, qua quidem à temperie dulci, & spirituosissima, propter nimiam assationem, in biliosam vergit, ad febres intermittentes aptissimam esse, alibi ostendimus: hinc succus alibilis, qui in cruoris massam continud defertur, non rite coquitur, nec in sanguinem assimilatur, sed in materiam velut extraneam & fermentativam pervertitur: quæ in ipso sanguinis sinu ad plenitudinem assurgens, juxta incrementa sua stas periodicis turgescens, quemadmodum supra docuimus, febris intermittens paroxysmos inducit: cum itaque à retorrido hujus æstatis fervore, sanguis, fere omnium, plus debito incalescens, plurimum exassaretur, nihil mirum est, si exinde ad febres intermittentes maximam aptitudinem contraxerit: cur autem non urgente adhuc cæli fervore, sed paulo postea hic morbus increbuerit, ratio est, quoniam hæc indispositio non semel & una vice, sed paulatim, & non nisi longo tempore cruori nostro imprimitur: ideoque morbi, velut fructus, post prægressum æstatis calorem, potissimum in autumno maturantur.

Hanc aptitudinem, seu diathesin febrilem, haud omnes ex æquo contrahunt: illi quorum sanguis à natura calidior, plus sulphure abundat, & proinde citius assationem patitur: etiam qui laboribus

horibus editi, aut sub dio morati, æstatis fervorem magis perpeffi sunt, ob cruorem insignius torrefactum, facilius in hunc morbum inciderunt: quare inter colonos, & ruri potissimum, primò defævit: ex his qui à sanguine peraffato aptitudinem ad hanc febrem acquisiverant, forsitan alii in hanc sponte inciderant, diathesi febrili sensim ad maturitatem evecta, alii ob levem occasionem, seu causam evidentem, quæ aliàs febrilem effervescentiam solet concitare, uti à frigore suscepto, crapula, vini potu, & similibus; atque alii ægrotarunt propter contagium ab aliis susceptum; siquidem ab ægrotis effluvia constantet emanant, quæ cum in corpora ad similem affectum prædisposita, impingunt, *diviuis* latentes facile in actum suscitant.

Quod erat tertio propositum: nempe ut hujus morbi *causa conjuncta*, ejusque ratio formalis innotescant, in memoriam revocanda sunt, quæ de februm intermittentium natura, alibi habentur: supponimus nimirum, hujus affectus velut basin, constitutionem sanguinis retorridam, & biliosam, propter quam, succus alibilis, velut in dimenso quotidie suppediat, non rite coquitur, sed asatione in materiam fermentativam, & cum cruore non miscibilem facessit. Quando hac materia sanguis ad plenitudinem saturatur, (quod statis temporum intervallis contingit, quia succus alibilis in stata velut mensura suppletur) sponte turgescit, & effervescentia hujus materie eliminandæ gratia citatâ, paroxysmum febrilem infert: qui eo usque perdurat, donec hæc materia febrilis, in corde accensa, & velut combusta, cum sudore penitus diffletur.

Ex hisce præmissis palam fiet, nonnulla esse quæ in hoc de quo agimus affectu à communi intermittenti genere peculiari ritu contingunt, ideoque febris novæ appellatione eam non immerito insigniri; cujusmodi sunt, primò quòd circa morbi initia paroxysmi sine frigore, aut rigore incipiunt, sed cum vomitu atroci, siti, & calore intensissimo, ægros diu affligunt; quibus sudor ægre plerumque & partialis, ac sæpè interruptus succedit, quo accessio non nisi longo tempore finitur. Quorum ratio unice poni debet in diathesi sanguinis valdè biliosa, & supra modum peraffata: hæc enim à sulphure præpollente procedens solitum sanguinis acorem, qui turgescitiam ejus sequitur, & rigorem aut frigus solet concitare, omninò inhibet; atque ob hujusmodi temperiem sanguinis, succum alibilem nimis assantis, & velut comburentis, cruor unà cum succo isto turgescens, & in motum concitus, plus solito in corde accenditur, & deflagratione sua, calorem, cum siti, intensissimum, & ægris molestissimum, inducit. Vomitus biliosus non tantum ab initio, sed & medio paroxysmo contingunt ob illius exudantiam, quâ vasa choledocha, subinde nimis oppleta, ipsam intestinis suffundunt: quæ dein, spasma in visceribus concitato, facile in ventriculum exantlatur: sudor ægre succedit, quoniam bilis plus sero abundat, quare materia febrilis combusta, diaphoresi non facile scernitur, quin vel cruori commissa, effervescentiam diuturnam infert, aut versus intestina delata, vomitum aut diarrhæam producit. *Secundò* differt hæc febris à vulgari intermittente, quia, post finitum paroxysmum, non datur plena intermissio, usque ad *ἀναρπείαν*: quin ægroti usque manent languidi, & sitibundi; quoad appetitum, somnum & cætera accidentia, sic nate habentes

quod revera accidit, quoniam ab intenso paroxysmi calore, plus sanguinis, & materie febrilis accenditur, quàm ut recrementa à deflagratione ejus residua possint cito distillari: præsertim quia sudor ob materie siccitatem ægre admodum succedit, nec satis materia febrilis excernenda seroso latice diluitur: quare sanguis ab ejus contagio, paroxysmi tempore, haud perfectè liberatus, adhuc effervescit, neque accessione finita, à morbo plenas inducias sortiatur: interea dum cruor effervescentia fere continua hoc modo urgetur, à synocho differt: quoniam in hac, pars sanguinis Sulphurea nimis evecta velut inflammatur, & deflagratione sua febrim facit: continua autem ebullitio, quæ hoc modo febrim huic intermittenti supervenit, à materie non miscibilis confusione, ejusque à sanguine ægra secretionem, omninò dependet. Synochus, instar vini ob opulentiam suam sponte effervescentis contingit; altera instar ejusdem vini, dum propter heterogeneum aliquod confusum, orgasmum concipit: quare advertimus cum febris nostra jam in continuam migrasse visa est, tamen nec sudore, nec alvi fluxu, copiose licet & crebro obvenientibus, judicatur: quia à sanguine depauperato, potius quàm inflammato dependens, diuissime perstat, ægrosque versus cachexiam disponit.

3. Erit *tertia* discriminis ratio, quâ hæc febris à communi intermittenti censu discrepat, in hoc sita, quòd facile per contagium in alios subinde propagatur; cujus ratio est, quoniam corpora hic plurima sunt eodem modo ad eundem affectum prædisposita, quod alio tempore minime contingit: quare mera effluvia à corpore morbofo, in subiecto facile capaci, similem effectum concitare valent; non sicut ac flammæ radii quidam, in materia valdè combustibili, flammam accendunt: interim hujus febris labem, haud omnes pariter contrahunt: quin aliqui minus ad ipsam parati, imò, cum ægris conversantur.

4. Occurrit aliud symptoma, huic febrim haud constans, sed aliquibus tantum locis contingens, quod ipsam non tantum à communi discriminat, sed proprium sui ipsius typum variat: nimirum aliquando accidit, affectus dysentericos hunc morbum comitari; in quibusdam ad modum cholerae, vomitus & dejectiones biliosæ purissimum infestant; ac in aliis sedes cruentæ cum atroci dolore ac alvi torminibus succedunt. Prius in nostra hac vicinia sæpius adverti; ejusque ratio à temperie sanguinis insigniter biliosa deduci potest: propter hanc enim materies adusta diaphoresi, minus distillabilis, copiose in jecore secernitur; dein ob vasa choledocha ad exundantiam repleta, ventriculo & intestinis demandatur. Alter dysenteria affectus, in quibusdam tantum locis reperitur, ibidemque sporadicus potius quàm communis nonnullos solum ægrotantes occupavit. Ejus origo ad peculiare quorundam corporum crases, aut vitiosos apparatus, nec non locorum situs, aut auræ conditionem referri potest. Dein morbum, non sine inflammatione cujusdam communicatione, subinde ad alios translatum, suspicari est.

Circa hunc morbum *duplex prognosticon* haberi debet: *Primò* ipsius febris in genere, qualem & quando habitura sit finem: quid Terræ nostræ minetur; an non pestem, aut ægritudines *λοιμώδεις* (quod vulgò timetur) præcedat. *Secundò* poni debent signa, quibus salutem aut periculum, in variis ægrotorum casibus, præfigere solemus.

Quoad *primum*, quoniam hujus affectus originem non ab aura, contagio, aut venenato miasmate infecta, nec à maligno vaporum semine per aërem diffuso, petendum ostendimus, sed tantum à temperie seu diathesi corporum nostrorum insigniter biliola, cum sanguine adusto, & ob æstivos fervores summe præssate: puto hic nullam subesse metus rationem, qua vereamur ne febris hæc vitio aëris, in pejus evecta, tandem in malignam aut pestilentem excrescat. Quin potius (quod mutata anni tempestas, & sanguinis nostri alteratio expectanda, pollicentur) timere debemus, ne febris hæc, quæ modò tertianæ intermittentis typum imitatur, postea sanguine atrabiliscente, in quartanam transeat: quod quidem in aliquibus jamjam contigisse adverto; & ne posthac autumnò ad finem vergente in pluribus obveniat, præcipue metuendum duco.

Quoad particulare prognosticon, signa, quæ in hujus febris decursu maxime notabilia occurrunt, ejusque statum & eventum quodammodo prænuntiant, sunt hujusmodi; si morbus in corpore firmo, bene temperato, & facile perspirabili contingat; si vomitio cum Euphoria succedat, sitque alvus soluta: si paroxysmus cum levi rigore incipiat, & post calorem moderatum, cum sudore finiatur, sitque intervallum cum *diuresi* vel tolerantia; si pulsus sit fortis, urina coloris flammæ, pellucida, cum hypostasi laudabili, morbum citra periculum brevi desitutum prædicimus. Sin hæc febris in corpore pingui & habitus vitiosi excitetur, si eum vomitu molesto calor efferratus & sitis intolerabilis ægrotum diu exercent, si calori sudor difficilis, partialis, sæpe interruptus, & crebris vomitionibus intercalatus succedat, ac minime in apyrexiam desinat; morbum hic longum & periculosa aleæ subjectum pronunciamus. Sin tamen viribus æger constat, & urina signa coctionis exhibet, de salute minime desperamus; præsertim si post quatuor aut quinque periodos, morbus, quod fieri solet, de solita atrocitate remiserit. *Tertio* observamus si morbus hic in corpore senili aut aliis ægrotudinibus fracto, aut debilitato excitetur; si præter vomitiones horridas, & caloris atrociam, crebra syncope, lipothymia, deliria, aut affectus lethargici accedant; si post plures accessiones, prostratus ægri viribus, morbus nihil remittat, quin effervescencia continua sanguinem exercet, ac spiritus vitales plurimum disperdit: si appetitus dejectus, vigiliae pertinaces, motus convulsivi, cum pulsu debili, urina turbida, aut crassa, obveniant, rem periculo plenam judicamus: nec tamen æger velut deploratus relinquatur, quia morbus hic minime præceps, haud cito & affatim jugulat: sed diu protrahitur, & naturæ se recolligendi, & medico remedia exhibendi, tempora & occasiones concedit.

Indicationes therapeuticae, quæ in curatione hujus febris locum habent, sunt præcipue *quatuor*. *Primo* ut sanguis jam retortidus, & nimis biliosus factus, ad debitam temperiem reducat. *Secundo* ut succi alibilis depravatio, ejusque in materiam fermentativam alteratio inhibeatur, aut saltem minuatur. *Tertio* ut circa morbi declinationem, sanguis crebra deslagratione depauperatus & materiae morbificæ seu adustæ confusione impurius factus restauretur, atque, uti par est, volatilis reddatur. *Quarto* ut symptomatis, quæ in morbi decursu maxime infestant, cum remediis idoneis tempestive succurratur: quod his intentionibus satisfiat, methodo sequenti utendum consulo.

Circa prima morbi initia, si humore biliolo è valis choledochis exundante, & in ventriculum suffuso, æger sit in vomitum proclivis, instanti paroxysmo uberius ejusdem evacuatio leni Emetico proritetur: Venæ sectio, & purgatio, non nisi paroxysmorum interstitio debet adhiberi: dum enim sanguis immaniter effervescit aut in sudorem exsolvitur, natura ab opere incepto non debet avocari, nec molimina ejus à medicorum præscriptis interurbari: quare post accessionem præteritam, & sudorem integre finitum, leni cathartico purgatio instituat, eademque postea simili occasione aliquoties repetatur: hac enim methodo, non solum materiae excrementitiæ proventus primis viis subducitur, sed præcipue vasis choledochis inanitis, è massa sanguinis bilis copiose emulgetur, indeque versus crasin naturalem cruor refluitur. Sanguinis missio si indicatur, statim ab initio celebretur; sic enim liquor ejus nimis turgescens eventilatur, quo & succum nutritivum minus pervertat, & urgente paroxysmo minori incendio unâ cum materia morbifica deslagret: secus autem, si post longam ægrotationem vena secatur, quando sanguis depauperatus & aquosior factus, plus materiae morbificæ congerit, ipsamque minus recte coquit, & excernit, multum de naturæ viribus detrahitur, de morbi potentia nihil. Accessionum intervallo, cum nec venæ sectioni, nec purgationi locus sit, constanti enematum usu, alvus soluta servetur: etiam remedia digestiva ex liquoribus & pulveribus acetosis, aut salinis, exhibeantur: cuiusmodi sunt cremor Tartari, sales herbarum fixi, Tartarus vitriolatus, Cornu-Cervi ustum, Spiritus Vitrioli & Salis, &c. hæc enim viscerum fermenta amissa, aut consopita restaurant, sanguinem fundendo depurant, necnon materiam morbificam fecernunt, ac velut præcipitant: etiam hoc tempore intercalari, si quando vigiliae pertinaces infestant, & ægri vires atterunt, liceat remedia anodyna, & blande narcotica, exhibere: in accessione verò nequaquam: tunc enim febrilis materiae subactionem, & secretionem valde impediunt, & paroxysmum citius desitutum diu protelant.

Hæc de agendis circa accessionum interstitia: urgente autem paroxysmo, licet ægri potissimum accersunt ac inclamant Medicos, autamen eorum præscripta hoc tempore breviori limitantur scopo: si Vomitus (licet emetico prius adhibito) usque infestet, à liquore posseti, aut simplici aut cum herbis amaris incoctis, liberius provocetur: potissima autem jovaminis ratio sit in contemperandis calore & siti, quæ in hac febre solent ægros graviter torquere: dum enim sanguis cum materia morbifica effervescens, ac in corde accensus in pulmones exsilit, immanissimam illic phlogosin concitat, quæ frigidi humoris veluti proflamma extinguenda perfusionem exigit: quare potum sine modo & mensura ingerere appetunt; quo desituti præ nimio fervore ægri exsolvantur, eorumque sanguis fere totus, velut in flammam & fumum rarefactus, circulationis silum haud facile continuat, quare potus febricitantibus omnino concedi debet: qui tamen, si larga nimis quantitate ingeratur, sanguinem astantem primò magis exagitat, & materiae febrilis secretioni inceptæ denuo confusionem parit: ut proinde subactionis & secretionis opus diutius pertrahatur, & paroxysmus fiat longior: præterea item magna potus ingestio ventriculo molestias facit, ipsumque perturbando, & sæpe vomitum ciendo, diaphoresin impedit, & sudorem erumpentem;

tem, aut forsan eruptum istus revocari: quare, accenso primum febris calore, acri licet iuvandi, solum pituitando bibant, & quantum licet se contineant, postea cum materia combusta, & subacta, sudore incipit diffusi, genio hac ex parte liberius indulgeant: sic enim diaphoresis valde promovetur, & paroxysmus citius finitur: quoad naturam potus, modò liquor posseti, modò cervisia tenuis, aut aqua hordei propinetur, quandoque aqua fontana, aut simplex, aut succo limonum acidulata: in hoc casu, merito laudatur usus Salis prunellæ, in quovis liquore exhibiti: hic enim nitrositate sua sanguinem æstuantem mire compescit, & sudores potenter movet: sæpius observavi, medio paroxysmo, ægros in lipothymiam, aut syncopen incidisse, ubi quæ statim infundi solent, cardiaca & liquores ardentis, febris violentiam plurimum adaugent, & solito majores molestias pariunt, ut paroxysmus difficiliter finitur: verum hæc deliquia ut plurimum contingunt, vel ab humore biliioso in ventriculum suffuso, vel propter sudorem derepente abruptum, & contra hæc remedium præsentissimum temper expertus sum: ut vel pluma gutturi indita vomitus provocetur, vel liquore tenui ubertim epoto sudor denuo suscitetur: etiam in toto hujus febris decursu, nulla omnino cardiaca aut alexiteria exhibere soleo.

Victus in hac febre solummodò tenuis, & minimè opimus institui debet; edulia quævis ex carnibus animalium parata omnino vitentur: hæc enim Sulphure cum abundant, sanguini effervescenti seu accenso pabulum (velut oleum flammæ suffusum) uberius præstant: nihil præterea spirituosum, ut sunt aquæ ardentis, cerevisia fortis, aut vinum, concedatur: quin decocta aut juscula avenacea aut hordeacea herbis refrigerantibus alterata in maximo sint usu, item liquor posseti, & cervisia tenuis aut serum lactis pro ægrorum libitu propinentur: etenim hac ratione, cum succus alibilis admodum tenuis & aquosus sanguinis massæ convehitur, solutæ Sulphuris particule citius & cum minori tumultu deslagrant; etiam materię adustæ recrementa è cruoris sinu facilius eliminantur: sin è contra ditior & uberior nutritus adhibetur, effervescentia cruoris inde plurimum augetur, & materię adustæ confusione sanguis magis inficitur.

Postquam à crebris paroxysmis, sanguine plurimum deslagrato, febris in declinatione posita de fervore ac atrocità remiserit, cavendum est, ne ægroti tandem, adhuc convalescentes, in cachexiam, aut affectum scorbuticum impingant: etenim læsa viscerum crasi, & cruore valde depauperato, succus alibilis, licet non uti priùs exasetur, haud tamen ritè coquitur, & in sanguinem perfectum maturatur: quin ob *visuaria* defectum excrementa serosa, Sale fixo imbuta, valdè congeruntur, & modò in visceribus, modò in extremis partibus defixa, varios affectus pariunt. Quare in diuturno ægrorum languore, aut aliàs, citioris convalescentiæ gratia, exhibeantur remedia, quæ sanguinem volatilifent, viscerum infarctiones aut inhibeant, aut factas referent; eorumque fermenta velut extincta restituant: huic usui imprimis conducunt remedia & præparata, quæ vulgò digestiva & antiscorbutica appellantur; quibus tempestive adhibitis, novi plures imbecilles, pallidos, & quasi exsanguis, citò vim vegetam, & vigorem recuperasse.

Febris Catarrhalis, Anno 1653. medio Vere, Epidemica descriptio, prid. Calen. Junii habita.

NOvissimæ æstatis calorem immo licet, hyeme insequente, æque intensum gelu excepit; adeo ut similem huic annum, propter utrumque tum æstus tum frigoris excessum, haud quaquam modò viventium facile meminerit. Ab Idibus Decemb. fere ad Æquinoctium verum, erat tellus nive obiecta, & à Borea jugiter suffiante, cuncta sub dio posita constanter obrigescebant: etiam postea, ab initio Veris fere ad Calendas Junii eodem vento adhuc spirante tempestas erat brumæ quàm veri similior; nisi quod interdum die forsan uno aut altero præservido intercalaretur. Durante hyeme inter nostrates (nisi quòd febris quartana in Autumno contracta quosdam infestaret) status erat mediocriter salubris, à populari quovis morbo immunis. Ineunte Vere, febris intermittens tertiana, (uti quolibet præterea anno assolet,) nonnullos incessit. Circa finem Aprilis, derepente emicuit affectus, qui velut afflatu quodam à syderibus immensus, quamplurimos unà corripuit: ut in quibusdam oppidis, unius septimanæ spatio, plusquam mille homines simul decumberent. Symptoma hujus morbi pathognomicum, & quod primò ægrotantes invasit, fuit tussis molesta cum sputo copioso, necnon catarrho in palatum, gulam, & nares decumbente; adeo etiam intemperies febrilis, quæ cum calore & siti, inappetentia, lassitudine spontanea, & dolore gravativo in dorso & artibus, ut plurimum conjungitur: quæ tamen febris in nonnullis erat remissior, ut fortas obambulant, & circa consueta vitæ munia toto ægrotationis tempore occuparentur, interim de virium defectu & languore, cibi fallidio, tussi, & catarrho, querentes: in quibusdam verò calida intemperies plurimum emicabat, ut lecto affixi, ardore & siti ingenti, vigiliis, raucedine, ac tussi fere continua molestantur; interdum hæmorrhagia narium, in aliquibus sputum cruentum, & non raro dejectiones sanguinolentæ huic affectui supervenerunt: qui corpore infirmo præditi, aut prope ætatis homines hoc morbo corripiebantur, haud pauci interibant: robusti autem & constitutionis sanioris fere omnes convalescebant: qui huic morbo succumbentes interibant, plerumque ob vires sensim labefactas & colluviem serosam magis in pectore coacervatam, cum febre adusta & respiratione difficili, instar febre auctica laborantium, emoriebantur. Circa hunc morbum, inquirere oportet, qualem habuerit causam procatarticam; ut medio vere derepente emergeret, eodemque infra mensis spatium fere tertia pars hominum afficeretur: dein signis & symptomatibus sedulo collatis, assignari debent, hujus morbi ratio formalis, item criseos & curationis modi.

Ventum Borealem, producendis catarrhis aptissimum esse, præter Hippocratis testimonium, experientia communis suffragatur: cur autem, non toto hyemis ac veris tractu, catarrhi, saltem sporadice increbuisse; sed tantum unius mensis spatio, & tunc cum febre conjunctus, hic affectus Epidemice grassaretur, ratio haud plane constat. Scio plures causam deducere ab inæquali (pro isto tempore) æris intemperie: qui, licet plerumque frigidior, tamen aliquando remittente Borea, die uno aut altero præservidus extabat: quare ab hac *peripneumonia*, velut à frigore possi incalescentiam suscepto, homines communiter ægro-

ægotare poterunt: hujusmodi causa evidens forsitan pro nonnullis hac ægritudine afficiendis sufficeret; at verò pro excitando affectu ita derepente exorto, & communissime grassante, præter talem occasionem magna procatarxis seu prædispositio requirebatur; namque supponi debet, quòd cuncti fere homines ad hunc morbum suscipiendum fuissent proclives, secus nulla causa evidens, vim suam ita potenter in plurimos exerceret: quare verisimilius videtur, quòd ab anni intemperie, & maxima inordinatione, hic morbus originem duxerit: & sicut febris intermittens Autumnalis superius descripta fuit productum immodici caloris præcedanei, ita hæc febris catarrhalis ab anni tractu succedente nimis impense frigido omnino dependeret: enimverò sanguis ab æstate prærevida jam retortidus, & in febrem superius descriptam proclivis, dein urgente autumno acetosior factus, & in febrem quartanam aptus, postea ob intentum brumæ frigus parum eventilatus, & à debita perspiratione prohibitus, dyscrasiam adhuc retinuit, eandemque pro data occasione luere in promptu habuit: quare cum medio vere sanguis (uti vegetabilium succus) vegetior factus, necnon efflorescere, & luxuriari inceptus, ob *viscositatem* adhuc continuatam, inter circulandum angustaretur, in febriles effervescentias erat facile proclivis: cumque latex serofus in cruore redundans, propter poros usque à frigore strictos extus evaporare nequiret, intus restagnans & præcipue in pulmones, (ubi *stagnatio* externæ aliquid succedaneum peragitur) decumbens, tussim ita crebram & molestam excitabat.

Hujus itaque morbi origo & formalis ratio in duobus præcipue fundantur, quòd nimirum una contigerint sanguinis effervescencia solito major, à tempestate verna inducta, simulque *viscositas*, sive magna pororum contractio, à tractu temporis præcedaneo nimis impense frigido excitata; ut propterea sanguini in vasis efflorescenti haud liberum concederetur spatium: res ita se habuit, ac si vinum efflorescere inceptum, vasis strictim oclusis imponeretur; namque hac ratione, tum vasa, tum liquor, disperdi periclitantur.

Quare, ut rei summam brevi contraham: Quòd hic morbus, medio vere exortus, statim latissime grassatus, quamplurimos occuparet, in causa fuit, haud maligni aëris afflatus, quo, velut syderatione percussis ægri afficiebantur, prout nonnulli volunt: verum quòd hoc tempore sanguis, à constitutione verna inspiratus, adeoque luxuriari, & efflorescere aptus, in motu coarctaretur, ac effluvis intus cohibitis non satis eventilari potuerit. Quolibet anno licet temperato, usitatum est vere, & autumno, morbos quosdam epidemice regnare; quoniam scilicet hoc tempore sanguis redintegritus veluti de novo efflorescit, ideoque febres intermittentes, ac interdum variolæ hac tempestate passim increbrescunt; quare nihil mirum, post anni constitutionem maxime inæqualem, & à naturali distitam, cum hoc Vere sanguis vegetius intra vasa ebulliens, propter *stagnationem* impediam, libere circulari, & satis eventilari nequiret, si exinde magnæ inordinationes sequantur, & à communissima hac causa affectus valde Epidemicus excitetur.

Quoad symptomata huic morbo adjuncta; intemperies febrilis, quæque huic appenduntur, præcordiorum æstus, sitis, lassitudo spontanea, dolor in capite, lumbis aut artibus gravativus, à sanguine plus effervescente, nec satis eventilato inducebantur: hinc in plerisque tenuioris cruo-

ris parte excoacta, ac reliquo liquore solummodo in confusionem acto, synochus simplex, sive plurium dierum inducebatur, atque hæc intra paucos dies plerumque cessabat: in nonnullis autem, vitiosa sanguinis diathesi, aut malo corporis habitu præditis, hujusmodi febris, propter eandem causam exorta, cito in putidam valde periculosam, & non raro lethalem, transit.

Tussis cum catarrho hanc febrem comitata, ab humore seroso, propter transpirationem præpeditam diu in sanguine coarctato, & dein, effervescencia oborta, arteriis intus dehiscens magis exsudante, originem traxit: cum enim pori constringuntur, serositates in sanguine superflue, exterius evaporare solite, propiori sanguinis lustratione in pulmones suffunduntur: quare à frigore (uti vulgo dictum est) suscepto, hoc est, à transpiratione extus præpedita, tussis ut plurimum concitatur: atque, in procatarxi ad hunc affectum, seri in cruoris massa exundantia locum sere primum obtinuit: namque à frigore diuturno, sanguinis assationem, seu bilis proventum impediens, atque laticis aquosi *stagnationem* prohibens, necesse erat plurimum serosi humoris in sanguine coarctari: quare, cum sanguis, à Vere efflorescens, effervescenciam concepit, seri exundantia, ejusque in partes interiores suffusio, primum tussim, velut proprium hujus morbi symptoma, inferre solebat: ac in quibus sanguis, à seri mixtione diluitor factus, tussis, & affectioni Rheumaticæ fuit maxime obnoxius, ipsi ab intemperie febrili cum leviori plaga absolvabantur.

Hujus morbi *prognosis* circa privatas personas plerumque facilis est, ut à primo statim insultu eventum prodatur: nam si in corpore robusto, & prius sano hæc ægritudo excitetur, sitque intemperies febrilis moderata, & sine gravi, & horrendo quovis symptomate, res periculo vacat, & affectus ita levis momenti reputatur, ut vulgò tantum *frigus contractum* audiat, & plerumque nec Medicus consulatur, nec remedia, nisi trita, & facile parabilia adhibeantur. Sin verò hic affectus in corpore imbecillo, & in valetudinario, cum malo apparatu contigerit, sitque aut febris in putidam evecta, aut tussis ingravescens, respirationem difficilem, & constitutionem velut tabidam inducat, morbi eventus plurimum suspectus est, & non raro in mortem terminatur. *Prognosis commune*, quod hinc circa anni statum futurum desumitur, nihil valde timendum continet, aut insigniter malum ominatur; propter inæqualem anni intemperiem, ac magnos æstus, ac dein frigoris excessus, morbos à dyscrasia sanguinis oriundos liceat timere; verumtamen à præsentis statu, neque auram insigniter depravatam, aut venenatis halitibus infectam suspicamur; ut hinc pestis, aut malignioris morbi imminens criterion habeatur.

Quod ad therapeiam attinet, quando hic morbus levius instigatur, ejus cura ut plurimum naturæ relinquatur: etenim hæc febris, cum sit tantum synochus simplex, intra paucos dies per diaphoresin judicari solet: quare à sudore copioso plerumque circa tertium diem aut quartum calor & sitis, lassitudo ac dolores gravativi sedantur: deinde tussis diutius protracta postea paulatim remittitur, & demum ægri sensim convalescunt; si quando hic affectus altiores radices egerit, remedia idoneis & exacta medendi methodo opus est; febris ingravescens juxta leges in putrida observandas sanetur: verumtamen cum hoc discrimine, ut quoniam transpiratio præpedita, & humoris serosi in pulmones suffusio præcipue in culpa sunt,

sint, idè diaphoretica & remedia dicta thoracica crebrioris sint usus; hæc enim seri è vasis intus exundantiam cohibent, ipsamque aut poros referando foras convolvunt, aut à cruoris sinu præcipitando per ductus urinarios amandant; itaque medicinae methodus pro hoc morbo in pejus evectò respiciat tum *intemperiem febrilem*, cujus sanandæ gratia juxta intentiones in febre putrida adhibita dirigatur: tum *affectionem Rheumaticam*, quæ tamen sit indicans secundarium, & remedia non quælibet expectorantia, aut contra tussim usitata, sed ejusmodi tantum admittit, quæ febrem minimè intendunt: horum formulæ, & medendi occasiones, è præceptis pro curatione *febru putridæ*, & *tussis* palliâ traditis petantur: auxilia, quæ nunc crebrâ experientia in hoc morbo opem præcipuam contulisse vulgò perhibentur, sunt *diaphoresis* sive *procuratio sudoris*, & *sanguinis missio*: etenim vasis hoc aut illo modo depictis, tum immodica sanguinis effervescencia, tum seri exuberantia cohibentur.

Febris Epidemica, sub initium Autumni, Anno 1658. exorta, descriptio, habita Idibus Septembris.

Febris vernalis modò descripta vix ultra Septemberem duravit, ut plane videretur ea tantum levior sanguinis efflorescentia, quâ nimirum in vere surgens, simulque ob ventilationis defectum spatio coarctatus, instar musti utriusque inclusi impetuosi edulit, ac dein sponte cessavit. Exinde tamen, prout neque annus. ita nec sanguis noster debitam temperiem recuperabat, adeoque in novam usque febrem fomes alter cito congestus est. Quippè post solstitium æstivum, Boreâ adhuc stante, tempestas frigida diu persistit, ita ut fruges ac segetes hoc anno vix ad maturitatem perducere possent agricolæ vererentur: posthac autem, paulo ante calendâ Sexiles, calor intensissimus per plures dies insequutus est: & jam regnante Sirio ær impense æstuabat, ut sub dio versari plerumque tæderet. Propter hujusmodi æstus ac frigoris excessus, hujus anni temperatura fuit maxime inæqualis: quapropter sanguinem nostrum modo figi, ac velut congelari, modò præassari nimis, ideoque à crasi naturali in retortidam, aut atrabiliariam perverti necesse fuit; etiam poros cutis à constitutione recta plurimum alterari, ut proinde transpiratio insensibilis haud solito more perageretur.

A quo desit febris superior, fere ad occasum Caniculæ fuit status salubris, & morbi cujusque popularis immunis: deinceps verò, pauci primò in villis, ac vicis minoribus sparsim ægrotarunt; postea autem circa finem mensis Augusti, febris nova repente exorta, per totas regiones, undequaque in vicinia nostra grassari coepit; hæc etiam, prout altera, quæ novissimo autumno increbuit, in pagis, & villis rusticis præcipue deservit; interea tamen urbium & oppidorum majorum incolæ rariore decubuerunt. Eodem tempore in aliis regionibus procul hinc distitis, imò per totam fere *Angliam*, febris Epidemica grassari ferebatur, etiam in aliis quibusdam locis longe crebriora funera quam hic inter nostrates audiebantur. Forsan hujus febris modò regnantis Idea, ejusque symptomatum apparatus haud ubique locorum per omnia similis existit, aut usdem prorsus phaenomenis & accidentibus insignitur: quicquid tamen circa naturam ejus, prout in vicinia nostra se habuit, observatione propriâ, aut ab aliis communicatâ edidici,

succinctè ac breviter subjiciam.

Circa primâ hujus morbi initia fuit typus ejus vagus, & valdè incertus, quippè in nonnullis aderat effervescencia continua, in aliis intermittens, & paroxysmis stas interpolata; quamplurimis verò ægrotantibus velut *symptoma* hoc tempore *pathognomicum* accidit, in *cerebro & nervoso genere se male habere*, ut statim à febris hujusce primordiis de capite graviter affecto fere omnes quererentur: quippe alios cephalalgia immanis, alios gravitas audius cum tinnitu aurium infestant; plerisque verò aut torpor, & somnolentia gravis, cum affectu vertiginoso, aut vigiliæ pertinaces, cum delirio & spirituum animalium distractionibus accidere solebant. Observavi in nonnullis, quòd primo, aut secundo ægrotationis die, maculae latae & rubicundæ morbillis similes, in toto corpore sensim eruperint, quibus brevi postea evanidis, febris statim intensior, & præcipue affectiones capitis longè graviore evaserunt. Exinde quosdam torpor sensuum & somnolentia per plures dies incesserunt, ut sine loquela, aut amicorum notitia velut moribundi diu jacuerint. Novi alios hinc in lethargum, aliosque in apoplexiam conjectos, quosdam in deliria, & phrenesin incidisse. Ex his juniores, & robustæ ætatis homines (non sine diuturno tamen languore, & dubia convalescentia) complures evaserunt; interea senes, aliâs imbecilles, ac inveteratarii passim interibant. Qui febre velut continua cum istis malignitatis notis decubuerunt; rariore, & in quibusdam tantum ædibus sporadice affecti extiterunt. Quæ verò in nostra vicinia ægriudo communissime grassata plurimos incessit, atque etiam graviter deservit, typum febris intermittens, scilicet aut *Tertiana*, aut *Quotidiana*, imitari videtur: siquidem in diebus aut singulis, aut (quòd sæpius observatur) alternis, ægri paroxysmos habent, qui cum frigore, æstu, ac sudore, ordine succedentibus, eos diu ac graviter infestant: hujusmodi verò accessiones, necnon totius morbi decursus, pro diversis ægriorum ætate, ac temperamento, cum varia symptomatum & accidentum *συνδρομή* insigniri solent. Hoc tamen plerisque (penè dixerim omnibus) decumbentibus commune est, unâ cum hac febre affectibus cephalicis male plecti.

Cum itaque hoc morbo quispiam afficitur (sive ex causa evidenti, aut contagio, sive absque occasione manifesta ægriudo exciteretur) dolor in capite, & non raro in lumbis, cum siti, inappetentia, lassitudine spontanea, ac calore licet minus intenso, ejus advenum produnt: si in corpore juvenili, sanguinis floridi, & temperamenti calidioris, accidat, circa ejus initia, paroxysmi frigore, aut rigore carent, æstu tamen & diuturno æri sunt plurimum molesti: ægri vomitu sæpe tentantur, usque caput plerumque immaniter dolet; sudor difficulter succedit, qui sæpe partialis ac cito interruptus paroxysmum raro solvit, quin cum sudore desierunt, denuo incallescunt, ut vix intra horas 18. aut 24. in quibusdam accessio finiat. Interim à cruore admodum effervente phantasia perturbatur, ut sæpe delirium, fabulatio absurda, vigilie, & summa inquietudo durante paroxysmo concitentur; eodem verò finito, interstitii tempore, adhuc sitis molesta, calor lentus, virium languor, & spirituum magna debilitas, cum cephalalgia & affectu vertiginoso, plerumque infestant. Raro inveniuntur, qui, prout in tertiana communi, accessorum intervallis se mediocriter habent. Circa morbi principia, exacer

exacerbationes febriles paulò mitiores existunt, quæ postea qualibet vice sensim ingravescunt, & dein cum frigore, aut rigore incipiunt; cui tamen post æstum diurnum & valde molestum sudor ægre in plerisque succedit, ita ut paroxysmus raro in temperiem debitam finiatur. Intra sex, aut septem periodos, ægrotantium vires plurimum atteruntur, ut languidi & imbecilles facti difficile habeant pensum cum morbo colluctari; quippa nisi ab arte naturæ succurratur, febris usque prævalet, & raro aut nunquam intra breve tempus aut crisi solvitur, aut sensim remittit: quin affectos diurnâ obsidione in summas angustias adducit, eo usque nimirum persistens, donec sanguis, à crebra deflagratione valde effoetus & aquosior factus, sponte in vasis nimium effervescente, aut in corde uberius accendi sit omnino inhabilis; & tunc non raro ita vapidus, & spirituum inops evadit, ut lampadi vitæ prorogandæ insufficiens mortem accersat. Interdum vero cruoris massa, ab hoc morbo depravata, & inops facta, ignem viralem semi extinctum (ægrè licet) perennare, ipsumque dein cum spiritu & vigore paulatim, & diuino tempore, redintegrare valet: interea tamen post statum hujus morbi, cum sanguis debilior, simulque impurior factus, materiam febrilem, seu recrementa adusta motu critico foras expellere nequit, eadem cerebro transfert; ideoque circa febris hujus *ἰσχυρὸν*, spirituum torpor, & stupiditas, somnolentia, vertigo, aurium tinnitus, tremores, & motus convulsivi, cum magna totius facultatis animalis oppressione sæpiissime inducuntur.

Qui frigidioris temperamentis, aut provectioris ætatis homines, hoc morbo corripiuntur, licet minus acute febricitent, cum majori tamen vitæ periculo decumbere solent: quippe in his præter sanguinis diathesin haud facile reducibilem, etiam in paroxysmis, quod extraneum & non miscibile congeritur, ægre subigitur, & difficulter à cruoris massa secernitur: quare & sanguis in crasi sua usque insignis depravatur, & in singulis paroxysmis impura mixtione magis inficitur: insuper liquor nervosus à debita temperie valde pervertitur, & recrementis adustis cerebro continuo suffusus pessimè inquinatur. Cum itaque senes, melancholici, aut alias invaletudinarii, in hanc febrem incidunt, à primo ejus insultu statim torpidi, & plerumque vertiginosi evadunt: in paroxysmis licet calor sit minus acris & mordax, inquieti tamen, & plurimum jactabundi degunt, sæpe incongrue, & delirè fabulantur: post diutinam incalescentiam sudor aut nullus, aut tantum partialis, & crebro interruptus succedit; quo paroxysmus haud plene solvitur: quin totis intervallis ægri sitibundi, cum oris siccitate, linguæ scabritie, & amurcæ viscosæ suffusione, male habere perstant. Post aliquot paroxysmos, viribus summe dejectis, aut lecto affiguntur penitus, aut parumper interdiu suscitati, vix stare, aut è loco in locum, pedetentim licet, incedere valent; interim languore, respiratione difficili, sensuum torpore, & totius nervosi generis imbecillitate magnâ laborant. Urina in plurimis intense rubicunda est, coloris saturati magis, & consistentiæ crassioris, quam in tertiana communi: pulsus, dum vires non omnino prostratæ sunt, plerumque robustus est, & æqualis: postea, cum ægroti valdè oblanguescunt, debilis, inæqualis, ac sæpe intermittens existit; cui etiam tendinum contracturæ, & motus convulsivi in catpis adjuncti, prognostici ut plurimum lethalis occasionem

præbent. Qui sensim debilitati versus mortem declinant, aliquo ante obitum spatio, plerumque sine loquela, aut adstantium agnitione, velut stupidi decumbunt; raro accidit in hac febre, ut quispiam moribundus, memoriâ & intellectu vegetis, res familiæ suæ disponat, aut amicis valedicat. Quos verò è languore summo, & statu febre deplorato evadere contingit, haud subita & manifesta diacrisi cito emergunt; verùm diu vacillantes, torpidi, ac enerves jacent, ut, non nisi post dubium & difficile certamen, natura tandem vix ac ne vix quidem morbo potior extiterit, & dein lentâ ac diurnâ convalescentiâ vires gradatim recuperet.

Si natura, & formalis ratio febris Epidemicæ modò descriptæ inquiretur, dicimus hanc (prout illam prioris anni) esse proprie intermittentem: quæ enim communiter grassatur hujusmodi typum gerit; licet continuæ quædam rariores intersparsæ sunt, quæ etiam mox obiter perstringemus. Hujus seminarium non opus erit ab aère miasmate quodam infecto derivare, quin potius causam ejus *ἰσχυρὸν* ab indebita anni constitutione, & exinde sanguinis nostri indispositione acquisita petere. Quippe, vere, & autumno, febres intermittentes quotannis increbrescunt: quia nimirum sanguis noster, æque ac vegetabilium succus, his temporibus solito vegetius commoveri, ac efflorescere solet. Quare si cruoris massa, ob prægressam astatem aut hyemis tempestatem, debita temperie alteretur, & diathesin aut acrem, aut atrabiliariam, aut alius generis contraxerit, ejus dyscrasiæ, prius inceptæ, circa æquinoctia potissimum maturantur: quando nimirum sanguis, uberius fermentescens, (si modò à crasi naturali desciscit) non ita facile sanguificat, quin succum alibilem, ei confusum, in materiam extraneam, & febrilem pervertere aptus fuerit. Cum itaque hic annus à constitutione recta plurimum deflexerit, (ut non solum Canicula præcedens, sed) bina retro solstitia, totidemque Æquinoctia omnino intemperata extiterint, nihil mirum est, si febres intermittentes solito crebriores, æque symptomatis quibusdam inusitatæ, insignitæ sub Autumno ingravescant. Quod igitur febris Epidemica intermittens hoc tempore defæviat, haud aëris præsentis vitio, sed tempestatem prægressæ anomaliis attribuendum duco: à quibus tamen causis, & occasionum momentis symptomata in hac febre propria quædam, & à communi intermittentium norma distincta oriuntur, inquisita erit dignum. Dixi superius apparatus, quo hæc febris in mortalium perniciem instruebatur, in *ἰσχυρὸν* præcipue constitisse; scilicet anni temperiem modò impense frigida, dein succedens calidissima, tum sanguinis nostri crasin varie perverterat, tum poros cutis constitutione indebita affecerat. Juxta rationes ab utrisque petitas, hujus morbi accidentis explicare, ejusque phænomenon causas assignare satagam.

I. Primò observamus quòd febris hujus typus fuit varius, nimirum in his cum effervescentia continua, in aliis cum macularum eruptione, in plerisque autem intermittens, & instar tertianæ, ac interdum (licet rarius) quotidianæ, diebus singulis, aut alterius paroxysmos repetens; diversitatis hujus causam assignamus, quoniam hoc anno *ἰσχυρὸν* *ἰσχυρὸν* fortior & potentior erat, quam ut solummodo febrem intermittentem in Autumno communiter assuetam produceret; quare in aliquibus (prævidi forsan corporis habitu præditis) febres nonnihil malignas concitavit, & quibus juxta solitum tempestatem morem intermittentes

intermittentes accersivit, eas peculiari symptoma-
tum apparentia notari fecit.

II. A febre hoc tempore Epidemica (sive ea sit continua, sive intermittens) correpti, protinus malas capitis affectiones patiuntur; scilicet modò cephalgia immuni, modò spirituum animalium aut stupore, aut distractione nimia infestari solent. Hujus ratio est, quòd succus nervosus, æque ac sanguinis propter anni intemperiem, à crasi debita, scilicet natura dulci, ac spirituosa, plurimum alteretur, ac modò hebes & fere vapidus, modò acris nimium & pungitivus evaserit. Præterea item ipsa cruoris massa, hinc malo valde contribuit; dum enim effervescat, effluvia vaporosa, quæ exterius distillari oportuit, ob poros contractos, capitis membranæ, ac cerebro suffunduntur: atque propter hujusmodi *viscositatem* fere omnibus impressam, sudor ægre, & non nisi partialis, & sæpe interruptus, in paroxysmis succedit; hinc etiam in morbi statu crisis perfecta, aut spontanea ejus solutio, rarò & vix omnino contingit; quæ, vice hujus, si res naturæ committitur, materies adusta, seu recrementa in cruore congesta capiti transferuntur, ibidemque affectus modò comatosos, modò phreneticos, eosque diuturnos, ac contumaces consistant.

III. Quòd paroxysmi interdum sine frigore, aut rigore incipiant, cum aestu tamen molesto, & sudore difficili, pariali ac sæpius interrupto diu protelantur; dein quatenus eodem finio ægroti rursus incalescant, ut non nisi longa halitus sicci evaporatione accessiones finiantur: in causa est nimis aeris & biliosa sanguinis diathesis, qua, Sale & Sulphure adustis, potius quam seroso latice refertus, quando turgescit, sine prævio nurose materiæ fluore, protinus incendium concipit; ideoque ob seri defectum, & poros oclusos, exhalatione fere tantum sicci, deslagratio ejus longo tempore continuatur, & vix tandem in *deslagrationem* desinit. Atque ideo paroxysmorum incertum, calore, & siti, cephalgia, vertigine, aliisque affectibus, suat plurimum molesta: quæ scilicet materia febrilis in sanguine congesta, singulis paroxysmis haud tota discutitur, quia pars ejus post accessionem relicta, velut extranea & non miscibilis, effervescentiam fere continuam inducit.

IV. Observare est, quòd hac febre affecti viribus suis, & solita corporis firmitate confestim decidant, ut post unum aut alterum paroxysmum anhelosi, & valde impetiles, vix pedibus stare, aut absque sustentaculo ambulare valeant; cum usitatum sit febre intermittente communi correptos, accessionum intervallis, satis vegete & alacriter se habere; discriminis ratio est, quoniam in hac febre, cruoris massa tum succi degeneris impura mixtione plus depravatur, tum præcipue, quòd eadem à crasi naturali magis pervertitur, & propterea, quando extra paroxysmos minus ebullit, in cordis tamen sinibus haud rite, & æquabiliter fermentescit: quare cum à motu citiori, aut corporis agitatione quavis, sanguis in cordis sinus impetuosiùs urgetur, quoniam illic non totus statim accenditur, & foras exilit, stagnatione sua cordis oppressionem, & spirituum vitalium exsolutiones magnas infert. Propter hujusmodi cruoris dyscrasiam, qua nimirum fermentationi, seu accensione debita in corde sit inidoneus, etiam jumenta quædam, ac præsertim equi, tempore verno, aut autumnali, sunt anhelosi, atque ad motum rapidiorem valde inepti.

Tom. II.

V. Super hac febre ultimo inquirendum restat, quare villis, pagis minoribus, ac ruri potissimum increbrescat; quando urbes, ac oppida majora leviori plagâ feriuntur. Videri autem possit, quòd hic affectus ad halitibus paludosis, aliisque noxiis, in hoc aut illo aeris tractu uberius congestis, excitetur: verum ratio melius constat, asserendo istiusmodi locorum incolæ frigori vernali, ac dein caloribus æstivis, magis expositos, dyscrasiam sanguinis majorem, adeoque in hanc febrem diathesim aptiorem contraxisse. Enim verò rure habitantes vix ædibus suis egrediuntur, quin solis radiis, aut aeris æstivantis fervori exponantur. Insuper agricolæ, & rustici, durioribus negotiis assueti, (inter quos hæc febris maxime sævit) à labore, & exercitiis immodicis sub dio habitis, simulque victu pravo & aspero utentes, sanguinis diathesim adustam & retorridam, ideoque huic morbo aptiorem, citius acquirunt, quam cives, & oppidani, qui, otio & victu salubri fruente, in contuberniis, aut plateis ædificiorum umbra refrigeratis sæpissime degunt. Hinc assertioni fides astruatur, eò quòd non solum febris Epidemica modò deserviens verum & altera prioris Autumnæ, propter sanguinis dyscrasiam excitata, inter colonos & ruris incolas potissimum increbit: quæ autem medio Vere febris popularis exorta est, à transpiratione præpedita præcipue dependens, cives, & oppidanos maxime infestavit: interim rustici, exercitiis & laboribus *diuturnis* liberio-rem procurare soliti, impunitè debeant.

Hujus morbi prognosticon generale tantum omninari videtur, similem fere plagam huic successuram, ac quæ febrem prioris Autumnæ Epidemicam sequuta est, scilicet (augurio à sanguinis nostri intemperie potius, quam ab aeris libere, desumpto) haud pestem, sed febrem quartanam denuò imminentem veteri liceat. Quoad *signa* particularem, ut signa, quæ mortem, aut salutem promittunt, brevi contraham: ea præcipue respiciunt vel sanguinis cum Spiritu vitali, vel etiam succi nervosi cum Spiritu animali, temperiem, & regimen. Si à pulsu, urinis, actionibus minus læsis, aliorumque symptomatum apparentis plane indicetur, quòd sanguis, quoad diathesim febrilem, à crasi naturali haud valde pervertitur, quòd in paroxysmis modice tantum deslagret, & materiæ febrilis sarcinam in qualibet lucta facile subigat, & consortio suo penitus exeat: quòd post aliquot accessiones ejusdem sanguinis massa versus temperiem debitam nonnihil restituatur; quòd minus succum alibilem pervertat, & mitiori turgescencia quòd extraneum est & non miscibile excernat: atque interea si liquor alter spirituosus cerebrum, ac corpora nervosa rite inflat, ac irrigat, ut somnus, vigilia, sensatio, & motus, bene aut saltem mediocriter peragantur, de ægrotò liceat omnia bona sperare. Sin vero ex istis indiciorum fontibus constabit, quòd sanguis in hac febre crasin à naturali difficillimam acquisierit, si plurimum succi alibilis pervertat, & dein ab extranea & incongrua ejus mixtura cruoris liquor valde turbatur, & spiritus in confusionem agitur; si in paroxysmis cruor intensè nimis, & longo tempore deslagret, nec tamen materiam febrilem rite subigat, aut totam foras excludat, quin impura ejus miscela adhuc magis (& in qualibet accessione febrili usque magis) inficiatur, simulque, spiritibus continuo assumptis, pauperior evaserit, vitam ægrotantis periculose subjectam aleæ pronuntiare possumus. Super his, si liquoris nervosi accedant vitia, ut à debita temperie alteratus, aut hebes nimium, & quasi vapidus, cerebrum, & nervosum genus minus ætuet, aut, supra modum acris, eadem in spasmos, & distractiones continuo irretit; ac

si præterea effluvia vaporosa à sanguine continuo decidentia, aut recrementa adusta, sudore critico secerni solita, in caput transferantur, ibidemque affectus lethargicos, aut maniacos inducant, salutis spes admodum in præcipiti versatur, & eventum valde funestum timere licebit.

Circa hujus morbi *therapiam* intentiones curativæ præcipue tres in considerationem veniunt. Primò, sanguinis, & liquoris nervosi ad crasses naturales (quantum fieri potest) cita reductio, vel saltem istorum depravationis nimie præcautio. Secundò, ægotantium circa paroxysmos recta tractatio, quæ procurare debet: Primò, ut minus succi degeneris in paroxysmi materiam congeratur: Secundò, ut congesti penus qualibet accessione in totum dissetur, quò in intervallis ægroti melius habeant: Tertio, ut corpore in melius alterato, remediis antifebrifugis paroxysmi inhibeantur. Tertia intentio respicit symptomata, præcipue urgentia quibus tempestive occurratur, quo natura, minimè impedita, quidquid in visceribus, aut vasis contentum intemperatum sit, reducat, extraneum subigat, & excernat, atque cito demum vim vegetam, & vigorem pristinum recuperet.

Primò igitur pro sanguinis & succi nervosi reductione, & emendatione, diversimodæ evacuationes, circa initia ægotationis, in hoc morbo bono cum fructu adhiberi solent. Vomitoria in hoc affectu, potius quàm in tertiana communi insigniter ex usu esse, è praxi moderna satis constat: quare in corpore robusto, ac in vomitionem proclivi, sub initium secundi aut tertii paroxysmi pharmacum emeticum propinari convenit. Hujus operatio in hac febre magis prodesse videtur, & quatenus è ventriculo fordes, ac vasis choledochis bilem flavam uberius evacuat, & quoniam serosum laticem è nervosi generis emunctoriis, circa pancreas, & intestina consitis, copiose exprimit, & profitando emulget. Quare observamus, à vomitorio adhibito, circa capitis affectus ægotantes se melius habere. Purgatio (quibus vomitio non convenit) die paroxysmum sequenti velut succedaneum instituitur; etiam emetico licet præmissio, dein post unam, aut alteram successione ritè succedat: verumtamen cum pharmaco tantum miti, & benigno, quod sanguinem minimè perturbet, aut exagitet, peragatur. Nobis solenne est in his febribus, medicamine quovis Aloetico, aut Diagridiato, posthabito, tantum infusionem, aut pulverem, ex Senna, Rhabarb. & Santal. Citrin. cum Tartaro, ac Sale Absinthii exhibere, atque hujusmodi purgationem haud longè nimis à morbi initiis celebrare: aliis verò temporibus, crebro enematum usu alvum solutam reddere. Vena-sectionem in hoc morbo apprimè utilem crebra experientia satis edocuit: cum enim, ob poros in omnibus solito constrictiores, sanguis à febre effervescentes ventilatione indigeat, sanguinis missio *diagnostis* liberioris vicem supplet, præcavetque, ne effluvia cohibita adeo promptè cerebro, & nervoso generi suffundantur. Attamen hoc remedium præcipue indicatur à sanguine præservido, & temperamento calidiori, neque indifferenter senibus, pituitosis, aliisque valde imbecillis usurpari debet, nisi forsitan in exigua quantitate, ut cruoris massa nonnihil eventiletur, & materiam febrilis in cerebrum metastasis inhiberi possit. Si venam secari convenit, circa febris initia, aut saltem ante quartam aut quintam accessionem, fiat: scilicet priusquam cruor à de-

flagratione crebra effectus valde, atque materiam adustæ confusione impurus nimium reddatur: quippe, si cruore insigniter labefactato phlebotomia celebretur, spiritus vitales, ac ægroti vires indè plus debilitantur, nec tamen de morbi potentia, aut causa ejus quidquam detrahitur. Restat alius evacuationis modus in hac febre celebris, per emplastra nimirum vesicatoria, variis corporis partibus adhibita; hæc adeo juvamen præstare vulgò observantur, ut inviti, ac tale remedium valde perhorrescentes, aliorum exinde melius habentium exemplo ducti, illud facile admittant. Quo ritu cuticulam à cute segregent, & quasi in vesicam aquæ plenam attollant; an humorem istum aquosum, & limpidum, ex arteriis, an ex nervis expriment, non est hujus loci disquirere: ea tamen in hoc morbo utiliter adhiberi, præter experientiam, ratio hæc nonnihil suadere videtur; quia nimirum hujusmodi serosi laticis larga profusio transpirationis liberioris defectum quadantenus compenstat: insuper hoc remedii genus velut fores, & ostia patefacit, quibus & sanguis, & succus nervosus materiam extraneam, ipsis confusam, purgamento propiore illico excernant; quare in peste, & affectibus malignis, vesicatoria valde proficua æstimantur. Etiam communi observatione constat, quòd in hac, aliisque febribus, eadem tempestive habita, graviores capitis affectus præcaveant, atque iidem prius inductis opitulanti solent: quare in pituitosis, senioribus, ac frigidioris temperamenti hominibus emplastra epispastica circa primum hujus morbi insultum præservationis causa applicari possint, atque in aliis quibusvis torpore, vertigine, aut cephalalgia immani laborantibus, propter eorundem affectuum curationem utiliter adhiberi solent. In constitutionibus verò impense calidis, ubi cum feri defectu sanguis aduritur nimium, atque si febricitantes cum æstu intolerabili, vigiliis, aut phrenesi sunt obnoxii, vesicatoria minus ex usu esse videntur.

Pro sanguinis crasi, necnon viscerum tenore emendandis, temporibus intermediis, quando ab evacuationibus modò citatis parumper vacat, locum habent remedia attemperantia, atque digestiva, quæ nimirum sanguinis liquorem fundunt, ejusque sæculentias segregant, & velut præcipitando versus emunctoria deturbant: propter ejusmodi intentiones præparati solent *Julapia*, & *decocta refrigerantia*, *Spiritu Vitrioli*, *Salu*, *Tamarindu*, *succo Aurantiorum*, aut *Limoniorum acidulata*, quorum formulæ satis elegantes vulgò prostant. Etiam in hunc finem conducunt *pulveres acetosi*, *salini*, *restaces*, scilicet ex *Tartaro*, *Halinitro*, *salibus herbarum fixis*, è *Cornu-cervi usso*, *item chelis*, aut *oculis cancerorum parati*. V. g. *℞. Cremoris Tartari drach. 3. Salis absinthii, drach. 1. cum semiss. dosis drachm. sem. in decocto aperiente bis in die extra paroxysmum.* Vel, *℞. Cremoris Tartari drach. 2. pulv. oculorum Cancr. drach. 1. nitri purificati drachm. semiss. Misc.* propinetur eodem modo. Vel, *℞. Cornu cervi ussi drach. 2. Spiritu Vitrioli qu. pulvis imbibendo excipiet*, dosis est scrup. unus, egregii usus est, cum febricitantes lumbricis infestantur. Hujusmodi remedia materiam febrilis lectionem promovent, necnon sanguinis, & viscerum fermenta fere deperdita restituant.

Secunda intentio, scilicet ægrotum circa paroxysmos recta tractatio, plura comprehendit. Primò institui debet idonea victus ratio, quo succi degeneris in paroxysmi materiam congestio plenior inhibeatur; quare alimentis solum tenuibus ægri vescantur.

ovis, potu generoso, & esculentis quibusvis opi-
paris omnino abstineant; solum decoctis hordea-
tis, aut avenaceis, panatella, sero lactis, & cer-
visiâ tenuiori contenti: siquidem uberius alimen-
tum minimè coquitur, aut assimilatur, quin ven-
triculum aggravat, & cruori confusum ejus liquo-
rem perturbat, & impetuosius effervescente cogit.
Ingruente *paroxysmo*, & pro tempore durationis
ipsius, nisi pro siti restinguenda, nullum alimen-
tum ore assumatur: pro temperandis vero calore
& siti, Julapia, & decocta refrigerantia, & imprimis
cerevisiâ tenuis, & serum lactis concedi debent.
Secundo, paulò antequam accessio febrilis expecta-
tur, pharmacum lene exhibeatur, quod *paroxysmum*,
vel præcavendo arceat, vel diaphoresin faci-
lius procurando faciliat: in hunc usum confert
Doctissimi *Riverii* potio febrifuga, ex aqua *Cardui*,
cum oleo *Sulphuris*, & Sale *absinthii*: vel, & *Cremoris Tartari*, *Salis absinthii*, *sem. urtica*, an. *scrap.*
1. detur in decocto radicum *Acetosæ*. Cum fe-
bris declinare inceperit, & *paroxysmi* paulò remi-
sius habeant, Epithemata febrifuga exterius appli-
cata accessiones febriles non raro inhihent. Inte-
rea tamen, quamdiu *paroxysmi* repetunt, & ægri
tractentur aded, ut, qualibet accessione, mate-
ria febrilis in sanguine congesta penitus dissolvetur;
quare, cum sudor ægrè succedit, Medicamentis
temperatis, paulò excitetur: etiam in lecto cum
blanda diaphoresi ægri se detineant per plures
horas, nec ita nimis excitari permittantur: ete-
nim sæpius observavi ægrotantes usque deterius
habuisse, quoniam lecti impatientes, priusquam
effluvia vaporosa satis exhalarent, vestes induerunt.

Tertio, quoad symptomata, & accidentia par-
ticularia, quibus ægroti in hac febre infestari solent,
eorum quamplurimis, cum remediis, & cura-
tionis methodo hætenus descripta, satis prospicitur:
contra sitim, ardorem, oris & linguæ scabritiem,
vomitus, diarrhoeam, syncopen, aut li-
pothermiam metum, præscriptiones in aliis febribus
vulgò usitate satis commodè huc transferri possunt:
quæ autem peculiarem medendi methodum
in hoc morbo exigere videntur, sunt imprimis
capitis, & cerebri, cum nervoso genere affec-
tiones, quibus ni tempestive occurratur, exinde
in magnum vitæ discrimen ægrotantes citò ad-
ducuntur: circa hujusmodi capitis mala indica-
tiones sunt duplicis generis: si ex torpore, som-
nolentia, vertigine, aut cephalalgia consistet, suc-
cum nervorum nimis hebetem, & quasi vapillum
existere, idòque cerebrum & corpora nervosa
non vegete satis actuare: præter remedia superius
tradita, & imprimis vesicatoria, in hoc casu
optime conducunt medicamina Sale volatili re-
ferta: quare *Spiritus Cornu-cervi*, sanguinis, nec-
non Sales eorundem, egregii sunt usus: si verò
liquor nervosus sit nimium acris, aut effluvia,
à sanguine æstuante suffusa, *Spiritus animales* in
distractiones agant, ejusmodi è Sale volatili reme-
dia, paulò in minori quantitate, cum fructu adhi-
bentur. Insuper crebra sanguinis missio, & medi-
camina ejus fervorem demulcentia conducunt, uti
emulsionem, serum lactis, aqua simplex uberius
propinata; opiata in hac febre caute admodum
usurpentur, nam phrenesis ab iis sedatâ sæpius in
lethargum, aut altum stuporem commutatur. *Hæ-*
tenus THOMAS WILLIS.

THOMÆ SYDENHAM

*Febris Pestilentialis & Pestis, Annis 1665, 66,
Londini grassantium, descriptio, &c.*

IN superioribus obiter admonui è febribus nonnullis
in malignarum classe vulgò reponi, cum in-
domita symptomatum sævitia, quæ huic opinioni
patrocinari videtur, non à venenosa morbi indole,
sed à therapeia perperam administrata proficiscatur.
Nam cum ad morbi solutionem à natura destina-
tam haud satis attenditur, sed alia medendi ratio
temerè instituitur, hinc perturbatâ totius corporis
œconomia, ac omnibus susque deque conversis,
non modò tristissima rerum facies ultra consuetum
morbi morem inducitur, verum morbus jam à sei-
pso alius, etiam anomalis accidentibus velut alie-
nigenarum satellitio stipatur. Atqui *Febris verè ma-*
ligna non est omnium dierum morbus, utpotè quæ
ab aliis Februm speciebus ob symptomatum ano-
maliam eâ nomenclatura utcumque insignitis, totâ
suâ ideâ ac ingenio dissideat. Reverâ enim cum
ipsissimâ Peste specie convenit, nec ab ea, nisi ob
gradum remissionem, discriminatur. Quocirca utri-
usque affectus ortum ac curationem in eodem capite
completeat.

Aëris massæ occultam ejusmodi sive crasin sive
texturam obtingere, quæ diversarum diversis tem-
poribus ægritudinum ansa atq; pararia existat, ne-
mini obscurum est, qui modò animadvertit unum
eundemq; morbum certâ aliquâ tempestate insignitam
mortalium vim corripere, ac Epidemicum fieri,
aliàs tamen unum alterumve hominem afflixisse con-
tentum, ulterius non grassari. De variolis, ac im-
primis de Peste, hujusce capitis argumento, res est
sat superque manifesta.

At verò quæ qualisque sit illa aëris dispositio, à
qua morbificus hic apparatus promanat, nos pariter
ac complura alia, circa quæ vecors ac arrogans
Philosophantium turba nugatur, planè ignoramus,
quicquid sit, hoc saltem nomine Dei Opt. Max.
clementiam ac bonitatem meritissimo jure veneramur,
quod aëris constitutiones *λογμωδεις*, id est,
Pestem malorum omnium immanissimum, ac huma-
no generi maximè internecinum inferentes, rariùs
evenire voluerit, quàm quæ cæteris affectibus mi-
nus exitibus suscitandis inserviant. Undè sit quod
hunc orbem nostrum *Britannicum* Pestis vix frequen-
tius quàm post annorum circiter triginta vel quadra-
ginta intervalla (summo sc. pernicietis vigore, at
tota furiarum acie) adoratur. Quæ per annos ali-
quot Pestem insigniorem subsequentes, sparsim oc-
currunt pestiferorum funera, paulatim imminui ac
evanescere solita, Pestilenti aëris diathesi etiam-
num ex parte perseverandi, nec dum in aliam sa-
lubriorem penitus immutatæ attribuenda sunt,
quippe quæ antegressæ messis duntaxat spicilegia
reputari debeant. A quibus etiam nuperæ luis
reliquis, sit ut Febres, quæ anno post gravio-
rem Pestem uno aut altero passim grassantur;
Pestilentes esse soleant; & licet aliquibus ve-
rè Pestis notis destitutæ, tamen ejusdem natu-
ram ac indolem quamplurimum referant, nec non
consimilem medendi rationem sibi vindicent, quem-
admodum inferius ostendemus.

Verum præter istam aëris constitutionem, cetera
causam communiorem, accedat oportet & alia
procatartica, nimirum *μιασμα* sive semini à
pestifero